

#6(58), 2020 część 1

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#6(58), 2020 part 1

East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie
85/21, 02-001 Warszawa, Polska»**

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo
Naukowe**

**Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

1000 copies.

**Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-
001 Warsaw, Poland»**

East European Scientific Journal

**Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw,
Poland**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

Смирнова А.В. ВЛИЯНИЕ МЕТОДОВ ОРОШЕНИЯ НА КАЧЕСТВО ВИНОГРАДА.....	4
---	---

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bereziuk S.V., Yaremchuk N.V. MORAL AND ETHICAL FEATURES OF CIVIL SERVANTS' PROFESSIONAL WORK IN UKRAINE	7
Колесник Т.В., Лакомський Б.А. ЕКОНОМІЧНЕ ТА МАРКЕТИНГОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ З ГЛИБОКОЇ ПЕРЕРОБКИ ГОРІХУ ВОЛОСЬКОГО.....	15
Мазур К.В., Мазур А.Г. ПРОБЛЕМАТИКА АСИМЕТРІЇ ТА ЗБАЛАНСОВАНOSTІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ...	26
Захарова Е.В., Малхасян А.К. СЦЕНАРИИ СТРАН ДЛЯ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО СЕКТОРА ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ	34
Samborska O. MODERN APPROACHES TO COMMUNITY INVOLVEMENT IN THE PROCESS OF LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT PLANNING	39

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Абрамова Н.Г., Джангирян М.Э. К ВОПРОСУ О МЕРЕ ПРЕСЕЧЕНИЯ В ВИДЕ ДОМАШНЕГО АРЕСТА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ.	47
Мартыанова К.С., Яковлева А.П. СООТНОШЕНИЕ ПРИНЦИПА ГЛАСНОСТИ И ЗАКРЫТОГО СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА	50
Томляк Т.С. ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	52

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

*Anna V. Smirnova,
state tax code Federal Tax inspector
Services for the Central
district cities of Volgograd*

INFLUENCE OF IRRIGATION METHODS ON THE QUALITY OF GRAPES

*Смирнова Анна Владимировна
государственный налоговый
инспектор Федеральной Налоговой
Службы по Центральному району
города Волгограда*

ВЛИЯНИЕ МЕТОДОВ ОРОШЕНИЯ НА КАЧЕСТВО ВИНОГРАДА

Summary. In his article, the author notes that an obligatory condition for obtaining consistently high yields of grapes is artificial irrigation. Optimization of the water regime allows you to create conditions for the formation of high and stable yields, one and a half times higher than the yield of grapes. As a result of the research, the author comes to the conclusion that the most economical and rational method of irrigation of vineyards is drip-jet, which allows several times to reduce the irrigation rate, is the most economical, and also has a positive effect on the quality, quantity and sugar content of grapes.

Аннотация. В своей статье автор отмечает, что обязательным условием для получения стабильно высоких урожаев винограда является искусственное орошение. Оптимизация водного режима позволяет создать условия для формирования высоких и устойчивых урожаев, в полтора раза превышающих урожай винограда. В результате проведенного исследования автор приходит к выводу, что наиболее экономным и рациональным способом орошения виноградников, является капельно-струйное, которое позволяет в несколько раз снизить оросительную норму, является наиболее экономичным, а также положительно влияет на качество, количество и сахаристость винограда.

Key words: *grapes, drip irrigation, sprinkler irrigation, efficiency, yield.*

Ключевые слова: *виноград, капельное орошение, дождевание, продуктивность, урожай*

Вода — важнейший фактор роста и развития винограда. Она основной компонент растения и служит для перемещения в нем различных веществ. Для нормального роста и развития виноградного растения ему необходимо 600-800 мм осадков в год. Хотя виноград относится к засухоустойчивым мезофитам, относительная влажность воздуха оказывает на него большое влияние. При относительной влажности воздуха ниже 25% происходит высыхание жидкости на рыльце пестиков и пыльников цветка. Наилучшая влажность для винограда 70-80%. Большой вред винограднику наносят значительные и резкие перемены температуры и относительной влажности воздуха. Внезапно наступившие жаркие солнечные дни производят переворот в физиологической жизни растений. При недостатке влаги прекращается рост побегов, уменьшается площадь листьев, снижается накопление сахаров в ягодах, их кислотность возрастает. Биологическая сущность этого явления состоит в том, что при снижении почвенной влажности ниже порога 65-70% в течение продолжительного времени ухудшаются условия питания растений и весь обмен веществ [9, с. 34].

Виноград в нашей стране произрастает преимущественно в зоне недостаточного увлажнения (количество осадков 300-600 мм), при

достаточном обеспечении теплом и светом. Орошение в этих условиях является основным фактором интенсификации виноградарства.

Главной задачей исследования выступает выбор наиболее оптимального метода орошения виноградников, поскольку нерегламентированное орошение приводит к негативным экологическим процессам деградации почв. Это дегумификация, обескальчивание, уплотнение, слитизация, ошелачивание, осолонцевание, снижение водопроницаемости, увеличение содержания обменного натрия, вторичное засоление, заболачивание. Всё это снижает производительную способность почв или приводят к полной ее потере, т.е. в целом - к потере урожаев возделываемых сельскохозяйственных культур. А целью, является изучение влияния способов полива, в том числе и капельно-струйного орошения на сахаристость, кислотность и на показатели роста, развития и плодоношения винограда.

Влияние различных методов орошения на качество винограда зависит от многих факторов и прежде всего: от биологических особенностей сорта, направления в котором будет использован виноград при его переработке, от нагрузки куста побегами и урожаем, от поливного режима, метеорологических условий в период созревания. Поэтому о влиянии способов орошения на качество

винограда приводятся очень противоречивые мнения Р.К. Акчурина, 1959; Д.М. Кочергина, 1961; Н.И. Подлесной, Д.И. Фурса, 1964; В.Л. Молчанова, 1964; Т.Г. Катарьяна, 1967; Т.И. Турманидзе, 1968; П.И. Колоса; С.Ф. Неговелова, 1975; Ю.Ф. Пчелинцева и многих др.

По мнению таких исследователей, как, К.Я. Киквадзе [2, с.13] и Э.Х. Пулатовой [7, с.24] полив по бороздам отрицательно влияет на качество винограда, сахаристость которого падает или остается без изменения, а кислотность возрастает. Высокие оросительные нормы при поверхностных способах полива могут привести к нарушению благоприятного соотношения между водопотреблением и потребностью в воде. Нарушение соотношения может еще увеличить урожай, но сахаристость ягод начнет снижаться из-за больших трат на испарение.

В своих работах по применению подпочвенного орошения на виноградниках, Насимов А.Н. [6, с. 7-8] пришел к выводу, что данный способ орошения увеличивает сахаристость винограда на 1,3 - 2,4% по сравнению с бороздковым способом полива и на 1,2-2,3% по сравнению с дождеванием с некоторым снижением кислотности.

Опыты, проведенные в винсовхозе «Гурзуф» в Крыму, показали, что сахаристость урожая с богарных виноградников была выше почти на 3% при более высокой кислотности, чем виноград с участков подпочвенного орошения.

Существуют данные, показывающие положительное влияние капельного орошения на качество винограда. При этом сахаристость увеличивается или остается без изменения [1, с.11-12].

В настоящее время известны следующие способы орошения виноградников: **поверхностное** (по бороздам и щелям), **дождевание**, **капельное**, **импульсное**, **подземное** и **внутрипочвенное**. Наиболее распространенным способом *поверхностного* орошения является полив по бороздам или инфильтрационный способ полива виноградников, который применяется на площади с уклоном более 2°, с рельефом, обеспечивающим равномерную скорость движения воды по бороздам. Длина борозд обычно совпадает с длиной ряда и составляет 100 м, расстояние между бороздами - 0,8-1 м.

Данный метод распространен во всех районах виноградарства и имеет ряд преимуществ. Почва при этом увлажняется более равномерно, лучше развивается корневая система растений, меньше нарушается структура почвы, достигается определенная экономия воды. Модификацией бороздкового полива, применительно к предгорным районам, является подача воды из закрытой самонапорной оросительной сети [8, с. 20].

В отдельных районах нашей страны (например, на Дону) применяют полив по щелям глубиной 50-55 см, нарезаемым в середине

междурядий щелерезом. Этот способ, обеспечивающий проникновение воды в более глубокие горизонты почвы, особенно перспективен в засушливых районах с уплотненными почвами. В некоторых районах страны используется полив методом затопления в целях промывки засоленных почв и борьбы против филлоксеры, для защиты виноградников от весенних заморозков. Все этим методам поверхностного орошения свойственны существенные недостатки. К их числу можно отнести отсутствие регуляции микро- и фитолимата виноградных насаждений, большой расход воды, разрушение структуры почвы, возможность вторичного засоления почв и т.д.

Быстрое распространение орошения путем **дождевания** обуславливается более экономичным расходом воды в сравнении с поверхностным поливом. Этот способ получил распространение ввиду обострения дефицита водных ресурсов и усиления необходимости экономии поливной воды и средств, затрачиваемых на строительство оросительных систем.

При всех своих достоинствах этот способ полива не получил широкого применения на виноградниках и имеет свои существенные недостатки. Большой вред при дождевании могут оказать крупные капли воды (2-3 мм), которые наносят механические повреждения генеративным органам, способны пробивать молодые и тонкие нежные листья. Кроме того, при дождевании происходит смыв фунгицидных и инсектицидных средств, стимулирование развития сорняков, а капли воды могут стать причиной ожогов при малом содержании солей, главным образом хлоридов [5, с. 44].

Капельное орошение - это способ подачи воды непосредственно в корневую зону орошаемого растения. При этом вода подается через развитую систему трубопроводов и разводящих оросительных трубок через выходные приспособления (капельницы) небольшими количествами к каждому растению. Такое орошение позволяет непрерывно снабжать растения водой. Многие ученые сходятся во мнении, что капельное орошение положительно влияет на качество винограда. При этом сахаристость увеличивается или остается без изменения [1, с. 17-18].

Основные достоинства: эффективное и экономичное использование воды; хорошее воздействие на рост растений и, как следствие, увеличение урожайности; сухое междурядье, позволяющее беспрепятственно проводить механизированные работы; не требуется планировка; возможность подачи вместе с оросительной водой удобрений и ядохимикатов; сокращение эксплуатационных работ за счет снижения рабочего давления; возможность полной автоматизации процесса полива.

Основной недостаток: необходимость использования максимально чистой воды во избежание засоренности отверстий капельниц.

Стоимость системы капельного орошения достаточно высока. Поэтому их применение экономически оправдано только при орошении высокодоходных культур.

Большая работа проводится у нас в стране и за рубежом по изучению подпочвенного (внутрипочвенного) орошения и синхронно-импульсного дождевания. Основной конструктивный элемент системы *подпочвенного* орошения — закрытый полиэтиленовый (или металлический) трубопровод с перфорационными отверстиями. При этом способе орошения вода подается не на поверхность орошаемого участка, а прямо в корнеобитаемый слой почвы на глубину 40-65 см. Подпочвенное орошение способствует большей экономии воды, кроме того, создается возможность введения растворов удобрений, микроэлементов непосредственно в корнеобитаемые слои почвы. Данные Крымской опытно-мелиоративной станции говорят о большей эффективности этого способа орошения. На опытном винограднике получен в среднем урожай 113 ц/га, а без полива - 30 ц/га, но качество винограда ниже, чем на варианте без применения подпочвенного орошения. Высокий урожай, в основном получен за счет лучшего налива ягод [3, с. 17-18].

Импульсное или синхронно-импульсное дождевание одно из новых, прогрессивных технологических направлений в дождевании. Оно обеспечивает частые поливы при очень малых поливных нормах, которые даются ежедневно по 6-8 часов в течение всего вегетационного периода и позволяют регулировать микроклимат и поддерживать оптимальную влажность почвы. При помощи установок импульсного действия можно полностью механизировать и автоматизировать процесс полива растений и внесения удобрений.

Синхронно-импульсное дождевание имеет ряд принципиальных отличительных особенностей, обеспечивающих значительный агрофизиологический и организационно-хозяйственные эффекты, которые заключаются в следующем: обеспечивается длительное направленное воздействие искусственного дождя на условия роста и развития растений и внешнюю среду; создаются почти полностью контролируемые условия произрастания растений, исключая отрицательное воздействие погодных факторов на их рост и развитие; поддерживается влажность активного слоя почвы и приземного воздуха на оптимальном уровне без резких колебаний, свойственных обычным периодическим поливам; за счет предельного рассредоточения поливного тока воды по системе снижаются капитальные затраты на строительство сети напорных трубопроводов, в первую очередь трубопроводов последнего порядка, имеющих

наибольшую протяженность, для устройства которых применяются трубы малого диаметра; исключается водооборот, что предельно упрощает водопользование на системе, снижает затраты труда и потребность в сложной водораспределительной арматуре [4, с. 114].

К основным недостаткам импульсного дождевания можно отнести очень большие затраты пресной воды за период вегетации, которые составляют в среднем от 1400 до 4500 м³/га. Высокая стоимость систем импульсного дождевания, необходимость высококвалифицированных кадров при строительстве и обслуживании, большие расходы воды мешают быстрому распространению этого эффективного способа орошения сельскохозяйственных культур.

Таким образом, можно сделать вывод, что наиболее рациональным способом орошения виноградников, является капельно-струйное, которое позволяет в несколько раз снизить оросительную норму, обеспечивает мелиорацию микроклимата участка, и фитоклимата растений при незначительных удельных затратах.

Список литературы

1. Алиева А.Н. Методы орошения виноградников// Виноделие и виноградарство. — № 8, 2002. — 46 с.
2. Киквадзе К.Я. Режим орошения виноградников в почвенно- климатических условиях Мухранской долины. Автореф. дисс. канд. с/х наук, Тбилиси, 1958. — 29 с.
3. Лабода В.Г., Подлесная Н.И., Казанцева Л.Н., Фурса Д.И. Подпочвенное орошение виноградников на горных склонах / ВНИИВиВ «Магарач» т. XIV, 1964. — 504 с.
4. Лебедев Г.В. Импульсное дождевание и водный обмен растений. - Москва: Изд. «Наука», 1969. — 279 с.
5. Магрисо Ю.Н. Орошение виноградников // Достижения в виноградарстве НР Болгарии и Молдавской ССР. -Кишинев, 1975. — 231 с.
6. Насимов А.Н., Алферова А.Н. Подпочвенное орошение - лучший способ полива виноградников // Виноделие и виноградарство СССР. -№ 5. - 1972. — 17 с.
7. Пулатова Э.Х. Изменения химического состава винограда и качество вин при орошении и внесении удобрений // Садоводство, виноградарство и виноделие Молдавии. -№ 12. - 1974. — 54 с.
8. Сурин В.А., Нурматов Н.К. Полив виноградников из закрытой сети. - Москва : Колос, 1976. — 168 с.
9. Цейко А.И. Орошение виноградников/ А. И. Цейко, К. Т. Кожевников. - Симферополь: Крымиздат, 1961. — 95 с.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 35.08
ГРНТИ 82.17

Bereziuk S.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Administrative Management
and Alternative Energy Sources Department,
Vinnytsia National Agrarian University*

Yaremchuk N.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior lecturer of the Administrative Management and Alternative
Energy Sources Department,
Vinnytsia National Agrarian University*

MORAL AND ETHICAL FEATURES OF CIVIL SERVANTS' PROFESSIONAL WORK IN UKRAINE

Березюк Сергей Владимирович

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры административного менеджмента
и альтернативных источников энергии,
Винницкий национальный аграрный университет*

Яремчук Наталья Валериевна

*кандидат экономических наук,
старший преподаватель кафедры административного менеджмента
и альтернативных источников энергии,
Винницкий национальный аграрный университет*

МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ В УКРАИНЕ

Аннотация. Исследованы морально-этические особенности регулирования деятельности государственных служащих в Украине. Установлено, что они существенно отличаются от европейских и азиатских, потому возможным есть лишь применение отдельных элементов управленческих моделей данных регионов. На основе сетки стилей управления Блейка - Моутона определен самый эффективный стиль управления (организатор) государственными служащими и выяснен доминирующий стиль управления (манипулятор) в отечественных государственных органах, что соответствующим образом влияет на эффективность функционирования государственных органов в целом. С целью повышения эффективности деятельности служащих предлагается особое внимание обратить на соблюдение деловой культуры работниками всех уровней.

Summary. The moral and ethical peculiarities of regulation of civil servants' activity in Ukraine have been studied. It is established that they differ significantly from the European and Asian ones, so it is possible only to apply certain elements of managerial models of these regions. On the basis of Blake - Mouton's management style grid the most effective management style (organizer) of civil servants and the established dominant management style (manipulator) in domestic government agencies have been determined, which accordingly affects the efficiency of government agencies as a whole. In order to improve the efficiency of active employees, it is proposed to pay special attention to the observance of business culture by employees of all levels.

Ключевые слова: деловая этика, деловая культура, государственный служащий, законность, ответственность, сетка стилей руководства Блейка - Моутона.

Keywords: business ethics, business culture, civil servant, legality, responsibility, a grid of management styles Blake - Mouton.

Problem statement. Civil servants are a key element of public administration, because it is their conduct that is a model and indicator of democracy and the rule of law in the state, which shows the level of openness and transparency in the functioning of public bodies.

Today Ukraine faces the important task of further improving the work of civil servants at all levels. The important challenge on this way is the fight against corruption and unethical behavior of civil servants in the performance of their duties.

Analysis of recent research and publications. Such leading foreign and domestic scientists and specialists as I.V. Aloshina, V.V. Korzhenko, J.A. Pizar, O.V. Palekha, S.E. Pivovarov, I.L. Maksimtsev, T. Bradley, G. Hofstede, and others have devoted their works to the problems of regulating the activity of civil servants. Their works set out the main judgment on the effective management of modern society, including the nature and peculiarities of the regulation of civil servants - the standard of cultural and economic development of the state.

Identification of previously unsolved parts of the overall problem. The majority of researches of domestic and foreign specialists in the sphere of personnel management are not connected with each other that causes their complex studying and direct application in practice, including in the activity of the civil service. After all, today there are quite widespread cases of violation of moral and ethical principles in the activities of civil servants, which has necessitated explanation the circumstances that contribute to the commission of such violations and abuses.

Purpose of the article. Research and analysis of moral and ethical peculiarities of civil servants' activity in Ukraine, generalization of existing views and world experience relating to this problem in order to increase the efficiency of civil service activity and its adaptation to the conditions of European integration processes.

Presenting main material. Professional work of government officials is accompanied by certain ethical standards and cultural values inherent in each country. In the culture of each country can be identified four levels [1; 7; 8, p.9; 12, p.22]:

1) national culture is a set of symbols, beliefs, convictions, values, norms, patterns of behavior that characterize the spiritual life of the human community in a country;

2) business culture is a system of relations expressed in norms, values and knowledge, which regulates business activity in order to develop business in a particular country;

3) corporate culture - is a way to implement appropriate assessments and perceptions of the environment in a particular organization. The corporate culture of each organization is created in the environment of the organization on the basis of national and business culture (cultures);

4) professional culture is the elevation of the professional activity of each person to the general norms of performing a certain type of work.

According to sociologist G. Hofstede, culture determines the characteristics of human behavior and is "collective spiritual programming." The scientist believes that in the business cultures of different countries there are four most important parameters by which they differ (Table 1).

Table 1

Parameters of business cultures according to the model of G. Hofstede

	Parameter	Parameter meaning	
		high	low
1	The ratio of individualism and collectivism	less written rules; each member of society must take care of himself; employees themselves protect their interests; more ambitious employees; high frame rate; managers are more willing to make individual decisions and take risks; managers seek to implement new ideas in the field of management.	too many written rules; members of society belong to a complex family (clan) that takes care of them; organizations have a great impact on the lives and well-being of their members; employees have less ambition; low labor turnover; managers pay more attention to detail; managers are less willing to make individual decisions; managers are not inclined to change their management style.
2	Power distance	strong power centralization; a large number of levels of hierarchy; greater wage differentiation; more respect for mental workers compared to those involved in manual labor; low qualification of employees with low status; subordinates strive for dependence or interdependence.	Low power centralization; fewer levels of hierarchy; slight wage differentiation; subordinates prefer a consultative leadership.
3	The ratio of masculinity / and femininity in action. "Masculinization / feminization"	the main indicator of success is career and material well-being; dominates the focus on achieving of high results; the idea of "living to work" dominates; the manager makes decisions and solves problems independently; forceful conflict resolution prevails;	quality of life is the main achievement of work; moral and ethical norms dominate; the idea of "working to live" dominates; solidarity in decision-making prevails; the mind is valued more than strength and speed; decisions are made rather intuitively.

		decisions are made on the basis of logic.	
4	Attitude to uncertainty	willing to avoid situations of uncertainty by creating formal rules; high level of anxiety and aggression in society; anxiety is removed when emotions are expressed; position "time is money"; inner desire for hard work; much attention is paid to security issues.	open expression of emotions is not welcome; higher level of tolerance in society; trust to experts and their knowledge; there is a need for written rules and instructions; the search for absolute truth and eternal values is underway; there is a need to reach a consensus.

Source: [2, p.175; 17]

The main indicators (indices or dimensions) that determine culture, according to Hofstede, include the following: "Distance of power", "Avoidance of uncertainty", "Individualism", "Masculinism", as well as pragmatism and indulgence of their own whims, added later.

The "Distance of power" index reflects the degree of irregularity of power in the organization. The degree of such irregularity is the centralization of power in the organization and autocratic leadership [13, p.192].

"Avoidance of uncertainty" is an index that determines the limit to which society sees itself as threatened by uncertainty or ambiguity.

"Individualism", the opposite of which, according to Hofstede, is the concept of "collectivism", defines the relationship between the individual and society.

"Masculinism" (as opposed to "feminism") means the dominance in society of such traditional male values as success, money, material values. And women's values, inherent in societies where this figure is low, traditionally include caring for others and quality of life.

From the point of view of determining of the national characteristics of employees, in Ukraine the results of a study, conducted by the method of expert assessments, are interesting [3, p.58]:

- irresponsibility and the desire to avoid or reduce personal responsibility, fear of responsibility, which

even sometimes causes employees to refuse higher positions;

- the desire to earn as much as possible with minimal effort;
- lack of desire to value working time, which leads to a decrease in discipline in the workplace;
- tendency to non-compliance with rules, orders, directives, laws;
- disrespect for the interests of other employees, focusing primarily on their own interests;
- lack of independence, hope that someone else will take control of the situation in their hands;
- inertia, lack of initiative in the workplace;
- contempt for the environment, one's own health, etc.;

- desire to work not individually but in a team.

The study of the peculiarities of Ukrainian society shows that it is not similar in its characteristics to either European or Asian society, so none of these models can be fully effectively applied in the practice of management of domestic companies. It is possible only to apply some elements of the considered models in the practice of management of domestic companies and their adaptation to the peculiarities of the mentality of Ukrainians.

To illustrate the differences between national cultures according to the method of G. Hofstede, we present a table with data on 5 countries (Table 2).

Table 2

**Indices of cultural measurements according to the method of G. Hofstede
(in points that determine the degree of manifestation of a measurement, on a scale from 0 to 100)**

Countries	Power distance, PDI	Individualism, IDV	Masculinity, MAS	Avoidance of uncertainty, UAI	Long-term orientation, LTO
USA	40	91	62	46	29
Germany	35	67	66	65	31
France	68	71	43	86	30
Japan	54	46	95	92	80
Ukraine	23	51	13	57	56

Source: [5;14]

Thus, according to D. Maitri and T. Bradley [14], Ukraine has: a fairly low distance of power; average degree of individualism along with collectivism; low rate of masculinity, and hence femininity; the average degree of desire to avoid uncertainty and the average duration of orientations. Of course, these indicators

should be considered rather conditional, as other data can be found in the scientific literature. Thus, the Ukrainian scientist Yu. Palekha, referring to the results of research by the International Institute of Management, provides somewhat different data on Ukraine, namely: PDI - 70 (high distance power); IDV

- 53; MAS - 48 (average between masculinity and femininity); UAI - 63 and LTO - 10 (short orientation) [12, p. 88]. The latter indicators, from our point of view, are more in line with the nature of management activities in our country and the mental characteristics of Ukrainians. In general, in combination with other methods of determining the cultural characteristics of management models, the method of G. Hofstede can be successfully used in public administration.

Ethics is part of the culture of governance, it is synonymous with ordinary decency. By ethics we mean norms of behavior, a set of moral rules of a particular social or professional group.

The use of different categories of meaning - "ethics" and "morality" - is not accidental. In the Ukrainian language there is another word "morality" [15]. The distinction between the meaning of these three terms has a history in ethics (as in the science of morality) and philosophy. In the literature on the problems of business ethics, the authors generally consider it necessary to distinguish "ethics" from "morality", because ethical aspects are represented in social interactions, and moral - in the internal assessments of the individual. However, in both cases it is a matter of distinguishing between just and unjust.

Management ethics is a system of ethical knowledge and practical recommendations that are focused on management activities. The main principles of modern managerial ethics are collectivism, social justice, unity of word and deed [15].

Business ethics in a broad sense is a set of ethical principles and norms that should guide the activities of organizations and their members in the field of management and entrepreneurship.

Business ethics includes the following phenomena: ethical assessment of both domestic and foreign policy of the organization as a whole; moral principles of members of the organization; moral (psychological) climate in the organization; norms of business etiquette - ritualized external norms of behavior.

We can also understand business ethics as [11]:

- basic rules and parameters of any professional / practical activity;
- organization management tool;
- principles that explain what is good and what is bad, what is fair and what is not;
- limits of what is allowed;
- general spiritual framework defined by the organization and adhered to by it;
- analysis of how the decisions of the organization and within the organization affect others: socially responsible actions;
- "a set of fundamental values that create the foundations of man, organizations and society".

Apart from cultural and ethical norms, the activities of civil servants are also regulated by legislative norms, which, unfortunately, are not fully regulated.

Regarding the legislative and regulatory standards of the behavior of civil servants, we can speak only of certain aspects enshrined in the Law of Ukraine "About Civil Service" [9] and the Law of Ukraine "About Prevention of Corruption" [10].

In particular, Article 5 of the Law of Ukraine "About Civil Service" "Ethics of Civil Servant Behavior" states that a civil servant must: perform his / her official duties in good faith; treat citizens, managers and employees with respect, adhere to a high culture of communication; to prevent actions and deeds that may harm the interests of the civil service or negatively affect the reputation of a civil servant [9].

There are positions in this law that do not directly indicate the ethics of civil servant behavior, but are directly related to it. This is, for example, the "Oath of Civil Servants". The oath is taken by civil servants who are enrolled in the civil service for the first time, and it can be considered as one of the means of ensuring legality and ethics in the activities of civil servants [18, p. 148].

Today, there are various methods for determining the style of personnel management of the enterprise, which are based on the intertwining of ethical norms of behavior and the ego itself. However, in our opinion, the most thorough is the method of American scientists R. Blake and D. Mouton.

American researchers Robert Blake and Jane Mouton, observing the activities of managers, found that it all takes place in the "force field" between the vector of "production" (focus on creating goods or providing services) and the vector of "man" (focus on humane treatment of people). There are certain contradictions between these vectors:

- if you try your best to increase productivity without paying attention to human needs and desires, the result will be negative;
- if you pay full attention to the person, then nothing good will happen either.

Blake and Mouton plotted the "force field" in nine gradations for each vector and obtained a corresponding grid. The following Grid (Fig. 1) makes it possible to identify five characteristic types of managerial behavior:

- a) the dictator;
- b) the democrat;
- c) pessimist;
- d) the manipulator;
- e) the organizer.

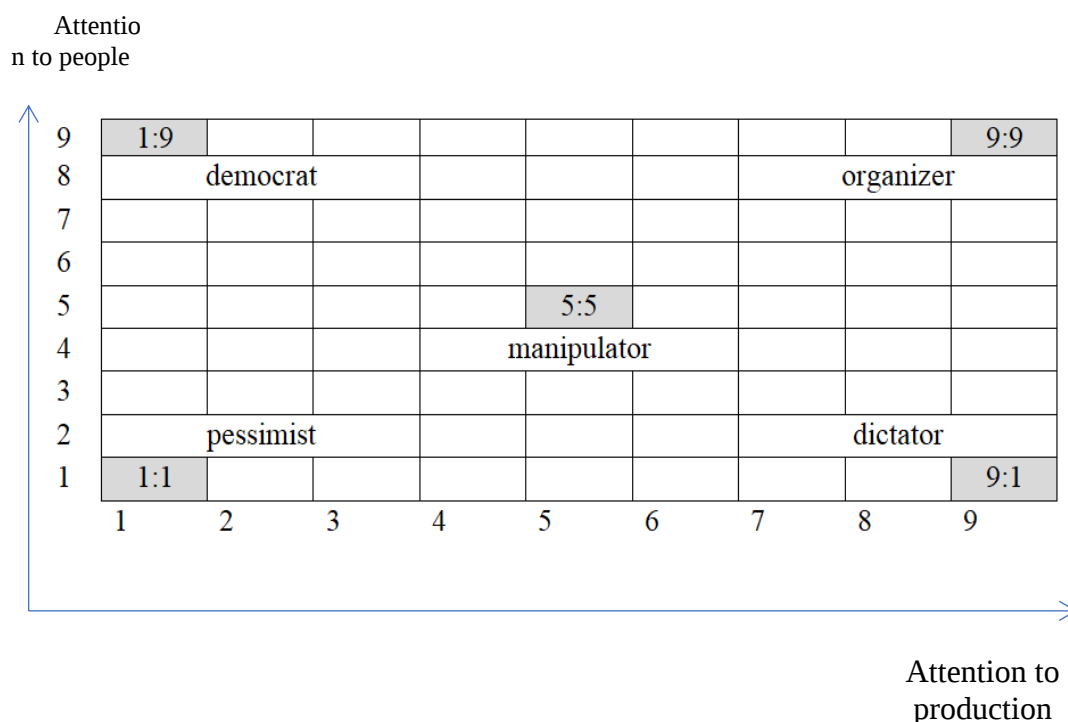

Fig.1. Blake-Mouton Grid
Source: [6]

As shown in the lower right corner of the Grid (Fig. 1), the maximum concern for production efficiency (9) is combined with the minimum concern for subordinates (1). The manager, acting in accordance with this formula, gives priority to maximizing production performance by exercising the powers granted and establishing control over the activities of subordinates, dictating to them what and how they should do. The control type according to the formula 1: 9 is shown in the upper left corner of the Grid. In this case, the minimum concern for production (1) is combined with the maximum concern for people (9). The main focus is on maintaining friendly relations between employees, even at the expense of production indicators.

The formula 5:5 is given in the center of the Grid. It corresponds to the theory of the "golden mean", or system of assumptions that ensure "peaceful

coexistence on the path to a common goal". This type of management is focused on maintaining or status quo the existing situation.

Minimal care for production, as well as the needs of workers is represented by the formula 1:1 in the lower left corner of the Grid. The head using type 1:1 spends only the minimum effort required to maintain its place in the organization.

In the upper right corner of the Grid is a type of control 9:9, which seems to synthesize the care of production and care of people. This type of management creates a goal-oriented collective approach, the characteristic feature of which is the desire to achieve optimal results of the organization with the active participation of employees, initiative, collective conflict resolution by all stakeholders.

Characteristics of types of managers (according to Blake - Mouton) are given in table 3.

Table 3

Characteristics of types of managers (according to Blake - Mouton)

Code 9:1	Means a production-oriented management style that pays minimal attention to specific people. This is a hard course of the administrator, for whom the result is everything, and the person is, in extreme cases, a performer, a cog, in fact no one. Working in such conditions does not bring pleasure to anyone. Every worker tries to escape the pressure of the dictator. The dictator's response is universal control. Manager 9:1 is a bad manager.
Code 1:9	Directly opposite type to the previous one. Productivity of such a manager is in last place. Things for such a manager seem to go by themselves. Employees like the circumstances created by this type of manager. The benefits are not great.
Code 5:5 (centre)	Managers of this type are satisfied with mediocre achievements. Their motto: "Do not miss the stars from the sky." The main tactical line here is "compromise". A characteristic feature of this type of manager is a half-interest in both production and people. This shows the manager's tendency to manipulate people.

Code 1:1	This is a pessimist. His motto: "Do not interfere in the natural course of events." Of course, people with this view of management - or accidentally got into management, or were put in office by influential people. The benefits from such people are very small.
Code 9:9	This is an organizer, a more productive type that takes into account the needs of production, as well as the needs and interests of people. An important characteristic of this type is the focus on innovation and focus on the development of the organization. Businesses with 9:9 managers, of course, thrive. Leading firms in developed countries are making great efforts to find such types. A manager of this type is a standard of a modern leader.

Source: [16]

So, as we see from 5 characteristic types of managerial behavior, only one is the most effective, and it is he who, in combination with moral and ethical norms, is able to give the maximum effect in management.

The specificity of the employee in the state bodies is that he does not directly create material values, but provides conditions for material production, he has a special object of work, information that is a mean of influence, he collects, processes, stores, creates. He influences people, serves them, does so for a fee, and holds office.

Civil servants have a great deal of public trust, because the breadth of powers they have often leads to their abuse. Choosing the path of a civil servant, a person makes a conscious choice, agrees to certain restrictions and swears to serve the people.

The main requirements for civil servants in accordance with the positions of the Law of Ukraine "About Prevention of Corruption" [10] are:

- adhere to the principles of civil service;
- to serve honestly and be loyal to the state;
- adhere to moral principles;
- put state interests above the individual goals and objectives of political parties and other public organizations;
- constantly fight corruption in public authorities;
- not to use their official position to obtain benefits for themselves, their family members;
- not to use information obtained confidentially in the performance of their official duties as a means of obtaining personal gain;
- in communication with citizens as in the exercise of their powers and in extracurricular relations to adhere to generally accepted rules of conduct, etc.

At the same time in Art. 5 of the Law of Ukraine "About Civil Service" contains additional requirements for the conduct of civil servants [9]:

- perform their duties conscientiously;
- treat citizens, managers and employees with respect, adhere to a high culture of communication;
- not to allow actions and deeds that may harm the interests of the civil service or negatively affect the reputation of a civil servant.

For a comprehensive study of the ethical principles in the activities of civil servants, it is advisable to refer to the US experience in implementing an ethical program in the executive branch. From the point of view of administrative ethics, morality is understood as personal honesty, and in administrative behavior - almost as a universal norm, according to

which public office cannot be used for personal gain [17, p.386].

The main features of the civil service model that exists today in the United States are [17, p. 387]:

- high role of political appointments in the civil service system;
- the presence of a "system of merit", the dependence of remuneration and promotion on the results of the work of civil servants;
- an important place is given to the ethics of civil servants, etc.

It is also worth paying attention to some ethical standards that are set for civil servants in the United States, in particular:

- "benefit conflict" - employees are prohibited from having direct or indirect financial benefits that contradict their official obligations and tasks;
- "conflict of interests" - a contradiction between the private interests of a public servant and his / her official duties, the existence of which may affect the objectivity and impartiality of decision-making is inadmissible;
- employees can use state property only for officially approved activities;
- inadmissible abuses in the use of official information that may serve a private benefit, or the provision of information to a wide range of persons;
- civil servants are not allowed to have other work that could lead to a conflict of benefits with official duties, etc.

With regard to the experience of our state on this issue, and in accordance with domestic law, civil servants are not allowed to engage in other activities than teaching, research and creative activities, medical practice, instructional and judicial practice in sports, which carried out during non-working hours [9; 10]. Thus, a civil servant in Ukraine cannot work in a public institution and engage in teaching activities at the same time, as the working day of a civil servant is calculated in such a way that he has almost no time to engage in other activities. This position contributes to the rational and more efficient use of working time by civil servants and the proper performance of their powers.

It is worth noting the peculiarities of regulating the ethics of British civil servants, in particular the establishment by the Crown Code (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) of the moral responsibilities of ministers and civil servants in the process of their professional interaction; regulation of the ethics of government ministers on the basis of the Minister's Code; the practice of substantiating social values and ensuring their implementation by the

Committee on Social Standards in Public Life, etc. However, shortcomings in the activities of civil servants, despite the existing package of regulatory documents, were still present [4]. Therefore, the measures taken in this area by the Thatcher government are noteworthy. It was important to establish control over the "revolving door effect", i.e. control over the migration of workers between the civil service and commercial structures, as well as over the "bureaucratic effect", i.e. the transfer of former senior civil servants after their resignations to firms in the same field they had recently controlled. It was found that the "effects" stimulate corruption, the outflow of state secrets into the business sphere, undermine the principle of equality of conditions in tenders for state orders. Today, a former employee must obtain the approval of the relevant state bodies for such transfers within a few years of resigning.

The requirements for civil servants in Ukraine, their behavior, are general in nature and apply to all those who are in the civil service. These include, in particular: devotion to the people of Ukraine, priority of state interests, human and civil rights and freedoms over personal or corporate, ability to put into practice the achievements of modern management science, integrity, courtesy, correctness, high general, legal culture and culture of communication, to refrain from political activity in the form of political statements and actions, to avoid the creation of conflict situations, etc.

It should be noted that depending on the type of activity of a civil servant, special norms, codes of honor, etc. are added to the norms of behavior. For example, ethical requirements for judges, in case of violation, lead to disciplinary action, reprimand, dismissal, etc. This situation has its peculiarities in different countries, in particular in the UK, a judge remains on his job position under the requirement of "good behavior", which just means not to be involved in serious crimes. In the United States, a federal judge may be deprived of his or her judicial powers only by way of impeachment, as may the President of the United States. Therefore, an American judge who has been convicted of bribery and stays in a federal prison continues to receive funds unless he has resigned or been dismissed by the Senate through impeachment [19, p.15].

Conclusions and suggestions. In the European integration process, the Ukrainian state must study the rich, centuries-old experience of the world's leading states in order to rationally use it in further reforms of the public administration system, which must be constantly improved today with new tasks such as changing the role and scope of authorities, as well as the impact of new technologies on the work of the civil service. Therefore, it is necessary to adapt the domestic legislation in the field of regulating of work duties of civil servants to world standards, as well as not to forget about the culture of behavior of civil servants and ethical norms in their work.

References

1. Aleshina I. V. Zapadnaya i vostochnaya delovye kultury [Western and Eastern business cultures]. URL: <http://imperia.net.ua/modules.php?Name=xlmp&newsid=6441&xcetid=3>.
2. Andrushenko A.A. Vliyanie kultury na menedzhment v raznyh stranah [Influence of culture on management in different countries]. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?
3. Dmitrenko G.A. Strategicheskij menedzhment: celevoe upravlenie personalom organizacii [Strategic management: target management the organization's staff]. Kiev, MAUP, 2006.
4. Formirovanie etiki gosudarstvennyh sluzhashih v usloviyah demokratizacii i professionalizacii gosudarstvennogo upravleniya [Forming the ethics of civil servants in the context of democratization and public administration professionals]. URL: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=economy_legal_science&id=3304&
5. Hofstede, G. Culture and organizations: software of the mind. London; New York, Mc Graw-Hill, 1991.
6. Kakoj stil upravleniya vybrat [Which management style to choose]. Oplata truda, 2015, no.12/1. URL: <http://i.factor.ua/journals/ot/2015/june/issue-12/1/article-9129.html>.
7. Korzhenko V.V., Pisarenko Zh.A. Vliyanie nacionalnoj kultury na formirovanie modeli upravleniya: metodiki kross-kulturnogo menedzhmenta [Influence of national culture on management model formation: cross-cultural techniques management]. Aktualnye problemy gosudarstvennogo upravleniya, 2009. no. 1(35). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2009_1/index.html.
8. Liseenko A.V. Mentalitet: sushnost i osobennosti regionalnyh proyavlenij [Mentality: essence and peculiarities of the regional ones]. Abstract of Ph. D. thesis. Harkov. 1998.
9. O gosudarstvennoj sluzhbe: Zakon Ukrainy ot 10.12.2015, № 889-VIII [Civil Service Act]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
10. O predotvrashhenii korupczii: Zakon Ukrainy ot 14.10.2014, № 1700-VII [Law on prevention of corruption]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/stru#Stru>.
11. Osnovnye pravila i parametry lyuboj professionalnoj / prakticheskoy etiki [Basic rules and parameters of any professional/practical ethics]. URL: <http://900igr.net/prezentatsii/religii-i-etika/Etika/003-Osnovnye-pravila-i-parametry-ljuboj-professionalnojpra-kticheskoy.html>.
12. Paleha Y. L. Klyuchi k uspehu, ili organizacionnaya i upravlencheskaya kultury [Keys to success, or organizational and managerial cultures]. Moscow, Evropejskii universitet finansov, informacionnyh sistem, menedzhmenta i biznesa, 2000.

13. Pivovarov S.E., Maksimcev I.L. *Sravnitelnyj menedzhment* [Comparative management]. Piter, 2008.

14. Mitry D. and Bradley T. Managerial leadership and cultural differences of Eastern European economics. URL: <http://marketing.byu.edu/htmlpages/ccrs/proceedings99/mitrybradley.htm>

15. Skibickaya L.I. Organizaciya truda menedzhera [Manager's work organization]. URL: http://pidruchniki.ws/10020805/menedzhment/upravlinska_etika_skladovi.

16. Skibickaya L.I. Liderstvo i stil raboty menedzhera [Leadership and managerial style]. Kiev, 2009.

17. Shamraeva V.M. Obespechenie norm sluzhebnoj etiki v strukturah gosudarstvennoj vlasti SShA [Promoting ethical standards in the structures

10. US government]. Aktualnye problemy gosudarstvennogo upravleniya. 2009, no.1 (35), pp. 384-392.

18. Shtyrevoy A.N. Kodeks povedeniya gosudarstvennyh sluzhashih kak put razvitiya eticheskoy infrastruktury gosudarstvennoj sluzhby: sushnost i osobennosti realizacii [Code of Conduct for civil servants as a way development of ethical infrastructure of public service: essence and peculiarities of implementation]. Nauchnye Trudy, 2010, vol. 69, no. 56, pp. 148-151.

19. Udod M.V., Kocurenko A.Y. Eticheskoe osnovy deyatel'nosti gosudarstvennyh sluzhashih [Ethical foundations of state activity]. Ekonomika i pravo. 2009, no. 3, pp.14-19.

УДК 001.891.54[330+658.8]:665.344.2

T.V. Kolesnik,

*Candidate of economic sciences, associate professor,
Associate Professor of Administrative Management Department
and alternative energy sources,
Vinnytsia National Agrarian University*

B.A. Lakomsky,

*graduate student of Administrative Management
and alternative energy sources,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

ECONOMIC AND MARKETING MODELING OF THE ENTERPRISE ACTIVITY IN THE OIL AND FAT SUB-COMPLEX FOR DEEP WALNUT PROCESSING

Т.В. Колесник,

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры административного менеджмента
и альтернативных источников энергии
Винницкий национальный аграрный университет*

Б.А. Лакомський,

*аспирант кафедры административного менеджмента
и альтернативных источников энергии,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

ЕКОНОМІЧЕСЬКЕ І МАРКЕТИНГОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЯТТЯ МАСЛОЖИРОВОГО ПОДКОМПЛЕКСА ПО ГЛУБОКОЇ ПЕРЕРАБОТКЕ ОРЕХА ГРЕЦЬКОГО

Т.В. Колесник,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного менеджменту
та альтернативних джерел енергії,
Вінницький національний аграрний університет*

Б.А. Лакомський

*аспірант кафедри адміністративного менеджменту
та альтернативних джерел енергії,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

ЕКОНОМІЧНЕ ТА МАРКЕТИНГОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ З ГЛИБОКОЮ ПЕРЕРОБКИ ГОРІХУ ВОЛОСЬКОГО

Summary. In the given paper, the economic and marketing modeling of sceneries of the enterprise activity in the oil and fat subcomplex for deep walnut processing is carried out. The stages of production and marketing activities of the enterprise from the garden planting or purchase of the processed raw materials to the sale of the processed raw materials and products obtained from walnut processing depending on the chosen business model are considered. A comparative analysis of profitability of the enterprise activity is carried out. The analysis of absolute values of indicators of income and profit under various business models of the enterprise activity is carried out. Possible ways of development of the used models are suggested. The results of the given paper are intended for the agricultural enterprises of Vinnytsia region.

Аннотация. В работе осуществлено экономическое и маркетинговое моделирование сценариев деятельности предприятия масложирового подкомплекса по глубокой переработке ореха грецкого. Рассматриваются этапы производственной и сбытовой деятельности предприятия от закладки сада или приобретения переработанного сырья до сбыта переработанного сырья и продукции полученной в результате переработки ореха грецкого в зависимости от выбранной бизнес-модели. Осуществлен сравнительный анализ рентабельности деятельности предприятия. Осуществлен анализ абсолютных значений показателей доходности и прибыльности при различных бизнес-моделях деятельности предприятия. Предложены возможные пути развития использованных моделей. Результаты работы получены для аграрных предприятий Винницкой области.

Анотація. В роботі здійснено економічне та маркетингове моделювання сценаріїв діяльності підприємства олійно-жирового підкомплексу з глибокою переробки горіху волоського. Розглядаються етапи виробничої та збутової діяльності підприємства від закладення саду або придбання переробленої сировини до збуту переробленої сировини та продукції отриманої в результаті перероблення горіху волоського в залежності від вибраної бізнес-моделі. Здійснено порівняльний аналіз рентабельності діяльності підприємства. Здійснено аналіз абсолютних значень показників доходності та прибутковості при різних бізнес-моделях діяльності підприємства. Запропоновано можливі шляхи розвитку використаних моделей. Результати роботи отримано для аграрних підприємств Вінницької області.

Key words: *economics, marketing, modeling, business model, profitability, walnut.*

Ключевые слова: *экономика, маркетинг, моделирование, бизнес-модель, рентабельность, орех грецкий.*

Ключові слова: *економіка, маркетинг, моделювання, бізнес-модель, рентабельність, горіх волоський.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями.

Виробництво горіху волоського в Україні в даний час є вигідним видом підприємницької діяльності на рівні фермерських господарств, що в останній рік перетворюється на системний вид бізнесу в масштабах країни. Так, у Вінницькій області існує низка невеликих фермерських господарств, що вирощують горіх на площах землі 10-15 Га і здійснюють його первинну переробку, а з 2015 році здійснюється закладення сотень Га сучасних, інтенсивних садів горіху волоського та фундуку із застосуванням технологій засадження міжряддя до часу виходу саду на проектну потужність. Вартість переробленої для подальшого використання в агропродовольчому ланцюгу сировини – ядра горіху волоського – коливається на ринку Європи від 4 до 9 € за 1 кг. Вартість продовольчої продукції, отриманої при переробці ядра горіху волоського, в олійно-жировому підкомплексі досягає 30 € за 1 л розфасованої горіхової олії та збільшується при врахуванні вартості продукції, що отримується при переробці відходів від основного виробництва ще на 5-10 € на кожен кг ядра горіху волоського.

При цьому, маркетинг продукції олійно-жирового підкомплексу з глибокою переробки горіху волоського в Україні та, зокрема, у

Вінницькій області залишається все ще дуже локалізованим – експортуються лише невеликі партії. Однак, міжнародний попит на харчові олії та інші харчові продукти отримані в результаті переробки горіху волоського, зростає. Кожен рік в Україні збирається понад 100 тис. т волоських горіхів. З них 6 тис. т дає Вінниччина. Дві третини цього врожаю спрямовується на експорт [5].

Глобальний ринок горіхової олії зростає з помірною швидкістю через широкий спектр можливостей її застосування [12]. Світовий ринок волоських горіхів є вельми специфічний, оскільки виробництво продовжує здійснюватися екстенсивним способом, а площа потенційно придатна для обробки землі обмежена: волоський горіх може нормально дозріває в області від 6 до 14% планети тільки. Земельні ресурси України входять у цю статистику.

Статистичні дані показують, що Україна займає сильну позицію в десятці найбільших експортерів горіхів у світі [11].

Інформація про стан імпорту та експорту показує, що Україна є чистим експортером олійних культур та олій, очищених харчових олій, різних відходів, залишків та інших продуктів [9].

Отже, вищесказане демонструє те, що Україна буде залучена до процесу диверсифікації світового ринку горіхів, олії та жирів, а також до

інноваційного процесу в олійно-жировому підкомплексі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В даний час, в наукових колах існує значний інтерес до проблем раціонального природокористування, забезпечення продовольчої безпеки, розробки нових технологій та продуктів, що висвітлюються в ряді наукових робіт [2, 10].

Вітчизняними вченими досліджуються можливості розширення потенціалу сировинної бази горіху волоського [1, 4], використання сировини у агропродовольчому ланцюгу створення вартості для підвищення конкурентоспроможності продукції олійно-жирового підкомплексу з глибокої переробки горіху волоського і створення функціональної харчової продукції [8].

Також, здійснюються спроби економічного обґрунтування доцільності закладення промислових, інтенсивних садів горіху волоського [7, 3].

Виділення невирішених раніше питань, що є частиною загальної проблеми, яким присвячується стаття.

За нашими спостереженнями олійно-жировий підкомплекс з глибокої переробки горіху волоського знаходиться на стадії народження із характерними їй невеликими обсягами виробництва (не значна кількість фермерів, що вирощують промислові сади), а також мало переробних підприємств (декілька приватних підприємств із обмеженою виробничою потужністю від 10 до 100 л на добу). Прибуткові надходження мають місце у поодиноких підприємств, співпраця між ними не налагоджена.

Започатковане дослідження має на меті запропонувати комплексну та інтегровану інвестиційну модель розвитку підкомплексу олійно-жирової промисловості із глибокої переробки горіху волоського у Вінницькій області.

Формулювання мети статті (постановка завдання).

Загальна мета дослідження полягає у критичному аналізі підкомплексу олійно-жирової промисловості з глибокої переробки горіху волоського, визначенні та порівнянні рентабельності та прибутковості діяльності підприємств за різними сценаріями та бізнес-моделями в агропродовольчому ланцюгу створення вартості, що дозволить обґрунтувати стратегії розвитку суб'єктів. Дана робота є частиною дослідження, що має хронологічний та систематичний характер, присвячене проблемним

аспектам підкомплексу в Україні та Вінницькій області зокрема в перспективі світової та національної динаміки.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На сучасному ринку плоди горіху волоського можна використовувати в двох найбільш загальних напрямках: (1) очищені плоди для виробництва олійних культур і (2) очищені плоди для годування домашніх тварин та птахів, а також для виробництва продовольчої продукції. Насіння сортів олійних культур містить від 50 до 70 % олії та до 40 % білку [8]. Сортний горіх волоський, як правило, має відносно тонку шкарлупу, що залишається вільно прикріпленою до ядра – це дозволяє вирощувати досить наповнені ядром плоди. Наповненість ядром плодів не сортних горіхових форм становить 30-55 %, наповненість сортних горіхів більш стала і складає 45-55 % [1]. Плоди не сортних гібридів, як правило, відрізняються розміром, наповненістю плода ядром, товщиною шкарлупи та місткістю олії.

Для аналізу рентабельності на фермерському рівні та рівні переробників використовується спрощена валова маржа або рентабельність. Валова маржа характеризує відношення прямих витрат та валового прибутку до ціни реалізації. Валова маржа полегшує порівняння результатів, оскільки результати представлені у відносних одиницях.

Аналіз прибутковості базується на оптимальних показниках врожайності горіху волоського у Вінницькій області за різними сценаріями. Згідно основного сценарію – оптимальна врожайність горіху волоського досягнута завдяки застосуванню науково-виробничої практики. Врожайність горіху волоського є функцією двох чинників:

(1) Хороша агрономічна практика, така як схеми насадження (загущеність саду), запилювачі, формування й обрізання, формування крони, утримання ґрунту, боротьба зі шкідниками і хворобами, внесення добрив та зрошення, збір урожаю та післязбиральна обробка [4].

(2) Генетичний потенціал: районовані та селекційні сорти дають більші врожаї, ніж дикорослі сорти. Однак вони характеризуються більшими вхідними витратами [1].

Дані дослідження показують врожайність та продуктивність горіху волоського, як показано в таблиці 1 нижче.

Таблиця 1

Врожайність горіху волоського

Вік саду, років	Згущеність саду, дерев/Га	Середня врожайність, т/Га
5-9	до 100	до 0,25
	100-125	0,625
	125-150	до 1
10-19	до 100	до 1,5
	100-125	1,5-2
	125-150	2-2,1
20-100	до 100	до 3
	100-125	8-10
	125-150	10 і більше

Джерело: складено автором за [1, 3, 6, 7].

Таблиця 1 містить орієнтовні середні дані, що повинні бути досліджені в умовах конкретного фермерського господарства. Тим більше, що періоди, за які наведені дані врожайності, мають умовний характер. При правильному догляді за садом і за нормальних кліматичних умов, очікується, що врожайність саду буде зростати з кожним роком. Однак, для попередніх оцінок рівня рентабельності ланцюга створення вартості в олійно-жировому підкомплексі, такі дані можуть бути використані.

При аналізі рентабельності фермерських господарств проводиться порівняння. Моделювання рентабельності здійснюється за сценаріями діяльності фермерських господарств в тих випадках коли вони продають ядро горіху волоського, і коли вони переробляють ядро і продають олію наливом та не перероблений

горіховий макух з використанням бізнес-моделі B2B.

Припущення, що зроблені при розрахунках в таблиці 2:

- розрахунки здійснено для схеми посадки горіху 10 x 10 м (100 саджанців на 1 Га);
- орієнтовна вартість 1 сортового саджанця, що районований за місцевими кліматичними умовами та починає давати плоди починаючи з 4-го року вегетації – 400 грн.;
- плата за землю – 1750 грн/Га;
- охорона: перші два роки – по 8 місяців, починаючи з 5-го року – по 3 місяці (під час збору урожаю);
- полив: 1 раз x 3 тижні x 30 л;
- період вступу саду в плодоношення – 2 роки.

Таблиця 2

Загальний аналіз витрат фермерського виробництва горіху волоського на 10 Га саду до вступу в плодоношення

Стаття витрат	Сума, грн	Частка витрат у загальній структурі, %
Оплата праці з нарахуваннями	140700	18,01
Паливо	57400	7,35
Саджанці	400000	51,2
Оприскування	18450	2,36
Міндобрива	38560	4,94
Органічні добрива	28180	3,61
Інші витрати (оренда землі, полив і т.д.)	97900	12,53
Всього	781190	100,0

Джерело: адаптовано автором за [7].

Як видно з таблиці 3, в перших чотири роки найбільша питома вага витрат відноситься на закладення саду де враховано вартість сортових саджанців та витрати на їх посадку. Найменші витрати відносяться на передпосадкову підготовку ґрунту та догляд за насадженнями в перший рік вегетації.

Грунтуючись на даному аналізі витрат на підготовку, закладення саду та догляду за ним, нами здійснено моделювання рентабельності фермерського господарства за різними сценаріями стосовно моделі бізнесу.

Рентабельність виробництва (фермерський рівень): сценарій 1 при якому фермер продає ядро горіху волоського.

Загальний аналіз витрат на догляд 10 Га саду до вступу в плодоношення

Технологічні операції з догляду	Витрати, тис. грн	Частка у загальній сумі, %
Передпосадкова підготовка ґрунту	46,37	5,8
Посадка саду	432,6	54,0
Догляд за насадженнями, 1 рік вегетації	54,37	6,8
Догляд за насадженнями, 2 рік вегетації	85,3	10,6
Догляд за насадженнями, 3 рік вегетації	86,8	10,8
Догляд за насадженнями, 4 рік вегетації	95,75	12,0

Джерело: складено за [7].

Припущення:

- розрахунки базуються на врожайності з одного гектара землі;
- загущеність саду приймається 150 дерев на Га для районованого сорту низькорослого скороплідного горіху волоського селекції Л.І. Жидовця виведеного у м. Вінниця;
- вихід ядра горіху волоського при його первинному переробленні становить 45%;
- ціна реалізації 1 кг ядра горіху волоського складає 150 грн.;
- врожайність горіхового саду змінюється за експоненційною функцією відповідно до базових точок врожайності, що відповідають віку саду – для даних, що наведені в таблиці 2.2 (0.625 т/Га для віку саду від 2 до 9 років, 2 т/Га для віку саду від 10 до

20 років та 10 т/Га для віку саду більше 20 років) така функція буде мати наступний вигляд:

$$y = 0,4475 \cdot e^{0,1543 \cdot x}, (1)$$

де y – врожайність саду, x – вік саду. Достовірність апроксимації для даної моделі становить $R^2 = 0,9992$;

- не враховуються витрати на збут та витрати на первинне перероблення горіху волоського (калібрування, чищення);
- рентабельність розраховується як відношення валового прибутку (ст. 6) до сукупних витрат на закладення та утримання горіхового саду (ст.2).

Результати моделювання рентабельності саду горіху волоського зведені в таблицю 4.

Таблиця 4

Аналіз рентабельності 10 Га саду при продажу ядра горіху волоського

Рік впровадження проекту	Витрати, тис. грн	Витрати наростаючим підсумком, тис. грн	Врожайн., т/10Га	Дохід, тис. грн	Дохід наростаючим підсумком, тис. грн.	Прибуток, тис. грн	Рентаб., %
1	2	3	4	5	6	7	8
1 рік	513,3	513,3	0	0	0	-513,3	-100
2 рік	95,3	608,6	6,1	411,75	411,75	316,45	332,06
3 рік	96,8	705,4	7,1	479,25	891	382,45	395,09
4 рік	95,8	801,2	8,3	560,25	1451,25	464,45	484,81
5 рік	96,4	897,6	9,7	654,75	2106	558,35	579,2
6 рік	97,2	994,8	11,3	762,75	2868,75	665,55	684,72
7 рік	99,1	1093,9	13,2	891	3759,75	791,9	799,09
8 рік	101,8	1195,7	15,4	1039,5	4799,25	937,7	921,12
9 рік	103,2	1298,9	17,9	1208,25	6007,5	1105,05	1070,78
10 рік	105,5	1404,4	20,9	1410,75	7418,25	1305,25	1237,2
11 рік	108,6	1513	24,4	1647	9065,25	1538,4	1416,57
12 рік	115,6	1628,6	28,5	1923,75	10989	1808,15	1564,14
13 рік	119,6	1748,2	33,3	2247,75	13236,75	2128,15	1779,39
14 рік	124,1	1872,3	38,8	2619	15855,75	2494,9	2010,39

15 рік	128,8	2001,1	45,3	3057,75	18913,5	2928,95	2274,03
16 рік	133,9	2135	52,8	3564	22477,5	3430,1	2561,69
17 рік	139,5	2274,5	61,7	4164,75	26642,25	4025,25	2885,48
18 рік	145,4	2419,9	71,9	4853,25	31495,5	4707,85	3237,86
19 рік	151,6	2571,5	83,9	5663,25	37158,75	5511,65	3635,65
20 рік	158,3	2729,8	98	6615	43773,75	6456,7	4078,77

Джерело: складено авторами.

В таблиці 4 в графі 7 наведений витрати при закладанні горіхового саду та витрати на його утримання до періоду плодоношення для більшої наочності строку окупності інвестицій при реалізації ядра горіху волоського. Врожайність горіхового саду відповідає даним таблиці 1 за віком саду.

Результати розрахунків показують, що при прийнятих припущеннях на 2 рік віку саду досягається позитивна рентабельність 332,06%, а на 3 рік відбувається повернення усіх інвестованих коштів та отримується прибуток від діяльності в розмірі 185,6 тис. грн. Середній приріст

рентабельності після досягнення її позитивного значення складає 233 % в рік до віку 20 років, і досягає значення 4100% на 20 рік віку саду. Функція зміни рентабельності саду за прийнятими припущеннями має вигляд:

$$y = -9 \cdot 10^{-7} \cdot x^2 + 0,0083 \cdot x + 0,9548, (2)$$

де y – рентабельність горіхового саду, x – вік горіхового саду. Достовірність апроксимації для даної моделі становить $R^2 = 0,9975$. Графічне зображення наведене на рис. 1.

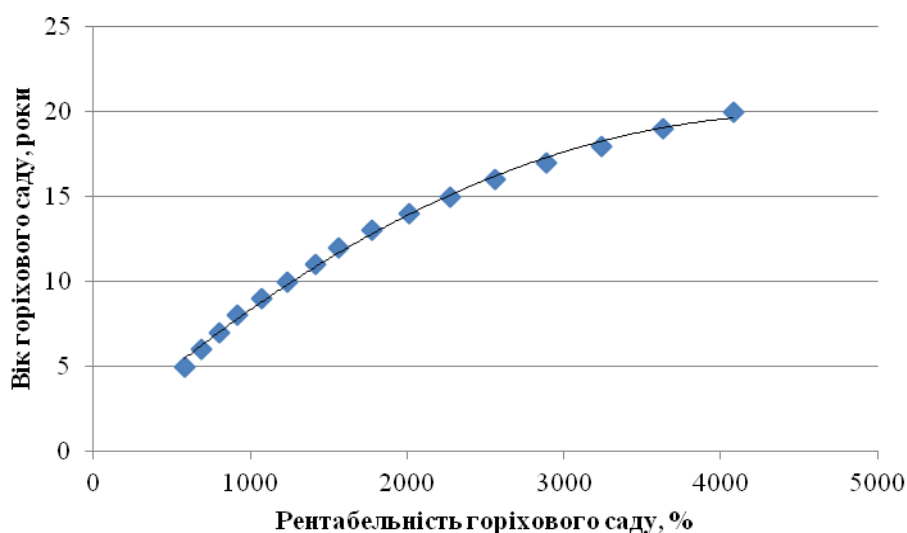

Рис. 1. Зміна рентабельності горіхового саду

Рентабельність виробництва (фермерський рівень): сценарій 2 при якому фермер продає горіхову олію та горіховий макух.

Для даного сценарію можливими є дві бізнес-моделі: 1) коли фермер організовує виробництво олії та макуху на власному господарстві; 2) коли фермер віддає сировину на перероблення та отримує готову олію та макух. Кожна з даних бізнес-моделей при реалізації може мати свої переваги і недоліки, що повинні бути прийняті до уваги в процесі прийняття рішення про організацію бізнесу.

Перша модель, передбачає організацію спеціального виробничого підрозділу на господарстві, що повинен спеціалізуватись на переробленні ядра горіху волоського на олію та макух. Таким чином, при моделюванні

рентабельності виробництва горіхової продукції, слід врахувати додаткові витрати, пов'язані з цим (таблиця 5).

Припущення:

- витрати на обладнання враховують придбання, транспортування, митне оформлення та монтаж основного виробничого обладнання, а також включають вартість та установку допоміжного виробничого обладнання;

- оплата праці розрахована у формі єдиної ставки місячної заробітної плати не залежно від обсягів виробництва;

- виробничі витрати включають витрати на електроенергію (тариф 201,399 коп/кВт) – 0,2 тис.грн./т горіхового ядра, матеріали та інструменти;

- організаційні витрати складаються з витрат контролюючих служб та отримання дозвільних на забезпечення виробництва вимогам документів.

Таблиця 5

Загальний аналіз витрат на виробництво олії з ядра горіху волоського

Стаття витрат	Сума
Основні витрати	
Придбання та введення в експлуатацію обладнання	270 тис. грн.
Організаційні витрати	100 тис. грн.
Накладні витрати	
Оплата праці з нарахуваннями	120 тис. грн. / рік
Виробничі витрати	0,4 тис. грн. / т

Джерело: власна розробка авторів.

Припущення:

- розрахунки базуються на даних що до витрат, отриманих в таблиці 4;
- інвестиції у виробництво продукції з ядра горіху волоського здійснюються на другий рік заснування бізнесу та росту саду;
- вихід олії з ядра горіху волоського становить 42 %;

- витрати на перероблення горіхового ядра на олію та макух становлять 18 грн. на 1 кг ядра горіху волоського;
- вихід макуху горіхового при виробництві олії становить 48 %;
- ціна реалізації 1 кілограму горіхової олії становить 600 грн.;
- ціна реалізації 1 кілограму горіхового макуху становить 20 грн/кг.

Таблиця 6

Аналіз рентабельності 10 Га саду при продажу олії та макуху горіху волоського

Рік впровадження проекту	Витрати, тис. грн	Витрати наростаючим підсумком, тис. грн	Врожайн., т/Га	Дохід, тис. грн	Дохід наростаючим підсумком, тис. грн	Прибуток, тис. грн	Рентаб., %
1	2	3	4	5	6	7	8
1 рік	513,3	513,3	0	0	0	-513,3	-100
2 рік	586,398	1099,698	6,1	691,74	691,74	105,342	17,96
3 рік	218,078	1317,776	7,1	805,14	1496,88	587,062	269,2
4 рік	218,294	1536,07	8,3	941,22	2438,1	722,926	331,17
5 рік	218,546	1754,616	9,7	1099,98	3538,08	881,434	403,32
6 рік	218,834	1973,45	11,3	1281,42	4819,5	1062,586	485,57
7 рік	219,176	2192,626	13,2	1496,88	6316,38	1277,704	582,96
8 рік	219,572	2412,198	15,4	1746,36	8062,74	1526,788	695,35
9 рік	220,022	2632,22	17,9	2029,86	10092,6	1809,838	822,57
10 рік	220,562	2852,782	20,9	2370,06	12462,66	2149,498	974,56
11 рік	221,192	3073,974	24,4	2766,96	15229,62	2545,768	1150,93
12 рік	221,93	3295,904	28,5	3231,9	18461,52	3009,97	1356,27
13 рік	222,794	3518,698	33,3	3776,22	22237,74	3553,426	1594,94
14 рік	223,784	3742,482	38,8	4399,92	26637,66	4176,136	1866,15
15 рік	224,954	3967,436	45,3	5137,02	31774,68	4912,066	2183,59
16 рік	226,304	4193,74	52,8	5987,52	37762,2	5761,216	2545,79
17 рік	227,906	4421,646	61,7	6996,78	44758,98	6768,874	2970,03
18 рік	229,742	4651,388	71,9	8153,46	52912,44	7923,718	3448,96

19 рік	231,902	4883,29	83,9	9514,26	62426,7	9282,358	4002,71
20 рік	234,44	5117,73	98	11113,2	73539,9	10878,76	4640,32

Джерело: складено авторами.

Результати розрахунків показують, що при прийнятих припущеннях на 2 рік віку саду досягається позитивна рентабельність 17,96%, а на 3 рік відбувається повернення усіх інвестованих коштів та отримується прибуток від діяльності в розмірі 179,104 тис. грн. Середній приріст рентабельності після досягнення її позитивного значення складає 282 % в рік до віку 20 років, і досягає значення 4640% на 20 рік віку саду. При цьому, організація виробництва олії та макуху з ядра горіху волоського забезпечує прибутковість саду вже з першого року плодоношення.

Друга бізнес-модель сценарію за якого фермер продає горіхову олію та горіховий макух передбачає аутсорсингову підтримку виробництва горіху, що полягає у оплаті послуг з перероблення

горіху на продукти з доданою вартістю у спеціалізованого переробника.

Припущення:

- організаційні витрати можуть складатись з витрат на забезпечення умов виконання укладеного договору підряду на перероблення ядра горіху волоського на олію та макух;

- оплата послуг переробки ядра горіху волоського включає оплату транспортування сировини та продуктів її переробки, вантажно-розвантажувальних послуг, підготовки сировини до перероблення, тари, лабораторної експертизи якості отриманої продукції, інші виробничі витрати з перероблення ядра горіху волоського на олію та макух.

Таблиця 7

Загальний аналіз витрат на оплату послуг виробництва олії та макуху з ядра горіху волоського

Стаття витрат	Сума
Основні витрати	
Організаційні витрати	10 тис. грн.
Накладні витрати	
Оплата послуг переробки ядра горіху волоського	10 тис. грн. / т
Всього	

Джерело: власна розробка авторів.

Припущення:

- на фермерському господарстві забезпечені умови для зберігання продукції та витрати на дані заходи не мають суттєвого впливу на характер зміни рентабельності та доходності проекту;

- для контрактного виробництва олії горіху волоського та макуху горіху волоського не потрібно залучати додаткові інвестиції.

Таблиця 8

Аналіз рентабельності 10 Га саду при аутсорсинговій переробці горіху волоського на олію та макух

Рік впровадження проекту	Витрати, тис. грн	Витрати наростаючим підсумком, тис. грн	Врожайн., т/Га	Дохід, тис. грн	Дохід наростаючим підсумком, тис. грн	Прибуток, тис. грн	Рентаб., %
1	2	3	4	5	6	7	8
1 рік	513,3	513,3	0	0	0	-513,3	-100
2 рік	122,75	636,05	6,1	691,74	691,74	568,99	463,54
3 рік	128,75	764,8	7,1	805,14	1496,88	676,39	525,35
4 рік	134,15	898,95	8,3	941,22	2438,1	807,07	601,62
5 рік	140,45	1039,4	9,7	1099,98	3538,08	959,53	683,18
6 рік	147,65	1187,05	11,3	1281,42	4819,5	1133,77	767,88
7 рік	156,2	1343,25	13,2	1496,88	6316,38	1340,68	858,31
8 рік	166,1	1509,35	15,4	1746,36	8062,74	1580,26	951,39
9 рік	177,35	1686,7	17,9	2029,86	10092,6	1852,51	1044,55
10 рік	190,85	1877,55	20,9	2370,06	12462,66	2179,21	1141,84

11 рік	206,6	2084,15	24,4	2766,96	15229,62	2560,36	1239,28
12 рік	225,05	2309,2	28,5	3231,9	18461,52	3006,85	1336,08
13 рік	246,65	2555,85	33,3	3776,22	22237,74	3529,57	1431
14 рік	271,4	2827,25	38,8	4399,92	26637,66	4128,52	1521,19
15 рік	300,65	3127,9	45,3	5137,02	31774,68	4836,37	1608,64
16 рік	334,4	3462,3	52,8	5987,52	37762,2	5653,12	1690,53
17 рік	374,45	3836,75	61,7	6996,78	44758,98	6622,33	1768,55
18 рік	420,35	4257,1	71,9	8153,46	52912,44	7733,11	1839,68
19 рік	474,35	4731,45	83,9	9514,26	62426,7	9039,91	1905,75
20 рік	537,8	5269,25	98	11113,2	73539,9	10575,4	1966,42

Джерело: складено авторами.

Результати розрахунків показують, що при прийнятих припущеннях на 2 рік віку саду досягається позитивна рентабельність 463,54%, а також відбувається повернення усіх інвестованих коштів та отримується прибуток від діяльності в розмірі 55,69 тис. грн. При цьому, середній приріст рентабельності після досягнення її позитивного значення складає 86 % в рік до віку 20 років, і досягає значення 1966% на 20 рік віку саду. При цьому, рентабельність підприємства на 14 рік стає рівною рентабельності підприємства у попередній ситуації, а далі починає сильно відставати: на 20-й рік різниця в рентабельності становить вже 2674%. Однак, в перших 14 років, сценарій обчислений в таблиці 8 все ж таки має значні переваги у отриманні прибутку.

При аналізі рентабельності малого та середнього бізнесу також доцільно визначити прибутковість на рівні переробки. На рівні переробки переробник купує ядро горіху волоського, переробляє та продає макух і горіхову олію наливом за моделлю B2B.

Рентабельність виробництва (фермерський рівень): сценарій 3, коли переробник купує горіх волоський та продає олію і макух.

Припущення:

- в перший рік діяльності підприємство витрачає гроші на заснування виробництва (витрати відповідають наведеним в таблиці 5);
- для виробництва здійснюється закупівля нечищеного горіху;
- витрати на первинне перероблення горіху (чищення і сортування) не враховані;
- продуктивність обладнання 80 т/рік переробленої сировини або 33,6 т олії горіхової та 38,4 т макуху горіхового з урахуванням того, що кількість робочих днів у рік 250 р.д./рік, або 4000 год. (робота виробництва відбувається у дві зміни);
- вихід ядра при первинній переробці горіху волоського складає 45%, тому для отримання 80 т ядра горіху волоського необхідно закупити 180 т нечищених плодів горіху волоського.

Таблиця 9

Аналіз рентабельності переробки горіху волоського на олію та макух при закупівлі сировини

Рік впровадження проекту	Витрати, тис. грн	Витрати нарастаючим підсумком, тис. грн	Обсяг сировини, т	Дохід, тис. грн	Дохід нарастаючим підсумком, тис. грн.	Прибуток, тис. грн	Рентаб., %
1	2	3	4	5	6	7	8
1 рік	5922,4	6435,7	180	20412	20412	14489,6	244,66
2 рік	5552,4	11988,1	180	20412	40824	14859,6	267,62
3 рік	5552,4	17540,5	180	20412	61236	14859,6	267,62
4 рік	5552,4	23092,9	180	20412	81648	14859,6	267,62
5 рік	5552,4	28645,3	180	20412	102060	14859,6	267,62
6 рік	5552,4	34197,7	180	20412	122472	14859,6	267,62
7 рік	5552,4	39750,1	180	20412	142884	14859,6	267,62
8 рік	5552,4	45302,5	180	20412	163296	14859,6	267,62
9 рік	5552,4	50854,9	180	20412	183708	14859,6	267,62
10 рік	5552,4	56407,3	180	20412	204120	14859,6	267,62

11 рік	5552,4	61959,7	180	20412	224532	14859,6	267,62
12 рік	5552,4	67512,1	180	20412	244944	14859,6	267,62
13 рік	5552,4	73064,5	180	20412	265356	14859,6	267,62
14 рік	5552,4	78616,9	180	20412	285768	14859,6	267,62
15 рік	5552,4	84169,3	180	20412	306180	14859,6	267,62
16 рік	5552,4	89721,7	180	20412	326592	14859,6	267,62
17 рік	5552,4	95274,1	180	20412	347004	14859,6	267,62
18 рік	5552,4	100826,5	180	20412	367416	14859,6	267,62
19 рік	5552,4	106378,9	180	20412	387828	14859,6	267,62
20 рік	5552,4	111931,3	180	20412	408240	14859,6	267,62

Джерело: складено авторами.

При застосуванні бізнес-моделі обчисленої в таблиці 9 рентабельність виробництва вже у перший рік становить 267,62%, що дозволяє отримувати прибутки вищі, ніж за інших початкових умов протягом періоду від 12 до 16 років. Виробництво забезпечує повернення початкових інвестицій у перший рік роботи та отримання прибутку в розмірі 14489,6 тис. грн.

Прибуток залишається вищим ніж за інших початкових умов протягом періоду від 8 до 11 років.

Результати розрахунків при здійсненні порівняльного аналізу різних сценаріїв та моделей бізнесу при впровадженні проекту із виробництва та переробки горіху волоського в олійно-жировому підкомплексі наведені в таблиці 10.

Таблиця 10

Результати реалізації різних сценаріїв та моделей бізнесу при впровадженні проекту із виробництва та переробки горіху волоського

Рік впров. проекту	Сценарій 1		Сценарій 2				Сценарій 3	
			Бізнес-модель 1		Бізнес-модель 2			
	Дохід нарост. підсумком, тис. грн.	Рентаб., %	Дохід нарост. підсумком, тис. грн.	Рентаб., %	Дохід нарост. підсумком, тис. грн.	Рентаб., %	Дохід нарост. підсумком, тис. грн.	Рентаб., %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 рік	0	-100	0	-100	0	-100	20412	244,66
2 рік	411,75	332,06	691,74	17,96	691,74	463,54	40824	267,62
3 рік	891	395,09	1496,88	269,2	1496,88	525,35	61236	267,62
4 рік	1451,25	484,81	2438,1	331,17	2438,1	601,62	81648	267,62
5 рік	2106	579,2	3538,08	403,32	3538,08	683,18	102060	267,62
6 рік	2868,75	684,72	4819,5	485,57	4819,5	767,88	122472	267,62
7 рік	3759,75	799,09	6316,38	582,96	6316,38	858,31	142884	267,62
8 рік	4799,25	921,12	8062,74	695,35	8062,74	951,39	163296	267,62
9 рік	6007,5	1070,78	10092,6	822,57	10092,6	1044,55	183708	267,62
10 рік	7418,25	1237,2	12462,66	974,56	12462,66	1141,84	204120	267,62
11 рік	9065,25	1416,57	15229,62	1150,93	15229,62	1239,28	224532	267,62
12 рік	10989	1564,14	18461,52	1356,27	18461,52	1336,08	244944	267,62
13 рік	13236,75	1779,39	22237,74	1594,94	22237,74	1431	265356	267,62
14 рік	15855,75	2010,39	26637,66	1866,15	26637,66	1521,19	285768	267,62
15 рік	18913,5	2274,03	31774,68	2183,59	31774,68	1608,64	306180	267,62
16 рік	22477,5	2561,69	37762,2	2545,79	37762,2	1690,53	326592	267,62
17 рік	26642,25	2885,48	44758,98	2970,03	44758,98	1768,55	347004	267,62
18 рік	31495,5	3237,86	52912,44	3448,96	52912,44	1839,68	367416	267,62
19 рік	37158,75	3635,65	62426,7	4002,71	62426,7	1905,75	387828	267,62
20 рік	43773,75	4078,77	73539,9	4640,32	73539,9	1966,42	408240	267,62

Джерело: складено авторами.

Дані, наведені в таблиці 10 свідчать про те, що сценарій переробки горіху волоського має ряд переваг, що за своїми властивостям може значно переважати над недоліками при розгляді

функціонування бізнес-моделі. Дохід отриманий за перших 20 років реалізації проекту з виробництва в олійно-жировому підкомплексі з переробки горіху волоського за сценарієм 1 та сценарієм 2 має

порядок 10^4 тис. грн., при цьому в результат реалізації проекту за сценарієм 3 порядок доходу має 10^5 тис. грн. Слід зауважити, що навіть за більш суворих обмежень введених у початкові умови

сценарію 3, цей порядок не змінюється, що свідчить про високу ефективність такого підходу. Характер зміни доходності проекту за різними сценаріями наведено на рис. 2. а та 2. б.

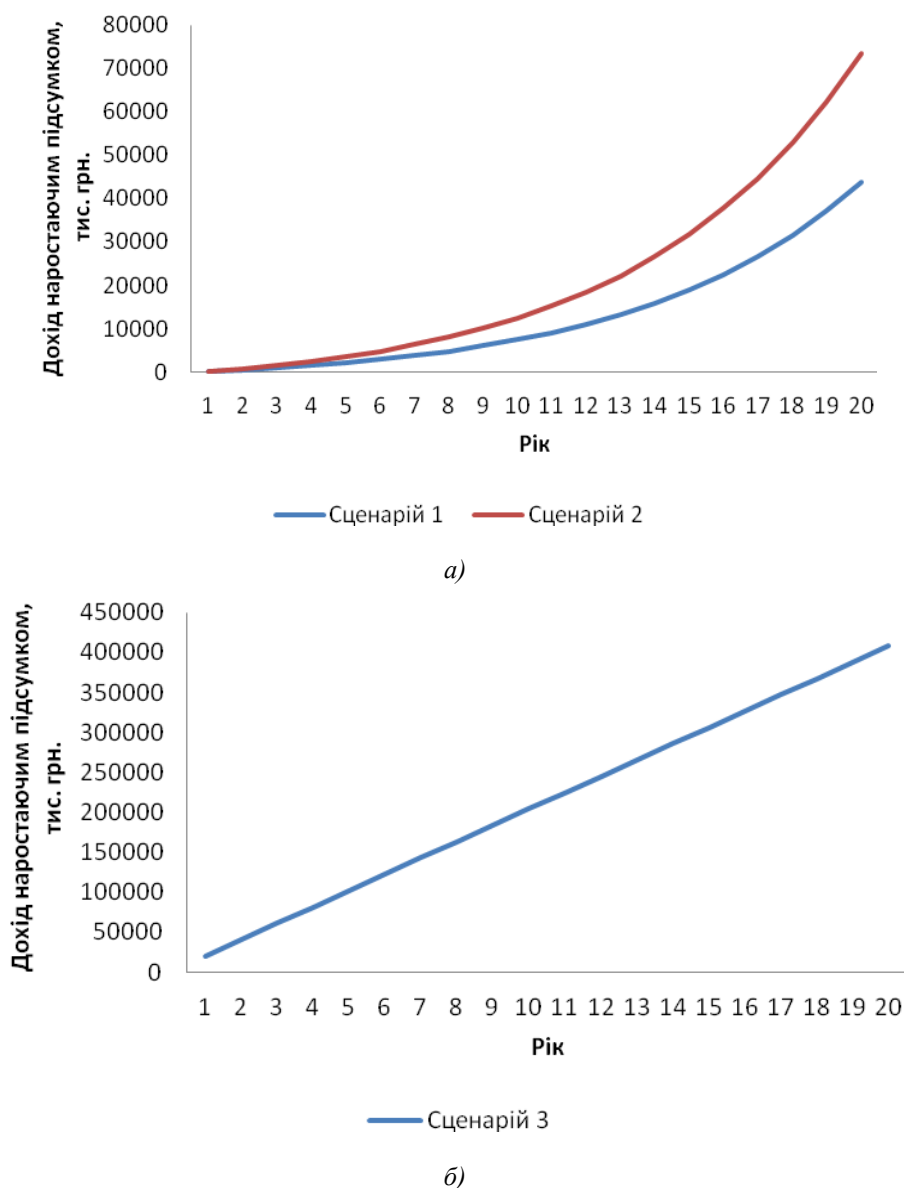

Рис. 2. Дохід від реалізації проекту: а) для сценаріїв 1 та 2; б) для сценарію 3.

Таблиця 11

Основні показники сценаріїв реалізації проекту в підкомплексі олійно-жирової промисловості з переробки горіху волоського

Сценарії	Показники				
	Рік досягнення додатньої рентаб.	Рік повернення інвестицій	Середня рентаб. за 20 років, %	Середній приріст рентаб. протягом 20 років, %	Рентабельність на 20-й рік
1	2	3	4	5	6
Сценарій 1	2	3	1592,402	174,9785	4078,77
Сценарій 2 Бізнес-модель 1	2	3	1512,18	211,85	4640,32
	2	2	1162,24	64,16	1966,42
Сценарій 3	1	1	266,47	1,15	267,62

Джерело: складено авторами.

Дані таблиці 11 показують те, що найбільш рентабельним є поєднання виробництва горіху волоського та його переробка, що дозволить забезпечити рентабельність до 4640,32% на 20 рік реалізації проекту. Крім того, такий підхід має ряд стратегічних переваг, що полягають у диверсифікації виробництва та зменшенні ризиків діяльності. Однак, при цьому необхідно враховувати низку чинників, що не були відображені в наведених моделях. Їх врахування дозволить здійснити оптимізацію виробництва, забезпечити підвищення доданої вартості та дозволить розробити конкурентну стратегію при експорті продукції.

Слід зауважити, що реалізація сценарію 3 дозволяє забезпечити рентабельність у 244,66% на перший рік та 267,62 % на другий рік. За найближчим за значеннями цього показника сценарієм, такого рівня рентабельності можна досягти не раніше ніж на другий рік, а за бізнес-моделлю 1 сценарію 2 лише через 3 роки. Тобто, в короткостроковій перспективі цей сценарій можна вважати найбільш раціональним.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок за даним напрямком.

В результаті проведеного аналізу прибутковості діяльності підприємства олійно-жирового підкомплексу з глибокої переробки горіху волоського, можна зробити висновок, що підприємство є високорентабельним, як це можна побачити з таблиць 4, 6, 8 та 9 за рахунок отримання додатного валового прибутку. Прибутковість виявляється вищою, коли фермер збільшує додану вартість та продає горіхову олію та макух. Пасивне зростання прибутковості горіхових фермерських господарств може бути викликане збільшенням поточної ціни на ядро горіху волоського та продукцію його переробки. Активний розвиток підприємництва можливий в напрямку створення власної торгової марки та виходу на споживчий ринок та використання моделі В2С.

В подальшому, запропонована модель може бути удосконалена шляхом врахування додаткових чинників та умов:

- перероблення горіху доцільно здійснювати у відповідності до його сортності, оскільки кондитерський горіх можна продавати за досить високою ціною без понесення додаткових витрат на подальше перероблення;
- прибутковість підприємства буде більшою, ніж в запропонованій моделі, якщо врахувати ціну збуту макуху горіхового;
- прибутковість підприємства буде більшою, якщо забезпечити перероблення шкарлупи горіхової на біопаливо і його збут;
- збільшення виробничої потужності призведе до зростання доходності підприємства;
- розвиток моделі В2В у модель В2С, розроблення власної інноваційної функціональної харчової продукції з плодів горіху волоського та вихід на споживчий ринок із власною торговою

маркою може значно збільшити рентабельність виробництва. При цьому, аналіз витрат повинен бути доповнений витратами на маркетинг та, зокрема, збут.

Для досягнення поставленої в роботі мети було використано підхід аналізу підкомплексу, що надав можливість отримати системний погляд на різні етапи взаємодії, пов'язані зі створенням продукції від заготівлі сировини до виробництва споживчих товарів. Даний підхід дозволяє отримати результати корисні для учасників агропродовольчого ланцюга створення вартості на різних рівнях, а також для тих суб'єктів, що беруть участь у прийнятті рішень. Таким чином, підхід до аналізу підкомплексу забезпечує основу для секторальних дій. Перспектива агропродовольчого ланцюга гарантує, що ці дії не обмежаться локальним рівнем. Це забезпечить полегшення зв'язків із глобальною (зовнішньою) економікою. Такі зв'язки включають вдосконалення інфраструктури, доступність кредитів, засоби маркетингу та комплекс послуг, необхідних для здійснення торгівлі.

Список використаних джерел

1. Божок О.П., Божок В.О. (2017). Про перспективи вирощування горіха грецького на території України. Науковий вісник НЛТУ України. Т. 27, № 3. С. 25-29.
2. Калетнік Г.М., Козловський С.В., Кірсєва Е.А., Підвальна О.Г. (2015). Управління регіональною продовольчою безпекою в умовах економічної нестабільності. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2015. – 252 с.
3. Лановенко В. (2016). Золотий горішок: як вигідно інвестувати у волоський горіх. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/zolotij-gorisok-ak-vigidno-investuvati-u-voloskiy-gorih>.
4. Мельник О.В. (2015). Вирощування грецького горіха: італійський досвід. Новини садівництва. №1. С. 26-33.
5. На Вінниччині на масиві в понад 700 га вирощують волоський горіх на зрошенні (2018). SuperAgronom. URL: <https://superagronom.com/news/4008-na-vinnichchini-na-masivi-v-ponad-700-ga-viroschuyut-voloskiy-gorih-na-zroshenni>.
6. Пришляк Н.В. (2017). Досвід виробництва волоських горіхів у світі: стан та перспективи. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. № 1. С. 63-72.
7. Радько В.І. (2016). Економічні аспекти закладки та функціонування саду грецького. Український інститут горіхоплідних культур. URL: https://uhbdp.org/images/uhbdp/pdf/Plodoov_vo_2016/1.3_Nuts.pdf.
8. Савчук, Ю., Усатюк С. (2014). Отримання білкових продуктів з ядер волоського горіха. Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті: програма і матеріали 80 міжнародної наукової конференції

молодих учених, аспірантів і студентів, 10–11 квітня 2014 р. К.: НУХТ. Ч. 1. С. 77-78.

9. Global trade flow of walnuts, fresh or dried, shelled (2018). Tridge. URL: <https://www.tridge.com/hs-codes/080232?query=walnut>.

10. Kaletnik G., Tihanovskaia V. (2013). Food consumption as an indicator of the state of the domestic food market. *Economy and Sociology theoretical and scientific journal*. 2013. № 4. P. 9-16.

11. Nuts & dried fruits global statistical review 2015/2016 (2016). *International Nuts&Dried Fruit*. 76 p. <https://www.nutfruit.org/files/tech/Global-Statistical-Review-2015-2016.pdf>.

12. Production of major vegetable oils worldwide from 2012/13 to 2017/2018, by type (in million metric tons) (2018). URL: <https://www.statista.com/statistics/263933/production-of-vegetable-oils-worldwide-since-2000/>.

УДК:342.15

K. V. Mazur

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Agrarian Management,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University*

A.G. Mazur

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Agrarian Management,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

PROBLEMS OF ASYMMETRY AND BALANCE OF DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

K. B. Mazur

*кандидат экономических наук, доцент,
заведующий кафедрой аграрного менеджмента факультета менеджмента и права,
Винницкий национальный аграрный университет*

A. G. Mazur

*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры аграрного менеджмента факультета менеджмента и права,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

ПРОБЛЕМАТИКА АСИММЕТРИИ И СБАЛАНСИРОВАННОСТИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

K. B. Mazur

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри аграрного менеджменту факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет*

A. G. Mazur

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри аграрного менеджменту факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

ПРОБЛЕМАТИКА АСИМЕТРІЇ ТА ЗБАЛАНСОВАНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

This publication considers the issues of asymmetry in the development of regional economic systems on a number of important parameters of economic reproduction. In particular, the authors emphasize the substantive characteristics of the processes of asymmetry, if its cyclical development of regional economies, competitive advantages of metropolitan systems, the movement of financial resources from «poor» to «rich» regions, trends in investment resources in "rich" regions, nature and content of state support and «equalization» of regional disparities in development. Theoretical substantiation of the influence of factors of production on the development of regions includes the definition of directions and models of growth through the choice of possible trajectories of economic systems, to find and constantly restore the function of labor through the creative use of available

resources. In fact, it all comes down to understanding the balanced development of the regions and its observance by public authorities. The authors cite the basic requirements for balanced regional development, the implementation of which is usually carried out within the long-term strategy of economic growth.

Of practical interest are also the conceptual foundations of unbalanced development of certain regions, consideration and consideration of which is part of the implementation of tactical management decisions.

The article includes the use of the heritage of well-known foreign and domestic regional scientists, data from domestic statistics and analytical materials on the development of regional economic systems.

В данной публикации рассматриваются вопросы асимметрии развития региональных экономических систем по ряду важных параметров экономического воспроизводства. В частности, авторы акцентируют внимание на содержательной характеристике процессов асимметрии, если ее цикличность развития региональных экономик, конкурентные преимущества метрополисных систем, перемещение финансовых ресурсов от «бедных» к «богатых» регионов, тенденции привлечения инвестиционных ресурсов в «богатые» регионы, характер и содержание государственной поддержки и «выравнивание» региональных диспропорций развития. Теоретическое обоснование влияния факторов производства на развитие регионов включает в себя определение направлений и моделей роста через выбор возможных траекторий развития экономических систем, находить и постоянно восстанавливать функцию труда через творческое использование имеющихся ресурсов. Фактически все сводится к пониманию сбалансированного развития регионов и его соблюдение со стороны государственных органов управления. Авторы приводят основные требования к обеспеченности сбалансированного регионального развития, реализация которых, как правило, осуществляется в рамках долгосрочной стратегии экономического роста.

Практический интерес представляют также концептуальные основы несбалансированного развития тех или иных регионов, рассмотрение и учет которых входит в реализации тактических управленческих решений.

Статья содержит в себе использование наследия известных зарубежных и отечественных ученых-регионалистов, данные отечественной статистики и аналитические материалы по развитию региональных экономических систем.

В даній публікації розглядаються питання асиметрії розвитку регіональних економічних систем по ряду важливих параметрів економічного відтворення. Зокрема, автори акцентують увагу на змістовній характеристиці процесів асиметрії, якщо її циклічність розвитку регіональних економік, конкурентні переваги метрополісних систем, переміщення фінансових ресурсів від «бідних» до «багатих» регіонів, тенденції залучення інвестиційних ресурсів в «багаті» регіони, характер і зміст державної підтримки і «вирівнювання» регіональних диспропорцій розвитку. Теоретичне обґрунтування впливу факторів виробництва на розвиток регіонів включає в себе визначення напрямів і моделей зростання через вибір можливих траекторій розвитку економічних систем, знаходити і постійно відновлювати функцію праці через творче використання наявних ресурсів. Фактично все зводиться до розуміння збалансованого розвитку регіонів та його дотримання з боку державних органів управління. Автори наводять основні вимоги до забезпеченості збалансованого регіонального розвитку, реалізація яких, як правило, здійснюється в рамках довгострокової стратегії економічного зростання.

Практичний інтерес становлять також концептуальні засади незбалансованого розвитку тих чи інших регіонів, розгляд і врахування яких входить до реалізації тактичних управлінських рішень.

Стаття містить в собі використання спадщини відомих зарубіжних та вітчизняних вчених-регіоналістів, дані вітчизняної статистики та аналітичні матеріали стосовно розвитку регіональних економічних систем.

Key words: *asymmetry, balance, imbalance, regional economy, region, cyclicity, policy, processes, factors, analysis, business cycles, finance, economic space, theories, models of regulation, strategy, transformation.*

Ключевые слова: *асимметрия, сбалансированность, несбалансированность, региональная экономика, регион, цикличность, политика, процессы, факторы, анализ, деловые циклы, финансы, экономическое пространство, теории, модели регулирования, стратегия, трансформация.*

Ключові слова: *асиметрія, збалансованість, незбалансованість, регіональна економіка, регіон, циклічність, політика, процеси, фактори, аналіз, ділові цикли, фінанси, економічний простір, теорії, моделі регулювання, стратегія, трансформація.*

Постановка проблеми. Глибокі регіональні диспропорції в соціально-економічному та екологічному розвитку України зумовили актуальність розроблення наукових засад діагностики та механізмів вирівнювання асиметрії регіонального розвитку. Сутність завдання, на вирішення якого було спрямовано дане дослідження, полягає в розробленні теоретичних основ та науково-методичних рекомендацій стосовно оцінювання та стану асиметрії розвитку

регіональних економічних систем та формування наукових підходів стосовно державної стратегії регіонального розвитку на перспективу. Це стосується усіх наявних вимірів деформації (динаміки відтворювальної, галузевої, технологічної, інституційної, територіальної структури економіки) і які характеризуються практично відсутністю структурних змін, консервацією асиметрій, що на практиці не дозволяють здійснення технологічних змін,

модернізацію виробництва та якісне зростання на цій основі. Особлива увага в цьому плані має бути приділена територіальній структурі економіки в рамках загострення соціально-економічних відносин в адміністративних регіонах і необхідності глибокого моніторингу ситуації напередодні адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика пошуку нових структурних можливостей для економічного розвитку регіональних економічних систем широко висвітлюється в працях відомих зарубіжних вчених, таких як: Вільям Барнз і Ларрі Ледебург [1], Vining R. [2], Victor, R. [3], Jacobs, J. [4], Myrdal, G. [5], а також в публікаціях відомих вітчизняних вчених-регіоналістів, таких, як: Геєць В. [6], Варналій З. [7], Калетнік Г. [8], Мазур А. [9], Мельник А. [10], Сторонянська І. [2] та інших.

Формування цілей дослідження.

Нерівномірність і асиметрія розвитку регіонів вимагає використання міждисциплінарного підходу, як то дослідження державного і регіонального управління, регіональної політики, регіонального менеджменту тощо. Фактично майже усі сфери регіонального розвитку стають предметом наукового пізнання, оскільки вони недостатньо дослідженні науковцями.

В даному випадку метою дослідження є обґрунтування наявних теоретичних підходів стосовно сутності і змісту сучасних асиметрій розвитку регіонів та формування практичних рекомендацій по досягненню збалансованості економічного відтворення регіонів в рамках виваженої регіональної політики.

Виклад основного матеріалу. Слід визнати як доконаний факт, що розвиток національної економіки України ґрунтується на теоретичному припущенні, що в межах адміністративних і політичних кордонів країни існує єдина економічна система, якою можна керувати із єдиного центру на основі інструментарію економічної політики. При цьому вважається, що розбіжностями в розвитку окремих регіонів в рамках національної економіки можна ігнорувати, оскільки загальнонаціональний цикл економічної активності розвитку та

регіональні коливання можуть (чи мають) збігатися чи бути достатньо подібними. Про цю особливість урядового підходу до економічного розвитку країни ми наголошували і раніше [9, с. 25]. Проте зазначені підходи, характерні для постсоціалістичного періоду, коли керування економічною системою здійснювалося на основі жорсткого адміністративного планування показників відтворення, є панівними і сьогодні, в умовах функціонування ринкових економічних відносин. Підставою цьому слугує неокласичний підхід до розвитку економіки, сутність якого полягає в твердженні, що механізм ринкового самоврядування зменшить і в ідеалі усуне економічні відмінності між адміністративними регіонами, іншими словами, ринок спрямує ресурси в регіони з найвищою продуктивністю і прибутковістю. Самі ж відмінності в ефективності чинників виробництва, згідно з цією теорією, можна пояснити фрикційністю ринкових коливань, жорсткістю ринків та урядовими втручаннями, які на практиці спотворюють сигнали ринку. Загальнонаціональна політика та економічна теорія розвитку і раніше і зараз ґрунтується на припущеннях, що: а) існує єдина національна економіка; б) реакція регіонів на макроекономічну політику держави є однаковою для усіх регіональних утворень; в) відмінності в регіональних циклах ділової активності та реакції регіонів на загальнонаціональну економічну політику взагалі можна ігнорувати. Якби це було так і національна економіка справді існувала, то регіони держави однаково б реагували на державну макроекономічну політику, а цикли ділової активності в різних регіонах мали б збігатися між собою та загальнонаціональними [1, с. 53].

Водночас існування суттєвих регіональних нерівностей у розвитку та їх подальше зростання підштовхує наукову спільноту до вивчення цих тенденцій та визначення заходів по їх ліквідації чи нейтралізації.

На наш погляд, наявна асиметрія розвитку регіонів України характеризується наявністю сукупності різноманітних економічних явищ (рис. 1).

Рис. 1. Змістовна характеристика причин існування асиметрії розвитку регіональних економічних систем.

В сукупності вище визначених причин асиметрії розвитку регіонів принципово важливим є обґрунтувати сутність циклів ділової активності. Ця проблема зафіксована в багатьох наукових дослідженнях.

Ще Карл Маркс пророкуючи крах капіталізму вважав основною причиною наявності постійних і енергійних змін і спадів у функціонуванні цієї економічної системи. Фактично основним змістом теорії Дж. Келінса було досягнення потенційної можливості пом'якшення амплітуди спадів і підйомів і економічному розвитку. Більшість економістів минулого і сучасності визнаючи існування циклічності економічного буття зосереджують основну увагу не на визначення їх сутності і змісту, а на запровадження інструментів контролю за існуючими циклічними коливаннями в економіці для досягнення стабільного і тривалого економічного зростання.

Існування циклічності розвитку економіки взагалі і регіональної, зокрема, має свою еволюцію. Так, вперше спробу трактувати регіони як центр аналізу ділової активності зробив Р. Вінінг. Він припускав, що регіонам впродовж ділового циклу притаманні різні темпи змін і що середній національний темп змін доходу є лише відображенням загальної тенденції частотного розподілу відповідних регіональних показників [2]. У наступні роки аналіз із використанням удосконаленого аналітичного інструментарію підтвердив і розширив теорію та висновки Вінінга. Зокрема, Віктор і Вернез у дослідженні трьох найбільших ділових циклів (період від 1966 по 1976 рр.) прийшли до висновку про необхідність здійснення антициклічного регулювання економічного відтворення з орієнтацією понад усе на місцеві, а не загальнонаціональні показники [3].

У контексті досліджень, що підтверджували існування регіональних відмінностей у ділових циклах економісти спробували пояснити причини цих регіональних відмінностей. Версії висувалися різні: відмінності в темпах зростання, регіональна структура промисловості, галузева динаміка розвитку, наявність певних конкурентних переваг. Проте слід визнати як базовий аргумент, що циклічні коливання в економіці існували завжди, оскільки це є основним принципом її розвитку. Хвилювий рух при цьому характеризує відхилення заданих параметрів від стану рівноваги, а тому розвиток економічних систем не може бути рівномірним. Для оцінки таких ситуацій в економіці використовується термін «економічний цикл». Довжина хвилі економічного циклу характеризує період зміни факторного показника від початку циклу – до його завершення:

$$y = X_k - X_0,$$

де, y – довжина хвилі;

X_k , X_0 – зміни факторного показника від початку циклу (X_0) до його завершення (X_k).

Показник амплітуди показує різницю між максимальним і мінімальним значенням результативного показника:

$$A = V_m - V_n,$$

де, A – амплітуда коливання;

V_m , V_n – максимальне і мінімальне значення результативного показника.

Показник частоти показує кількість повторювальних циклів на одиницю часу (п'ять, десять, п'ятнадцять років і т.д.).

$$H = \frac{T}{\gamma_t},$$

де, H – показник частоти коливань;

T – одиниця часу;

γ_t – довжина хвилі.

Періодичні коливання в економіці поділяються на сезонні та циклічні, а також малі і великі цикли. За терміном, річні коливання є етапами чи фазами переважно коротких ділових циклів (до 4-х років). Малі цикли охоплюють періоди до 10-11 років і пов'язані перед усе зі строком служби основних виробничих фондів. Великі цикли – довготермінові періодичні коливання в економіці, що охоплюють періоди в 50-60 років і пов'язані з великою кількістю показників і форс мажорними змінами в суспільстві (війна, революції тощо). В цілому, циклічні коливання в національній економіці є причиною системних господарських змін, дослідження яких здійснюється за допомогою кон'юктурних обстежень [5].

Сутність здійснення економічних циклів відтворення по-різному проявляється в національній і регіональній економіках. На деяких територіях упродовж національного ділового циклу не спостерігається жодних коливань; в інших – місцеві коливання спостерігаються впродовж періодів стабільного загальнонаціонального зростання. В цілому, час і переломні точки місцевих ділових циклів не збігаються з відповідними загальнонаціональними показниками.

Регіони з вищими темпами економічного зростання й вищими доходами на душу населення переживають менші спади в негативній фазі і більші підйоми в позитивній фазі циклу ділової активності, ніж регіони з меншими темпами зростання. Це підтверджує тезу, що регіонам із вищою чутливістю до циклу ділової активності притаманні повільніші темпи економічного зростання і навпаки. Більша амплітуда коливань спричиняє невизначеність, що сповільнює економічне зростання. Пояснень цьому може бути декілька.

По-перше, зростання спричиняють більш ефективні компанії, спроможні утримати міцні конкурентоспроможні позиції в негативній фазі ділового циклу.

По-друге, географічний розподіл інвестицій та технологічного прогресу теж спричиняє нерівномірність розвитку на користь певних регіонів.

По-третє, багатші регіони відрізняються приростом населення, що спричиняє зростання місцевого попиту на житло, предмети побуту, а також громадську інфраструктуру і послуги. Зростання попиту допомагає окремим регіонам легше пережити негативну фазу циклу.

По-четверте, зростання окремих регіонів спричиняється державними дотаціями з метою розвитку експортно-орієнтованих галузей і виробництв.

Циклічність розвитку регіональних економічних систем проявляється не тільки на

національному, але й наднаціональному рівнях. При цьому чітко прослідковується діалектична залежність зміни тенденцій внутрішньогосподарської та транскордонної діяльності від характеру здійснення циклів економічної активності.

На етапі зростання економічного циклу розвитку окремих регіональних економічних систем, як правило, переважають інтеграційні тенденції, як між сусідами в рамках міжрегіональних угод, так і партнерами в проектах міжнародної діяльності.

На етапі стабілізації, коли регіональна економічна система вичерпує тенденції досягнутих переваг, спостерігається наростання дезінтеграційних тенденцій і переростання існуючого між інтеграцією і дезінтеграцією протиріччя в антогоністичне. Це протиріччя визвано наслідками глобалізації економіки, а тому вирішується активізацією процесів регіоналізації, тобто пошуком нових переваг спочатку локальних, потім регіональних і міжрегіональних.

На етапі спаду економічного циклу дезінтеграційні тенденції стають переважаючими і регіональна економічна система знову вимушена вишукувати модель переходу до нового якісного стану. При цьому відбувається розпад глобалізованої господарської системи на регіональні групи, а також ініціюється пошук перспективної територіальної архітектури економічного простору між суб'єктами економічної діяльності. При цьому доцільність тих чи інших інституційних і організаційних форм регіоналізації економічного простору визначає точка, в якій знаходиться крива економічного циклу: переважання інтеграційних процесів сприяє утворенню міжрегіональних і транснаціональних об'єднань, переважання дезінтеграційних – транснаціональних груп [4].

Вплив процесів переміщення фінансових ресурсів між регіонами. Доказ існування регіональних ділових циклів проявляються в існуванні суттєвої асиметрії в регіональному розвитку. Відомих вчений Г. Мюрдаль [5] пояснював причини асиметрії розвитку регіональних економічних систем так званою комулятивною причиною. Він вважав, що «вільна гра» ринкових сил веде до поглиблення, а не згладжування міжрегіональних відносин. Свідченням тому виступають процеси міграції капіталів, ноу-хау, товарів і населення не в депресивні, а в швидкозростаючі регіони; водночас у депресивні регіони витісняються галузі старих технологічних укладів. Цей процес отримав назву «дифузія застарілих нововведень» і має своє підтвердження на практиці. Значні диспропорції в регіональному розвитку призводять в умовах України до масштабних переміщень фінансових ресурсів із регіонів з низьким рівнем розвитку фінансової інфраструктури та інвестиційної привабливості в регіони більш розвинуті і привабливіші.

За показником залучення (вилучення) через банківську систему фінансових ресурсів регіони України поділяються на дві великі групи:

а) регіони – донори, з яких через банківську систему вилучаються фінансові ресурси до інших регіонів. Сюди слід віднести Житомирську, Київську, Львівську, Тернопільську, Черкаську області;

б) регіони – отримувачі, це такі, що отримують (залучають) фінансові ресурси з інших регіонів (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Одеська, Полтавська, Херсонська та Чернівецька області) [7].

Явище переміщення фінансових ресурсів між регіонами через мережу банківської системи вимагає підвищеної уваги з боку Національного банку України, оскільки воно набуло загрозливих масштабів [6, 7]. Спроби «вирівнювання» розвитку регіонів по статистичному зразку ні до чого позитивного не призводять, оскільки від цього знижується продуктивність всієї національної економіки [8].

Розвиток економіки великих міст як фактор асиметрії розвитку регіонів. В той же час, слід підкреслити, що подальше зростання одних регіонів при рівних економічних умовах на 80-90% залежить (буде залежати) від діяльності крупних корпорацій і підприємств, розташованих переважно в великих містах, транспортних вузлах, портах і містах-мегаполісах, де проживає 30-40% населення адміністративного регіону. Між цими економіками (великих міст) буде розгортатися реальна конкурентна боротьба по усіх показниках економічного зростання [9].

Вплив інвестицій на характер диспропорцій в розвитку регіонів.

Слід зазначити, що в сучасних умовах господарювання зберігається значна асиметрія інвестицій серед регіонів України. Основна частина інвестиційних ресурсів зосереджена (припадає) в м. Києві (16,5%), Дніпропетровській (8,7%) області, а найменша – у Волинській (1,0%) та Чернівецькій (1,1%) областях [10, 11].

Дослідженнями встановлено також значні регіональні диспропорції в розподілі інвестицій в сільське господарство, що збільшує деформації розвитку окремих регіонів України. На цій основі було встановлено рейтинг регіонів України за інвестиційною активністю. Найвищий рейтинг отримала Вінницька область, де діяльність в сільському господарстві виявилась максимально ефективною. Високий рейтинг спостерігався у Київській та Черкаській областях. Інвестиційна діяльність у сільському господарстві цих регіонів дозволяє забезпечити достатньо високий рівень економічної ефективності та сприяє розвитку соціальної сфери в сільській місцевості.

Мінімальний був рейтинг Донецької, Луганської та Рівненської областей, що негативно позначилось на показниках загальної ефективності регіональних економік та розвитку соціальної сфери в сільській місцевості [12, с.14].

Теоретичні обґрунтування впливу факторів виробництва на розвиток регіонів.

Як відправний момент роздумів слід зазначити, що господарська діяльність виникає і розвивається у просторі. Економічні суб'єкти вибирають місця свого розташування згідно наявності необхідних виробничих ресурсів стосовно вибраного профілю діяльності, тобто проблема наявності і розподілу факторів виробництва на території є доволі складною для ефективного розподілу регіональних ресурсів. Аналізуючи наявний економічний простір і його поділ на території регіональна економіка визначає напрями і моделі зростання через акумуляцію факторів виробництва, характер економічного ресурсу на території, статичних і динамічних переваг тих чи інших фірм, для визначення конкурентоспроможності місцевої виробничої системи.

Інтерпретацію вибору місця розташування та можливих траєкторій регіонального розвитку породжує ряд підходів теоретичного змісту. Вміст першого із них полягає в поясненні, чому зростання і економічний розвиток відбувається на місцевому рівні. Тут під регіональним економічним розвитком ми розуміємо здатність місцевої економічної системи знаходити і постійно відтворювати конкретну функцію у міжнародному розподілі праці шляхом ефективного і творчого використання ресурсів, якими вона володіє.

Інша група теорії зростання регіонів ґрунтується на географічному поділі простору на регіони (області адміністративного утворення), які вважаються внутрішньо однорідними, а тому вміщують в собі сукупність однорідних показників соціально-економічного і демографічного характеру. Перевага такого підходу полягає в тому, що він дозволяє використовувати макроекономічні моделі для інтерпретації явищ місцевого зростання.

В сукупності як перша, так і друга група теорій регіонального зростання спрямовані для пояснення синергетичного показника росту – доходу. Це, в свою чергу, робить можливим моделювання шляхів розвитку локальних територіальних утворень (заробітна плата, зайнятість, доходи на душу населення тощо)

Моделі використання інвестиційних ресурсів для збалансування регіонального розвитку.

Доцільність тих чи інших теорій регіонального зростання потребує визначення його стратегій для регіональних органів влади управління. На цей випадок на сьогодні є дві відомі школи. Так одні із них (Рагнар Нурксе та Розенштейн-Родан) вважають, що модель інвестицій повинна бути розроблена таким чином, щоб забезпечити збалансований розвиток різних секторів регіональної економіки. Модель функціонуватиме таким чином: якщо в депресивні регіони залучити великі обсяги інвестицій у велику кількість галузей, то доходи великої кількості робітників, зайнятих у цих галузях, будуть збільшуватися. Таким чином,

розширення однієї провідної галузі допоможе розвитку інших і призведе до всебічного економічного зростання і характеризуватиме ефект «збалансованого розвитку». За таких умов «бідні» регіони не зможуть залучити великі обсяги інвестиційних ресурсів, тому досягнення збалансованого розвитку в даному випадку є доволі сумнівним.

Дана доктрина в економічному світі не отримала достатнього схвалення. Ряд економістів (Ганс Сінглер та Альберт Гіршман) критикуючи доктрину збалансованого розвитку стверджують, що потрібне не збалансоване зростання, а стратегія розумно спланованого незбалансованого розвитку. Дані вчені виходять із висновку, що депресивні регіони не мають достатніх ресурсів для збалансованого зростання. У недостатньо розвинених регіонах не має не тільки ресурсів, а й можливостей для подібних ін'єкцій в економіку. На думку Альберта Гіршмана збалансоване зростання для регіональних економік взагалі не бажане. Він стверджує, що навмисне розбалансування економіки, відповідно до заздалегідь визначеної стратегії, є найкращим способом досягнення економічного зростання. Це призведе до «великого поштовху» у стратегічно вибраних галузях регіональної економіки. Подібне бачення присутнє і в працях російських економістів А. С. Гребьонкіна й Д. Ф. Скрипнюк, які вважають, що природна асиметрія соціально-економічного розвитку регіонів навіть корисна, оскільки вона вносить динамізм у економіку й соціально виправдане розміщення місць застосування праці, у структуру поселень, різну норму прибутку тощо. В той же час вони справедливо відзначають, що негативні наслідки регіональної просторової асиметрії в багато разів перевищують позитивні моменти: різна наділеність регіонів соціально-економічними,

природно-кліматичними та іншими ресурсами здатна сформувати довгострокові джерела економічної відсталості і стати загрозою цілісності країни. Тому регулювання асиметрії соціально-економічного розвитку є обов'язковим [13]. Слід звернути увагу на значні відхилення бюджетної децентралізації в регіонах України. До них можна віднести:

- зниження рівня міжрегіональної диференціації;
- посилення диференціації на рівні регіонів під впливом механізмів бюджетної децентралізації;
- зниження рівня диференціації податкоспроможності громад, які мають прямі бюджетні відносини з державним бюджетом (району, міста обласного значення);
- посилення на локальному рівні концентрації економічної діяльності в «точках зростання», що придушує розширення ареалів депресивності;
- посилення асиметрії в оплаті комунальних послуг між регіонами України;
- зростання асиметрії між приміськими територіями та віддаленими від великих міст територіальними громадами;
- збільшення розриву у фінансових ресурсах між територіальними громадами.

Ці різновекторні процеси в регіональній економіці потребують негайних ефективних заходів регулювання їх розвитку в напрямі збалансованості як з боку держави, так і різноманітних регіональних утворень.

В той же час, авансуючи здійснення збалансованого регіонального розвитку слід окреслити ряд базових вимог по його здійсненню (рис. 2).

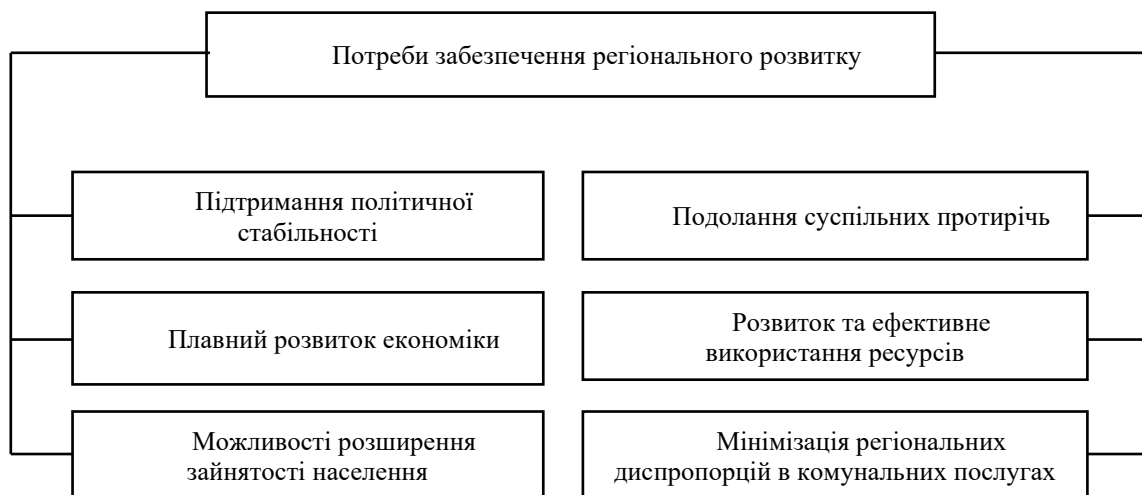

Рис. 2 Основні вимоги забезпеченості збалансованого регіонального розвитку.

Поданий теоретичний аналіз змісту вище викладених потреб.

Досягнення політичної стабільності є необхідним елементом досягнення збалансованого регіонального розвитку, оскільки її відсутність

може призвести до невдоволення станом життя населення і виступити джерелом небезпеки для національної солідарності.

Для подолання суспільних негараздів, пов'язаних з надмірною концентрацією

профілюючих галузей важливо уникнути у промислових центрах таких соціальних явищ, як забруднення довкілля, затори, шуми тощо.

Збалансований регіональний розвиток передбачає ситуацію, коли усі регіони країни мають розвиватися однаково, допомагаючи один одному в рамках міжрегіонального обміну продукцією і послугами.

Існування регіональних нерівностей, що визвано різницями регіонів в доходах і зайнятості. Основними факторами існування регіональних нерівностей є міграція, рух капіталів та торгівля.

Збалансування регіонального розвитку відбувається за рахунок реалізації можливостей зайнятості та працевлаштування.

Критичне осмислення збалансованих і незбалансованих підходів стосовно формування стратегій регіонального розвитку наводить на висновок, що вибирати пріоритети в цьому випадку немає потреби. Обидва підходи ґрунтуються на теорії «великого поштовху», тобто інвестиційного наповнення.

Збалансоване зростання має за мету гармонійний розвиток усіх галузей регіональної економіки, але для цього потрібна велика кількість капіталу, якого, як правило, в регіонах немає.

З іншої сторони, незбалансоване зростання потребує меншої кількості капіталу, оскільки інвестування підлягають тільки провідні галузі регіональної економіки. По великому рахунку збалансоване зростання – це довгострокова стратегія регіонального розвитку, оскільки одночасне розширення відтворення усіх галузей можливе лише в довгостроковому періоді, а не збалансоване зростання – це короткострокова стратегія, оскільки розвиток кількох провідних галузей (секторів) економіки регіону можливий в короткий проміжок часу.

З іншої сторони, доктрина збалансованого і незбалансованого зростання включає неоднозначну роль держави у її здійсненні. Так, збалансований ріст передбачає розробку державних програм і планів регіонального розвитку в рамках зростання національної економіки, а незбалансований ріст залежить від того, в якій галузі держава спрямує наявні інвестиційні ресурси, створюючи на практиці нерівновагу відтворення. За таких ситуацій важливо знайти розумний компроміс між вигодами від збалансованого і незбалансованого економічного зростання. Можна припустити, що «багаті» регіони будуть прагнути на збалансуванні інвестиційних критеріїв, а «бідні» на шляху до загального економічного піднесення будуть спочатку дотримуватись неврахованих інвестицій в провідній галузі економіки регіону.

Державне регулювання асиметрії розвитку регіональних економічних систем.

Існування регіональних циклів ділової активності – це об'єктивна реальність, однак тривалість і амплітуда коливань у різних регіонах суттєво відрізняється. Те, що звичайно називають «загальнонаціональним діловим циклом» - не що

інше, як зведене до середнього відображення змін, які відбуваються в регіонах. Уряд, як правило впливає на регіони, які перебувають у різних фазах ділового циклу, який до того ж має різну амплітуду. В цьому випадку важко сподіватись на стандартизовану регіональну політику стосовно регіональних утворень.

Не зважаючи на зростання регіональної і місцевої активності в напрямку децентралізації регіонального розвитку на сьогодні не існує жодної загальноприйнятої схеми погоджуваних дій між державою і регіонами. На наш погляд, формування реальної взаємодії держави і регіонів по збалансуванню розвитку регіонів може здійснюватися на основі впровадження наступних рекомендацій:

1) Безумовне укладання угод між центром і регіонами для виконання спільних програм підтримки певних галузей чи виробництв, що включають в себе:

а) моніторинг структури економіки окремого регіону і визначення тенденцій його розвитку за ознакою визначених певних критеріїв;

б) визначення спільних для окремого регіону проблем, в яких доцільна кооперація (залучення іноземних інвесторів, технічна допомога, формування спеціальних регіональних фондів, впровадження інвестицій і технологій, використання людських ресурсів);

2) Спільне інвестування (50:50) розвитку виробничої структури в першу чергу депресивних регіонів;

3) Створення державних структурних фондів із внесків держави і регіонів на вирішення першочергових завдань розвитку регіонів.

Висновки. Дослідження циклів ділової активності та асиметрії регіонального розвитку дозволяє зробити ряд важливих узагальнень.

По-перше, загальнонаціональну антициклічну політику можуть на практиці здійснювати регіональні органи управління, за умови, що вони будуть мати достатні повноваження для такого роду діяльності.

По-друге, слід визнати як аксіому, що не існує єдиної державної економічної політики, на яку б регіони реагували однорідно на рівні середньостатистичних показників.

По-третє, кожна регіональна економічна система має свій вектор розвитку, виходячи із наявного в ній природного і людського потенціалів, спеціалізації виробництва та особливостей стратегії регіональних органів влади і управління.

По-четверте, спроби «вирівнювання» економічного розвитку регіонів на основі середньостатистичних даних з боку урядових структур не можуть принести успіху, оскільки економічні умови кожного регіону є надто специфічними і унікальними, а тому потребують диференційованого підходу в здійсненні державної регіональної політики.

По-п'яте, слід змінити сам механізм формування державної регіональної політики, суч

якого полягає в тому, що ця політика держави стосовно регіонів дорівнює сумі політик розвитку регіонів, а не навпаки.

Список використаних джерел

1. Барнз В., Ледебур Л. Нові регіональні економіки. Львів: Літопис, 2003. с.186
2. Vining, R (1946). The region as a concept in business-cycle analysis. *Econometrica*, 14, 212
3. Victor, R. B., & Vernez, G. (1981, March). Employment cycles in local labor markets (p. 19). Santa Monica, CA: RAND.
4. Jacobs, J. (1984). Cities and the wealth of nations: Principles of economic life (p. 226). New York: Random House.
5. Myrdal, G.. Economic Theory and Underdeveloped Regions / Myrdal, G. London, 1957.
6. Гальчинський, А. С.; Геєць, В. М.; Кінах, А. К.; Семиноженко, В. П.. Інноваційна стратегія Українських реформ. Київ: Знання України, 2002. с. 329.
7. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / За ред. З.С.Варналія. Київ: Знання України, 2005. 498 с.

8. Калетнік Г.М., Мазур А.Г., Кубай О.Г. Державне регулювання економіки: навч. посібник. Київ: Хай-Тек Прес, 2011. с. 428.

9. Мазур А.Г.. Регіональна парадигма суспільного розвитку. Вінниця: Книга – Вега, 2007. с. 162.

10. Мельник А. Ф.. Асиметрія структурного розвитку регіонів України та її соціально-політичні наслідки. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 3. С. 54-66.

11. Сторонянська І. З., Бенювська Л.Я. Просторові асиметрії економічного розвитку в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. Економіка України. 2018. № 2. С. 50-64.

12. Лупенко Ю.О., Захарчук О.В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. Економіка АПК. 2018. № 11. С. 9-18.

13. Гребенкин А. С., Скрипнюк Д.Ф. Асимметрия развития регионов: факторы возникновения и регулирование. Налоги. Инвестиции. Капитал. 2005. № 1-3. С. 182-189.

Zakharova Elena Vadimovna

PhD in Economics, Associate Professor

world economy G. V. Plekhanova

Master of the 2nd year of study

REU them. G.V. Plekhanov Faculty of MShBiME

Malkhasyan Angelina Karenovna

SCENARIOS OF COUNTRIES TO RESTORE A TOURIST SECTOR AFTER A PANDEMIC

Захарова Елена Вадимовна

кандидат экономических наук, доцент кафедры

мировой экономики РЭУ им. Г. В. Плеханова

магистр 2-го года обучения

РЭУ им. Г.В. Плеханова факультета МШБиМЭ

Малхасян Ангелина Кареновна

СЦЕНАРИИ СТРАН ДЛЯ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО СЕКТОРА ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ

Annotation. The article considers the phased restoration of tourism, scenarios of different countries. Travel will return gradually over several months or even years. At first, probably many will stick to local directions. Initially, people will not want to take risks and leave far from home, so they will prefer places that can be reached on their own - this will appear corona-cation, a vacation in the era of a pandemic. This will be an important first step, because 20% of people are still afraid of air travel, and the restoration of consumer confidence will be a key part of the return.

Аннотация. В статье рассматривается поэтапное восстановление туризма, сценарии разных стран. Путешествия будут возвращаться постепенно на протяжении несколько месяцев или даже лет. В первое время, вероятно, многие будут придерживаться местных направлений. Изначально люди не захотят рисковать и уезжать далеко от дома, поэтому будут предпочитать места, в которые можно будет доехать самостоятельно, — так появится согона-cation, отдых в эпоху пандемии. Это будет важный первый шаг, потому что 20 % людей пока опасаются авиапутешествий, и восстановление доверия потребителей станет ключевой частью возвращения.

Keywords: *tourism sector, health tourism, recovery policy*

Ключевые слова: *туристический сектор, оздоровительный туризм, политика восстановления.*

Введение

Восстановление глобального туристического сектора начнется в летнем сезоне 2020 года с местного туризма.

Следующие несколько месяцев будут особенно благоприятны для развития местного туризма, даже в случае снятия ограничений на полеты. В этом случае Россия получит уникальную возможность развить собственные туристические возможности.

Одно из первых направлений, которое получит развитие после пандемии — это как раз местный туризм. У России есть много как природных, так и инфраструктурных ресурсов, которые можно разрабатывать. Поскольку сейчас прекращены связи с другими странами, вектор развития будет перенаправлен внутрь страны.

Вместе с тем, местным игрокам туристической отрасли будет трудно развиваться самостоятельно, без поддержки властей.

С первых дней развития катастрофической ситуации странам рекомендовано поддерживать частный сектор, который пострадал больше всего. Также настоятельно рекомендуется инвестировать в обучение — сейчас для стран наступил подходящий момент, чтобы усовершенствовать свои сервисы, накопить знания по тому или иному сектору. Главный совет властям на следующий год — финансово поддерживать предприятия, крупные и малые, чтобы они смогли благополучно пройти через этот кризис. В прошлом году в Санкт-Петербурге была проведена Генеральная Ассамблея. Уже тогда было сказано, что будущее туризма — в регионах, и что всем странам необходимо развивать новые внутренние туристические направления, дабы создать новые рабочие места [2].

Что касается прогнозируемого ущерба от пандемии для глобального туризма, то пока, можно предположить, что отрасль недополучит примерно 1 трлн долларов США, или 70% от той суммы, которую планировалось заработать на поездках до начала пандемии. Тем не менее, появляется уверенность, что очень скоро возобновятся воздушные связи и туризм начнет возвращаться к нормальной жизни.

Хорошая новость в том, что с 1 июля открылись страны Евросоюза и шенгенской зоны, — таким образом, Европа станет первым регионом, где начнется перемещение туристов, и очень хочется верить, что она будет примером для других. Вряд ли полномасштабное восстановление начнется после 1 июля, поэтому предполагается, что середина осени — наиболее реальный вариант. Таким образом, эти 70% спада, которые были просчитаны, будут реальной цифрой вплоть до конца года. Это зависит от ряда факторов. Сейчас многие эксперты говорят о возможном наступлении второй волны COVID. Поэтому никто в мире, не сможет назвать какие-то конкретные цифры.

Кажется, пандемия пошла на спад и люди начинают вновь планировать перелеты за границу. Опытные турагенты уже делают ставки, какие страны откроются первыми.

Япония готова компенсировать туристам авиабилеты. И правда, власти Японии всерьез задумались о том, чтобы выплачивать прибывающим путешественникам часть суммы, потраченной на билеты, таким образом, стимулируя турпоток в страну. Но пока Япония остается закрытой для приезжающих.

Результаты исследования

По мнению туроператоров, кризис избавит рынок от «случайных» турагентов. Эксперты прогнозируют сокращение розницы на 30-40%.

По оценкам исполнительного директора туроператора «Интурист» Сергея Толчина, с марта 2020 года по март 2021 розничный туристический рынок сократится на 30-40%. После кризиса из туротрасли уйдут «случайные люди», и останутся сильные профессионалы. При этом смена баланса сил не означает, что оффлайн-сегмент на турагентском рынке не останется доминирующим, доля онлайн-продаж хоть и растёт, но пока слишком мала.

Сузится и рынок туроператоров, но скорее в объемах и расходах. Есть около 500 туроператоров по выезду, при этом 80% рынка формируют 10 из них. Эта первая десятка прошла уже столько, что они точно удержатся на плаву. У большинства туроператоров рабочий капитал положительный.

По умеренно-негативному сценарию международный туризм начнет возвращаться к ноябрю-декабрю, т.е. летний выездной сезон российский рынок полностью пропустит. Но пережить кризис туроператорам поможет внутренний сегмент, да и зимний сезон обещает быть успешным - это даст компаниям возможность быстро восстановиться. При этом опровергается стереотип о том, что власти России могут искусственно затягивать решение вопроса с возобновлением международных рейсов для развития внутреннего туризма.

Самолеты не могут долго стоять на земле — начинаются проблемы с фюзеляжем без дорогостоящей консервации. Не говоря уже о финансовой нагрузке. Поэтому Росавиация и Минтранс всячески пытаются добиться того, чтобы перевозчикам дали куда-то летать. К августу появятся первые признаки возобновления международной перевозки. Но это не коснется массового туризма, т.к. первое время сохранятся ограничения при въезде, а цены будут высокими. Спасти ситуацию может только вакцина, которую обещают к сентябрю, но ее международная сертификация тоже займет какое-то время [3].

Кризис стал некой проверкой на прочность всего рынка: он показал, кто на что способен. Сейчас всем — и туроператорам по выездному туризму, и турагентам — нужно срочно перестраиваться и предлагать отдых другого формата. Компании которые сумеют это сделать,

будут в выигрыше, а те, кто не сумеет — пострадает сильнее других или уйдет с рынка.

Последние три месяца показали, что большинство агентов не хочет меняться. Позиция агентского сегмента расстраивает. Даны все необходимые условия, чтобы агентства научились жить в новых условиях, в которых приходится делать в пять раз больше, а результата получать — в пять раз меньше. Но при этом, когда все нормализуется, ты будешь первым, кто восстановится. Сейчас Россия продается, пусть и титаническими усилиями. Но ведь кто-то даже не пытается ее продавать, мотивируя это тем, что их клиенты привыкли к загранице, или тем, что не умеет продавать Россию. Но и учиться не хочет, не пытается создать собственный бренд. Среди агентов все же нашлись те, кто готов меняться. И они, в ближайшее время рынок точно не покинут.

В Ростуризме надеются, что эпидемиологическая обстановка в мире позволит иностранным туристам вновь начать посещать Россию не позднее 1 января 2021 года. Этому будет способствовать введение электронной визы на всей территории России.

Будет расширена государственная поддержка туроператоров, занимающихся въездным туризмом. Это «общепринятая мировая практика», в пример можно взять Турцию, которая субсидирует туроператора за каждого привезенного иностранного туриста. Ранее в ведомстве предложили сделать e-visa бесплатной на весь 2021 год и многократной, чтобы поддержать отрасль. Вопрос этот пока обсуждается.

Пока по электронной визе можно въехать в отдельные регионы России, в пилотном проекте участвуют Санкт-Петербург, Калининград и Дальний Восток.

Итальянский совет по туризму (ENIT) опубликовал на своем сайте руководства и протоколы, которые призваны убедить путешественников, направляющихся в страну, в безопасности их поездки.

Страна уже открыла свои границы для посетителей из стран ЕС. Теперь европейским туристам не нужно оставаться на карантине после въезда. Также ранее Италия заявляла о готовности возобновить авиасообщение с Россией.

Опубликованные руководства содержат принципы работы для всех предприятий сферы услуг, а также общую информацию для туристов о протоколах и мерах социального дистанцирования, которые реализуются в стране. В частности, подробно описаны условия работы коллективных средств размещения, ресторанов и пляжей [1].

Например, на пляжах рекомендовано увеличить площадь затенения, чтобы избежать скопления людей в жаркие часы, установить расстояние между шезлонгами не менее 1,5 метров, а также установить зонты плотностью не более

одного на 10 кв. метров. Шезлонги и прочее оборудование должно дезинфицироваться после каждой смены клиента.

В отелях также предполагается регулярная дезинфекция и соблюдение правила безопасной дистанции. Кроме того, фактически была запрещена работа спа-центров и саун. Исключения составляют лишь предоставление услуг по предварительной записи с обязательным проветриванием и обработкой помещения, а также те случаи, когда доступ к сауне имеет эксклюзивно только ограниченное число постояльцев. Например, когда сауна расположена на арендованной вилле.

Точно такие же требования предъявляются к объектам, которые сдаются через сервисы краткосрочной аренды.

Туристам настоятельно рекомендовано носить маску во всех закрытых помещениях, включая общественный транспорт и другие места, где они не смогут соблюдать безопасную дистанцию (1 метр). В большинстве заведений на входе будет проводиться дистанционное измерение температуры.

Кроме того, должны быть доступны дезинфицирующие средства для рук и информация о мерах профилактики на нескольких языках.

Чтобы вдохновить путешественников на путешествие в Италию, ENIT выпустила свое первое приложение Italia VR, которое будет включать дополнительную информацию об искусстве, истории, территории, культуре, еде и вине.

Еврокомиссия подготовила списки стран, граждане которых будет разрешен или запрещен въезд на территорию Евросоюза с туристическими целями начиная с 1 июля.

При этом в «черном списке», как предполагалось, оказались лидеры по уровню распространения коронавируса среди населения: США, Бразилия, Россия и Катар. По крайней мере, источники издания подтвердили, что разрешения на въезд в ЕС с 1 июля граждане этих стран не получат.

Возможность приехать в Евросоюз с туристическими целями, появится у граждан Украины, Казахстана, Грузии, Таджикистана, Узбекистана, Турции, Черногории, Андорры, Сербии, Боснии и Герцеговины, Албании, Косово, КНДР и Южной Кореи, Туркменистана, Вьетнама, Китая, Таиланда, Мьянмы, Монголии, Японии, Бутана, Ливана, Индонезии, Индии, Таджикистана, Палау, Новой Зеландии, Австралии, Доминики, Багамских островов, Сент-Люсии, Уругвая, Ямайки, Кубы, Гайаны, Парагвая, Венесуэлы, Никарагуа, Коста-Рики, Канады, Туниса, Намибии, Уганды, Мозамбика, Маврикия, Замбии, Руанды, Эфиопии, Марокко, Алжира и Египта.

Согласно исследованию Всемирной туристической организации (UNWTO), уже 22% (48) всех направлений в мире снимают ограничения, причем Европа лидирует. В то же

время 65% (141) направлений пока остаются закрытыми для международных туристов.

Среди доступных пунктов назначения:

-37 направлений в Европе, в том числе 24 из 26 стран-членов Шенгенской зоны;

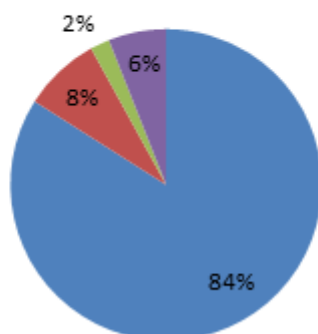
-6 направлений в Северной и Южной Америке, включая 5 малых островных государств;

-3 направления в Азиатско-Тихоокеанском регионе, в том числе 2 малых островных государства;

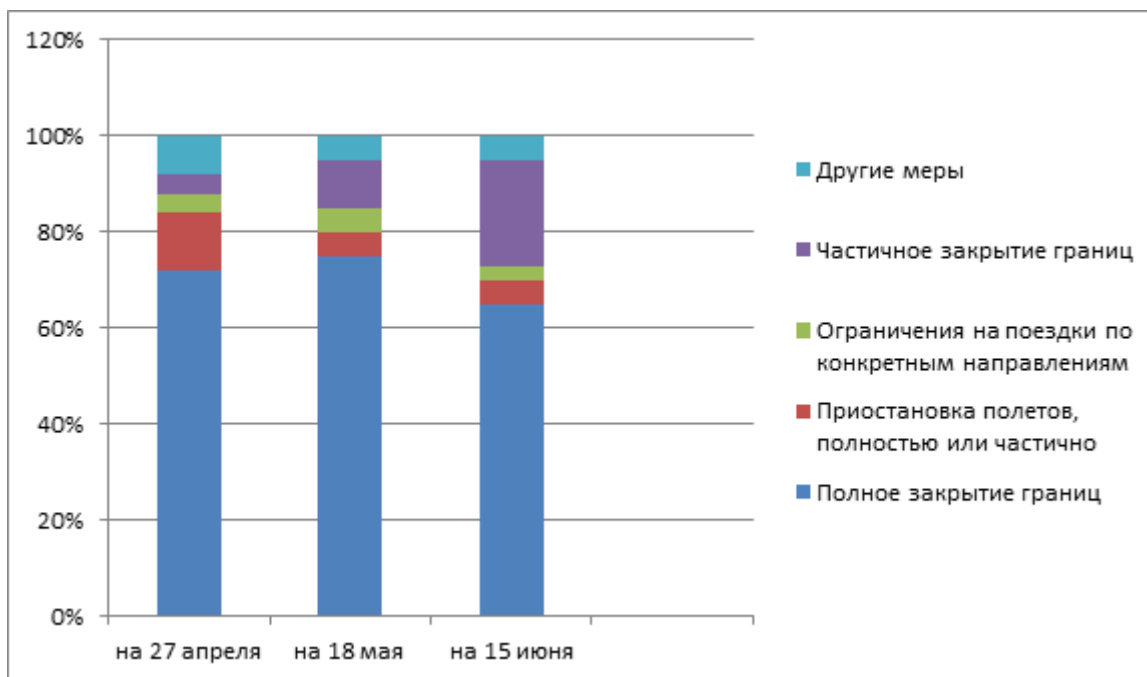
-2 направления в Африке.

Категории снятия ограничений в разных странах

■ частичное открытие границ ■ медицинские сертификаты
■ есть ограничения по направлениям ■ возобновление полетов

Источник: составлен автором на основе данных Профи.трэвел. – Режим доступа: <https://profi.travel/news/47044/details> (дата обращения 01.07.2020)

Источник: составлен автором на основе данных Профи.трэвел. – Режим доступа: <https://profi.travel/news/47044/details> (дата обращения 01.07.2020)

Ограничения на поездки со временем изменились.

Сектор медленно, но верно перезапускается, хотя этот процесс более выражен в определенных регионах мира.

Возобновление туризма имеет жизненно важное значение — и для бизнеса, и для национальной экономики.

Коронавирус заставил европейские страны сосредоточиться на оздоровительном туризме

Сразу несколько популярных европейских направлений заявили о планах развивать медицинские и велнес-туры.

Оздоровительный и медицинский туризм могут стать серьезными драйверами восстановления туристической отрасли в ЕС.

Участники эфира также отметили, что спрос на подобный вид отдыха заметно вырастет после пандемии коронавируса [2].

Пандемия коронавируса приведет к тому, что оздоровительный туризм будет привлекать еще больше внимания у молодой аудитории, чем прежде, и туроператорам стоит это учитывать в позиционировании такого продукта.

Аудитория оздоровительных туров уже значительно помолодела. Такому тренду способствует еще и то, что туроператоры научились формировать продукт, который совмещает оздоровительные возможности направления с экскурсионными программами. Именно такие туры будут пользоваться хорошим спросом после открытия границ. Кроме того, многие термальные и велнес-курорты начали разрабатывать пакет услуг специально для молодой аудитории возрастом 35+.

Для молодых туристов курорты Чехии уже предлагают специальные профилактические курсы — такие как программы антистресса или укрепления позвоночника, это программы, которые направлены на восстановления дыхательных органов, иммунитета. Разработаны специальные пост-ковидные программы, которые легко совмещать с осмотром городов и достопримечательностей.

Курорты Словакии также продвигают пакеты по повышению иммунитета как альтернативу другим медицинским услугам. Есть еще один важный тренд — совмещении спа-туризма с деловым туризмом.

Мы провели исследование по оздоровительному туризму, и увидели что происходит не только „омоложение“ этой аудитории, но и рост мужской клиентуры. В первую очередь, это происходит через укрепление связи между оздоровительным туризмом и деловым туризмом, когда деловые мероприятия проводятся на СПА-курортах. Также оздоровительный туризм и талассо-терапия прекрасно совмещается с другими видами туризма: экскурсиями и гастрономическими турами.

Германия, в свою очередь, предложит туристам не только оздоровительные туры, но и путешествия совмещенные с медицинскими услугами. Медицинская система страны прекрасно проявила себя во время пандемии, что стало для нее отличной рекламой.

Выйти на рынок медицинского туризма в России планирует и Швейцария. Директор московского офиса Швейцарской Национальной туристической корпорации Наталия Варт рассказала, что с 2020 года офис по туризму занимается продвижением этого направления,

и страна рассчитывает стать лидером по медицинскому туризму в Европе. Обучающие программы для турагентов, которые специализируются на медицинском туризме, планируется представить уже осенью.

Ожидается очень высокий спрос на оздоровительный отдых, поскольку забота о здоровье стала главным трендом в последнее время.

Главная новость последних недель — это старт туристического сезона в России: полетели самолеты с туристами на борту в Сочи и Калининград, где отменен карантин по прибытии. К тому же и количество чартеров Екатеринбург-Калининград увеличивается — «Уральские авиалинии» готовы составить конкуренцию «России». А туроператор ANEX Tour не исключает увеличение частоты чартеров в Хакасию. На Байкал туристы смогут поехать уже со 2 июля, так как Бурятия снимает ограничения для жителей других регионов.

Тем временем отменяются справки об отсутствии коронавируса для санаториев.

Несмотря на отсутствие авиасообщения между странами, в России открылись визовые центры Великобритании, как пояснили эксперты, им нужно хотя бы вернуть паспорта людям, которые сейчас планируют поездки в те страны, которые откроются первыми. По данным UNWTO уже 48 направлений в мире находятся на той или иной стадии снятия ограничений, при этом Европа лидирует. Что касается самих туристов, то, несмотря на финансовые трудности и снижение покупательской способности, от путешествий они отказаться не готовы и планируют возобновить поездки со второй половине 2020 г.

Авиакомпания Turkish Airlines составила график полетов — с 16 июля перевозчик планирует начать летать в Росси. Тем временем только в Анталии открылось уже более 40 отелей. Для безопасности местных жителей и туристов во всех аэропортах Турции откроются центры тестирования на коронавирус, а также будут продавать страховку на случай заражения COVID-19 [3].

Болгария собирается продлить туристический сезон до конца октября и субсидировать чартеры, которые полетели в страну уже 26 июня. Мальдивы готовы встречать абсолютно всех гостей без справок и карантина с 15 июля, по прибытии они будут получать бесплатные туристические визы сроком на 30 дней. ОАЭ откроются для туристов с 7 июля, правда для въезда в страну придется выполнить несколько условий, в том числе показать справку или сдать тест на COVID-19 прямо в аэропорту. Disneyland Париж планирует поэтапное открытие курортов с 15 июля 2020 года.

Заключение

Safety first — лозунг ближайшего туристического сезона, а возможно, он останется с нами навсегда.

Туристы постараются балансировать между экономией и безопасностью:

1. Выбирать квартиры или дома, вместо отелей. В отелях проходимость больше по сравнению с частным жильём, да и не все туристы будут доверять мерам дезинфекции.

2. Отдадут предпочтение туризму без посещения мест скопления людей: походам, выездам с палатками.

3. При финансовой возможности отдадут предпочтение отелям, которые предоставят какие-то «сертификаты чистоты» об отсутствии вируса и обеспечат надёжную дезинфекцию.

4. Отправятся самостоятельно исследовать город или предпочтут индивидуальную, а не групповую экскурсию.

5. Задумаются о расширенной страховке даже при путешествии по России.

6. Людям понадобится помощь в планировании интересного и недорогого путешествия.

Список использованной литературы

1. Кто в туризме выживет после коронавируса [Электронный ресурс] // Profi+Travel. 2020. 20 марта. URL: <https://profi.travel/articles/45690/details>.

2. Коронавирус COVID-19: какие права есть у потребителя и как их защитить? (ответы на типовые вопросы) [Электронный ресурс] // Роспотребнадзор. URL: <https://zpp.rosпотребнадзор.ru/handbook/turist/memos/207045>.

3. Центр стратегических исследований [Электронный ресурс] // <https://www.csr.ru/ru/>

3. Каким станет туризм. [Электронный ресурс] // <https://zen.yandex.ru/media/admagazine/turizm-i-koronavirus-kakimi-stanut-puteshestviia-posle-pandemii-5ec68cc21e1186547b92473b>

References

1. Who in tourism will survive after the coronavirus [Electronic resource] // Profi + Travel. 2020. March 20. URL: <https://profi.travel/articles/45690/details>.

2. Coronavirus COVID-19: what rights does the consumer have and how to protect them? (answers to typical questions) [Electronic resource] // Роспотребнадзор. URL: <https://zpp.rosпотребнадзор.ru/handbook/turist/memos/207045>.

3. Center for Strategic Studies [Electronic resource] // <https://www.csr.ru/ru/>

Samborska Oksana

PhD, associate professor of the department of administrative management and alternative energy sources, Vinnitsa national agrarian university (3, Soniachna St., Vinnitsa., Ukraine)

MODERN APPROACHES TO COMMUNITY INVOLVEMENT IN THE PROCESS OF LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT PLANNING

Summary. People are their ideas, knowledges, intellect, their desire and ability to cooperate, collectively to settle the existent problems of society and operate in the direction of development of different spheres of society - is the important factor of competitive edges in the modern terms of development, it is a social capital of association.

A social capital is developed closely related to economic development of society: researches confirm, that the active economy growing takes place exactly in those countries, where the different forms of collaboration develop, where the general participating of society is in making decision and decision of local or public problems, the networks of public associations work, there is a corporate culture of the collective planning, adjusted collaboration of power, business and society.

Modern society develops and perfects methods and mechanisms which stimulate people to mass self-organization and bring over them to the processes of planning of development, instrumental in establishment between them interpersonally and between group connections and relations, based on a mutual trust and trust to power. It helps to find a way to harmonization of political, social, economic interests, to improve possibilities their rational expression at the level of society, country and society. From point of stability, efficiency of planning of actions and economic development, the presence of collaboration in society appears the major factor of development, then any other (physical, economic or human) resources.

Key words: *society, management, local development, planning, public.*

Today, the issue of public participation in the process of planning and management decisions takes first place in the order of renewal of power. The growing demands of society for greater transparency and accountability of government, a greater role of the community in decision-making - is the answer to the question "how to make government effective." Democracy begins at the home of every citizen and is not limited to periodic visits to polling stations. Ways

to involve citizens in planning and decision-making at all levels can be the subject of discussion and are being actively studied by scientists, politicians and public figures.

However, it is safe to say that the unconditional long-term current trend is to increase the role of the public in decision-making processes. Management classics argue that "the key success of a strategy depends on identifying the goals of the participants and

the goals of the community." In order to develop an effective local development strategy, it is necessary to involve as many stakeholders as possible (government, business and the population) in these processes. Openness of the process and involvement of stakeholders is the main condition for the formation of favorable conditions for development. Public involvement is the process by which local people, as stakeholder representatives, are involved in public affairs or local issues. A stakeholder is any person, community, group or institution interested in the work of a municipality and its results that is either directly relevant to them or that may be affected in a negative or positive way. Three groups of stakeholders should be distinguished. Key stakeholders: those who can have

a significant impact or play an important role in ensuring successful operations. The main (primary) stakeholders are those who are ultimately affected by the results of the action - who will win as a result (as beneficiaries) or lose something. Minor stakeholders: all other persons, communities, groups or institutions concerned by this line of business; they may be interested in it or act as intermediaries. Involvement of stakeholders in the development of local development strategies should be broad, fair, equitable and well-organized in advance. Stakeholders should be represented by three groups: local government (public sector), business (private sector) and non-governmental non-profit organizations - society, table. 1.

Table 1.

List of local development stakeholders

Stakeholder	Characteristic
Public sector (local government)	Elected officials. Local governments and their structural units. District, oblast and state administrations and agencies responsible for planning and managing economic development and performing regulatory functions. Research institutions, universities, colleges.
Private sector (business)	Large enterprises. Small, medium and small enterprises, private entrepreneurs. Developers (industrial, commercial and residential construction). Banks, credit unions and other financial institutions. Chambers of Commerce and Industry and other business associations. Agencies, councils and associations of entrepreneurs, intermediaries for business support and development (business centers, business development funds, etc.).
Non-governmental organizations (community)	Bodies of self-organization of the population. NGOs. Local schools and clubs. Organizations and associations that represent the interests of the community. Organizations and associations that focus on local economic development. Trade unions and other professional associations

Source:

Work on the strategy should be set up so that long-term partnerships are established between the participants. Each stakeholder group contributes its own vision of the perspective, specific priorities and necessary resources to the strategy, thus contributing to an effective strategy for local economic development, as well as providing incentives and motivation for all parties to implement their plans. Collective participation of the community will contribute to the creation of an atmosphere of mutual trust (interpersonal and trust in government), the formation of social capital and corporate culture, and in the future - the implementation of projects and strategy activities. With broad community participation, a realistic and relevant local development strategy can be created.

However, in each of the identified stakeholder groups (public sector, private sector, community, society) it is necessary to identify such representatives (individuals or organizations) who may influence development (planning, implementation) or who are primarily affected by local development issues. Of course, business is a key stakeholder, the main driver of economic development of territories, but for Ukraine the main role in the prospects of local economic development is usually played by local government units and agencies created by it. This is due to their significant impact, both direct and indirect, on local economic development. Given the insufficient

development of society and low social activity of business in countries with economies in transition, the main burden of local development problems objectively falls on local authorities and the structures created by them. Local authorities can influence local development both through the strategies they develop and implement, and through certain rules and incentives to support certain development priorities of territories, enterprises or entrepreneurs. By their actions, they can both promote local development and pose a threat. Because the public sector takes care of important community issues, such as infrastructure development (roads, transportation, hospitals, educational institutions, etc.) and coordinates the use of appropriate resources, the government's influence on the environment is significantly greater than that of other stakeholders. However, the activities of the private sector cannot be underestimated. The private sector plays an important role in local development and to ignore its participation in any activity would be a serious mistake.

The same applies to local non-governmental organizations and civil society actors, who have a deep knowledge of the problems and interests of the community. In order to clearly define the range of stakeholders and the conditions under which they will agree to participate in the local development planning process, we recommend using the CLEAR model. The

term (acronym) CLEAR is created by the first letters of
English words:
C-Can do;
L-Like to;

E-Enabled to;
A-Asked to;
R-Responded to.

Table 2.

Model CLEAR

Factories	How it works	Political action of local authorities
Can do	The personal resources that community members have and can offer (knowledge, information, public speaking, writing, organizing events, encouraging support, etc., as well as confidence in their use) are essential to ensure the ability to participate.	Capacity building: specific support measures and targeted development of social capital
Like to	Commitment to participation requires a sense of belonging to the community (s), a sense of trust and belonging to connections and communities, creates opportunities for people to work together and work more effectively	Sense of community (community), involvement of citizens, social capital and citizenship
Enabled to	Public infrastructure - the organization of volunteer, community advisory groups, organizations and networks - creates (or blocks) opportunities for participation.	Building public infrastructure to create groups and organizations that can guide and facilitate participation
Asked to	Mobilizing people to participate (in decision-making) and expectations about their contribution.	Introduction of possible ways of public participation and their openness. Use of various incentives for development, sense of duty, constant participation, targeted invitations to participate
Responded to	People are willing to participate if they feel that they are being listened to (not necessarily agreeing, but it is clear that their views are being considered / considered)	The ability of the public policy system and staff to "respond" to needs, weigh different points of view, provide feedback - it is important to explain how the decision was made and what was the role of the individual or community

The number of different groups and stakeholders involved in local development in any society can be very large. Such a large number of participants can make it difficult to involve all stakeholders in the planning process. Experience shows that the larger the number of participants, the costlier, longer and potentially less effective their activities. On the other hand, the smaller the number of participants, the less equal, less transparent and potentially less effective the strategy development and implementation activities will be. Therefore, it is important that stakeholder engagement takes place to ensure that they are sufficiently and representative of the community. Local social, cultural, political and economic characteristics should be considered when determining representation in the groups involved. Because each community has its own unique environment, the number and representation of stakeholders will vary, as will the depth and extent of their participation. Properly planned stakeholder participation will contribute to the preparation of an equitable and comprehensive community development strategy at an early stage and its effective implementation in the future. In practice, different stakeholders are involved at different stages. Some - at the planning stage, others - at the implementation stage, some - during monitoring. Such different forms of participation of subjects will help to avoid duplication of functions. In order to determine

the best balance between the number of participants, representation and conditions of involvement, it is necessary to properly plan collective participation. To do this, when planning collective participation should ensure that:

- the organization and functions were properly structured to meet different interests, and based on the reflection of certain interests, rather than on seeking agreement on predetermined and one-sided priorities;
- Competent and well-informed stakeholders have been invited and participated, to agree on a format for identifying and involving competent stakeholders;
- There was a preliminary agreement on how the process would take place.

This is necessary to ensure that collective participation provides a broad discussion and multidimensional analysis of problems, solutions and consensus. Planning and implementation of local development, carried out on the basis of collective participation, create a number of potential benefits:

- develops a sense of community and responsibility for the work of the project;
- provides a better understanding of local development issues and their level of complexity;
- creates a basis for solving priority problems on an intersectoral basis;
- considers a wide range of proposals and ideas to improve planning, development management;

- promotes the empowerment of stakeholders;
- guarantees the successful implementation of strategies and the achievement of consensus of interests.

A well-organized system of ongoing stakeholder involvement, consisting of a range of activities, from surveys, focus groups, forums, etc. to coordination committees, working groups, boards and advisory councils, which include stakeholders. One of the interesting and increasingly popular formats for involving stakeholders in developed economies in order to use local potential for local development is the use of voluntary "action groups", which is especially relevant for rural communities or municipalities with limited resources. This traditional collective model of local economic development deserves special attention given its cost-effectiveness and efficiency.

Work to promote local economic development in the framework of the "action group" model is usually carried out by specially created volunteer groups consisting of people who want to solve a problem or explore a certain opportunity for their community. It is better to solve many problems of economic development on the ground gradually, to approach the solution of large or complex issues (for example, diversification of the local economy) with small but manageable and gradual steps (for example, attracting a certain enterprise or supporting a certain category of entrepreneurs). In practice, an "action group" is created after a particular problem or opportunity has been identified. The task of the "action group" is to explore, outline possible specific measures and solve the problem. Key actors are recruited from the municipality, region, given their skills, knowledge, interests, aspirations and connections needed to accurately identify the problem and implement the decisions made. The work of the group is short-term, but its decisions are focused on perspective and development. After one or more solutions are found, the group is disbanded. The value of this model lies not only in the fact that it allows to involve a wide range of local stakeholders, but also in the fact that it allows to optimize the limited budget resources and efforts of the community to achieve maximum effect.

An enclosed space is when only official decision-makers and individual invitees are allowed. This means that decisions are made behind closed doors and stakeholders do not know what is happening. Invitation space - local authorities reserve the right to decide who to involve, only individual stakeholders are invited, in most cases the rules are set by the municipality.

Open space - this allows any stakeholders, free access to participation, but does not necessarily mean that all participants must participate directly, directly. For such an approach to be effective, it is necessary to organize representation fairly.

The space created is created by other forces without the participation of officials, it can arise due to the concerns of stakeholders about certain problems, in most cases, it is created by less powerful groups compared to those in power. Such a space arises on the basis of common concern or mobilization around a

particular issue or interest. The type of space and the culture of discussions or debates have a great influence on the ability of stakeholders to shape the agenda and raise certain issues. In a "closed space" and in an "invited space" it is usually easy to see prejudice, even when there is no such intention. Participants also tend to support each other, they may refrain from objecting to other views.

Information exchange, one-way flow of information serves to inform citizens to ensure transparency and maintain the legitimacy of local government. Consultations include the exchange of information, feedback, collection of data on the response to certain questions. Participation of this kind creates two-way information flows, but the relationship between local authorities and stakeholders is unbalanced, as their results are not binding on those responsible. A joint decision is usually the result of joint problem solving or planning, where there is joint control over the decisions made. Joint decision-making will be useful when the knowledge, awareness, capabilities, resources or experience of stakeholders are critical to achieving the goals. Delegated decision: it is a mechanism that transfers control over decision-making, resources, activities from the city to stakeholders (or individual groups of stakeholders). Delegated decision means that designated stakeholders can independently plan and implement projects and programs based on their own interests and without significant involvement and control by local authorities. The deepest levels of community participation are ensured at the level of delegated decisions.

In any community, there are many opportunities for dialogue and participation in public life, where people can interact, exchange ideas, discuss issues and influence each other's views. These include places for daily communication and public recreation, where informal dialogue can take place, as well as more formal places for meetings and round tables (executive halls, conference halls, agency offices). The "platform" for formal and informal communication between different groups is not isolated, what happens in one of them can affect what can happen in another. The connection between the places of formal and informal communication affects the overall results. There are two crucial aspects, the way groups are formed for dialogue and participation as separate groups - by geographical area (for example, local "neighborhood" committees), by level of influence (village association) or area of interest (environment).

Horizontal and vertical links between platforms: whether such "platforms" are sufficiently interconnected (formally or informally), whether there is communication and synergy between them (for example, between a minority group and certain MPs). To ensure broad participation and ongoing dialogue, officials should plan to link formal and informal platforms, create the conditions for dialogue, and understand the position of each stakeholder.

In any strategic issue or conflict, there is no single point of view around which a dialogue between

stakeholders can begin. On the contrary, there are many points of view through which it is possible to influence relations and reformat the boundaries of joint dialogue and action.

Among the new technologies for using the potential of human intelligence, the most common tool for determining priorities and development strategies is foresight - a look into the future, foresight, prudence, foresight, foresight. Translated from English, the word "foresight" means "prediction" and is used in forecasting to mean "look to the future", "vision of the future".

Foresight is a process of systematically identifying new strategic directions that will be able to seriously affect economic and social development in the long run. It includes: discussion of possible ways of development and formation on this basis of long-term priorities in various branches and spheres; a set of tools that allow you to actively anticipate the problems of the future and active forecasting, which includes elements of action for the future. The concept of foresight appeared in the scientific literature about 30 years ago, where it was used in the context of forecasting the development of technology and business. According to British professor Ben Martin of the University of Sussex in the UK, who is often quoted as saying, "foresight is a systematic attempt to assess the long-term prospects of science, technology, economics and society to identify strategic research and new technologies -economic benefits. Foresight was used to achieve the following goals:

1. determination of priorities of technological development for 10 years;
2. development of a strategic vision for the development of technology for education and science for 20 years;
3. compiling a classified list of promising technologies for the main sectors of the national economy;
4. formation and development of unique sustainable competitive advantages in industry;
5. development of a selective strategy of economic development;
6. substantiation of the choice of priorities of state funding of science.

In the 1990s, foresight began to be used not only to determine the prospects of science, technology and society, but also for strategy in public administration, regional and local planning. Foresight is not a traditional forecast made by economists using econometric methods and models based primarily on extrapolation or interpolation. The development of

strategy by foresight methods is based on the intellectual potential of the system, which plans and shapes its development. In the case of a community, micro-region (sub-region) or region, it is the intellectual potential of the people of the respective territory, which is a set of its educational, scientific, innovative, information-communication and cultural potentials. The foresight methodology combines scientific forecasting considering the interests of the well-known government-business-community triangle by effectively involving so-called "stakeholders" or "stakeholders" in the process of "modeling the future" - those who will be involved in planning and implementation and, most importantly, those who will be most affected by the consequences of this implementation.

Foresight's methodological tools include a wide variety of methods for developing perspectives that exist in various sciences and applied fields, using both traditional methods and new, creative ones. The main methods, which reflect the various functions of the foresight, are grouped into four groups and are called "crystal of foresight methods". It includes: "analysis" (analysis of the current situation); "Examination" (forecasting trends); "Creative methods" (development of new ideas for the future), "interaction" (coordination of views and ensuring interaction). The essence of the foresight methodology is not limited to forecasting the future, but also consists in the coordinated development of decisions about the future in the chosen field. In fact, it helps to solve the problem of reaching consensus in the vision of the future through the coordination of the interests of different social groups and thus stimulates social activity. It is even called the method of socio-economic coordination. Foresight provides the ability to choose the course of action depending on the "vision" of the future, it is aimed at designing the future and finding ways to achieve it, as well as shows the possible means of adjusting them. Its function is to harmonize and consolidate the views of different participants in socio-economic life in order to develop a common vision of the future, to help establish partnerships between business, government and community. In most European countries, foresight has taken root precisely because of the need to combine intelligence and seek consensus for cooperation between business, government and the community in the process of developing strategies and finding the best ways to develop.

The difference between foresight and traditional planning approaches (classical strategy development process) is obvious and is shown in Table 3.

Table 3.

Comparison of foresight and traditional planning

Traditional planning	Foresight
Is a specific assumption about the future, which is made on the basis of the current situation	Is an analysis of information about the future in order to identify priority areas and create images and scenarios for the desired future
Possible formation of long-term forecasts (up to 15 years)	Possible formation of long-term forecasts (up to 30 years)
In its implementation it is necessary to strictly follow the methods, so the results do not depend on subjective opinions	An important role belongs to the human factor, because each person has his own inner ideas and knowledge of the situation
Achieving consensus is not essential	It is necessary to reach a consensus among all stakeholders in the final results
The final choice is not made until several different development scenarios are possible	The direction of movement is strictly defined, rigidly tied to a certain, fixed image of the future, but the possibility of adjustments is allowed.

Back in 1985, J. Coates noted that foresight is not planning as such, but only one of the stages of planning, defining it as "a process that allows to come to a fuller understanding of the forces shaping the long-term future and must be taken into account in formulating prospects policy, planning and decision-making". The use of foresight leads to the emergence of new technologies for setting priorities and mechanisms for developing strategies for the development of territorial systems, especially in countries whose development is based on civil society structures, as social capital formed in the process of foresight and the existence of civil society are interdependent. Foresight is one of the most widely used mechanisms for forecasting socio-economic development, which is used for the following activities:

- forecasting and application of critical thinking on long-term developments;
- shaping the future, especially by influencing state regulatory policy;
- planning of local budgets;
- application of innovation policy for the development of depressed areas.

Foresight includes a number of approaches that combine three components:

1. vision of the future (forecasting, prospects, predictions);
2. planning (strategic analysis, prioritization);
3. networks (communication, expert assessment).

As a tool foresight uses the method of "brainstorming", the method of Delphi or others. Brainstorming is a method or process aimed at maximizing new ideas in order to find a solution to a particular problem or to characterize certain situations. The chosen group of people should be able to express their opinions freely. Brainstorming can be conducted by a moderator, whose role is to guide the participants so that they do not deviate from the topic, as well as to record the proposed ideas for further analysis. During the preparation of SWOT-analysis, brainstorming can be used in the phase of identification of SWOT-analysis elements (strengths and weaknesses, opportunities and threats), and can also be considered as a synthesis of previously prepared analysis of statistics and indicators and analysis of survey results. The Delphi method is a

multi-stage method that involves the initial isolated presentation of their judgments by experts and their subsequent multiple adjustments based on acquaintance of each expert with the judgments of other experts until the value of the scatter of estimates is within a predetermined desired range of estimates. The reliability of the "Delphi" method is considered high when forecasting for a period of 1 to 3 years, and for a longer period of time. Depending on the purpose of the forecast, 10 to 150 experts may be involved in obtaining expert assessments. In some cases, careful study of the various specific elements that determine the situation may be more important than quantifying. It should be noted that the process of foresight began with the formation of priority areas of development, later transformed into a search for mechanisms for their implementation to achieve sustainable economic and technological development, and ended with the search for tools to accelerate response to changes in economic and scientific environment.

One of the first countries to use the foresight mechanism in the development of government programs was the United Kingdom. The Lisbon Strategy, adopted in 2000, proposed that all EU countries make wider use of foresight as an innovative development tool. A special foresight department has been set up in the European Commission. According to UNIDO, foresight is already involved in the development of national programs in more than 40 countries. Foresight is one of the main mechanisms for predicting the future in an unstable economy. Foresight is most often used at the national level, but the use of regional and local foresight can have the following advantages:

1. more accurate identification of innovative growth points in the territory;
2. obtaining a synergistic effect from the cooperation of related structures;
3. formation of an integrated strategic development plan for territorial communities, micro-region and region;
4. combining the efforts of regional authorities, local governments, business and science to achieve common goals.

Table 4.

Principles and results of using regional and local foresight		
Principles	Characteristics	Result
Involvement	Involvement of representatives of regional and local level structures (business and scientific communities, regional and district administrations, local self-government bodies, public organizations) in discussion and comparison of long-term forecasts, development strategies, determination of vision of directions	Creating common mechanisms for using the region's competitive advantages for development
Communication	Acquaintance of participants with opinions of others, discussion, formation of conclusions	Expansion of participants' competence, formation of goals and mechanisms
Focus on the long term	Using long-term forecasting and strategic planning as elements of accelerating the development of the region	Strengthening the culture of forecasting and strategic planning
Considering trends in science and technology	Assessment of potential advances in science and technology due to changes in the economy and society	Anticipation of social consequences of scientific and technological progress at the regional level
Consensus	Coordinated work of stakeholders from business, science, government and the community in a separate area. Establishing consensus between participants	Purposefulness of participants' actions
Systematic process	Coordination of formal methods of cognition with generalization of conclusions of experts and stakeholders; regular repetition of the foresight process	Ensuring the objectivity and continuity of the foresight process

Regional or local foresight involves participation in the process of "anticipation" of representatives of government, local science and local government, along with NGOs and businesses. A regional / local foresight is conducted for a specific territory - a community or a group of communities formed under the influence of common political, social, demographic and economic factors. The European Commission's 2004 Foresight Europe Bulletin presents foresight as "a powerful tool for building and engaging with a community and region in the future." By bringing together government, science, education, and business, foresight helps to ensure that key regional players are actively involved in the development of a regional strategy and advocate for specific topics (specific materials, technologies, value chains, subregions) that are particularly relevant. interest and complement the overall approach. " In Ukraine, the district authorities are often unable to solve problems that go beyond the administrative-territorial units in their jurisdiction, while for the regional authorities, certain local projects may not be a priority.

The situation is similar with suburban areas located outside cities, outside the jurisdiction of the city government, when district authorities, as is often the case, are unwilling or unable to solve the problems of large cities due to limited resources. Although the boundaries of cities in Ukraine are set, as a rule, along the boundaries of buildings, it is obvious that the economic, environmental and social impact of the city goes far beyond it. Urban infrastructure (such as water supply) sometimes extends more than 100 km from large cities. Thus, problematic issues arise, which, on the one hand, are not solved by the regional authorities, and on the other hand, exceed the scope of powers of the city or district authorities. Often such issues arise at

the level of several territorial communities. Joint solution of issues creates a number of additional effects, such as synergetic, agglomeration, etc. Adjacent territorial communities may have a common vector of development, which should be used as a basis for determining competitive advantages. Moreover, such a common direction in development is manifested in both economic and environmental and social spheres. That is why, in order to reconcile the interests of all stakeholders, the strategies of adjacent territorial communities in Ukraine should be developed on the principles of foresight.

Conclusions. Cities are globalizing in world economic processes, but are trying to simultaneously preserve and strengthen their own individuality. They begin to function as special social organisms, seeking to compete with their peers to attract more (in quality and quantity) new residents and businesses. Today, it is important for cities to create new centers of culture and creativity in their environment, and not just to exist as simple objects that are most guided

principles of break-even budgets, simple preservation of certain traditions and principles in urban planning or act to solve some, even very important, urban problems.

References

1. Blakely EJ Planning local economic development. View. 2nd / Per. from English. Lviv. 2002. 416 p.
2. Berdanova O., Vakulenko V. Strategic planning of local development. Practical guide / Swiss-Ukrainian project "Support to decentralization in Ukraine DESPRO. K.: Sofia-A LLC. 2012. 88 p.
3. Vasilchenko GV, Dalyak NA Methodology of qualitative analysis of community assessment, as a

means of managing the socio - economic development of the territory // Communal economy of cities. Scientific and technical collection. Kharkiv National Academy of Municipal Economy, Vol. 94 "Economic Sciences". K.: Technology. 2010 pp.112 - 119.

4. Varda I, Klosovsky V. Development of local development strategies. Ed.2 // Per. from the floor. K.: Youth. 2005. - 312p.

5. Kary O. Strategic planning of city development. L.:ZURC. 2007.317p.

6. Nudelman V.I. Problems of a single method of forecasting urban development // Urban Planning and Spatial Planning. Kiev. 2003. № 16. pp. 145-154.

7. Strategic planning and management: a guide. /Under the direction of Grazyna Pravelaska-Skshipek. Warsaw: Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej. 2000. 60 p.

8. Topchiev OG, Malchikova DS, Shashero AM Methodological principles of geoplanning of regions // Ukr. geogr. magazine. 2010. № 1. pp. 23-31.

9. Tretyak VP, Kalyuzhnova N.Ya. Formation of a foresight in the Irkutsk region // Access mode: p: //www.riep.ru/works/almanach/0005/almanach0005_219-242.pdf Brol R. Rozwoj lokalny - nowa logika rozwoju gospodarczego. Wroclaw. 1998. 785p

10. David Wolf. Social Capital And Cluster Development In Learning Regions. 2001.

11. Fay, M. and C. Opal. 2000. Urbanization without Growth: A Not So Uncommon Phenomenon. Washington D.C.: World Bank.

12. McGranahan, G. and D. Saerthwaite, 2014 Urbanisation concepts and trends. IIED Working Paper. IIED, London. 2014.

13. Henderson, J.V. 2010. «Cities and Development» Journal of Regional Science 50(1):515-540.

14. McKinsey Global Institute (2009). Preparing for China's Urban Billion, McKinsey & Company, Chicago.

15. About the state forecasting and development of programs of economic and social development of Ukraine. Law of Ukraine of March 23, 2000, № 1602-III.

16. On the principles of state regional policy. Law of Ukraine of 05.02. 2015, № 156-VIII;

17. On voluntary association of territorial communities. Law of Ukraine of 05.02. 2015, № 157-VIII

18. State strategy of regional development of Ukraine until 2020. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 6, 2014 № 385.

19. On approval of the Procedure for preparation, conclusion and implementation of the agreement on regional development and the relevant model agreement. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 23, 2007 № 751.

20. On monitoring the socio-economic development of small towns and villages. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 2, 2009 № 288.

21. On approval of the Concept of improving the system of forecast and program documents on socio-economic development of Ukraine. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 04.10.2006 № 504-r. 65. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Procedure for examination of urban planning documentation" dated 25.05.2011 № 548.

22. Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing of Ukraine "On approval of the Procedure for development of urban planning documentation" dated 16.11.2011 № 290.

23. Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing of Ukraine "On approval of the Procedure for providing urban planning conditions and restrictions on land development, their composition and content" from 07.07.2011 №109.

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Абрамова Наталья Геннадьевна

доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин

Псковского филиала Академии ФСИН России,

кандидат юридических наук, полковник внутренней службы;

Джангириян Марина Эдуардовна

инспектор учебного отдела

Псковского филиала Академии ФСИН России,

старший лейтенант внутренней службы

К ВОПРОСУ О МЕРЕ ПРЕСЕЧЕНИЯ В ВИДЕ ДОМАШНЕГО АРЕСТА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ.

В соответствии с Федеральным законом от 18.04.2018 № 72-ФЗ в УПК РФ домашний арест, как мера пресечения, поделена на два вида: собственно домашний арест и запрет на совершение определенных действий. Запрету на совершение определенных действий посвящена новая ст.105.1 УПК РФ, а в действующую ст. 107 УПК РФ, посвященную домашнему аресту, внесены изменения. В соответствии с ч. 1 ст. 107 УПК РФ домашний арест в качестве меры пресечения избирается по судебному решению в отношении подозреваемого или обвиняемого при невозможности применения иной, более мягкой, меры пресечения и заключается в нахождении подозреваемого или обвиняемого в изоляции от общества в жилом помещении, в котором он проживает в качестве собственника, нанимателя либо на иных законных основаниях, с возложением запретов и осуществлением за ним контроля. С учетом состояния здоровья подозреваемого или обвиняемого местом его содержания под домашним арестом может быть определено лечебное учреждение¹.

В п. 36 Постановления Пленума Верховного Суда РФ от 19.12.2013 № 41 указано, что положения ч. 1 ст. 108 УПК РФ, касающиеся возможности избрания такой меры пресечения, как содержание под стражей на домашний арест распространяться не должны. Однако, Конституционный Суд РФ иначе понимает положения указанной выше нормы. Поскольку домашний арест – более гуманная мера пресечения, чем содержание под стражей, он обычно применяется к лицам, подозреваемым (обвиняемым) в совершении преступлений небольшой тяжести. Следовательно, эта мера пресечения должна быть соразмерна целям ее применения. Нужно также учитывать, что на основании положений ст. 72 УК РФ время пребывания под стражей до вступления в законную силу приговора суда засчитывается в срок

отбывания наказания, в том числе и такого, как лишение свободы. Следовательно, во исполнение положений ст. 49 Конституции РФ, которая закрепляет принцип презумпции невиновности уголовного судопроизводства, нельзя подвергать обвиняемого ограничениям, которые сравнимы по степени тяжести с самим наказанием, а то и превосходят его².

Конституционный Суд РФ в своем Постановлении от 22.03.2018 № 12-П указывает, что: «... заключение под стражу может быть избрано в отношении подозреваемого или обвиняемого в совершении преступления, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок до трех лет, при наличии одного из следующих обстоятельств: подозреваемый или обвиняемый не имеет постоянного места жительства на территории РФ; его личность не установлена; им нарушена ранее избранная мера пресечения; он скрылся от органов предварительного расследования или от суда (ч. 1 ст. 108 УПК). Соответственно, применение домашнего ареста - с учетом более гуманного характера данной меры пресечения по сравнению с заключением под стражу и с учетом возможности наложения запретов и ограничений, установленных ч. 7 ст. 107 УПК, не полностью, а выборочно - в тех случаях, когда применение лишения свободы за преступление небольшой тяжести невозможно, но имеются такие исключительные обстоятельства, не противоречило бы его природе»³.

Как следует из ч. 2 ст. 107 УПК РФ, максимальный срок домашнего ареста составляет два месяца. Но этот срок может быть продлен по решению суда при наличии обстоятельств, указанных в ст. 107 УПК РФ и в порядке, который регламентирован ст. 109 УПК РФ. В ч. 2.1 ст. 107 УПК РФ говорится о том, что в срок домашнего ареста засчитывается и время содержания под стражей, а максимальный срок применения обеих мер пресечения (независимо от порядка их

¹ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: федер. закон : [от 18 дек. 2001 г. № 174-ФЗ] // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2001. № 52. Ст. 4921.

² См.: Постановление КС РФ от 16.07.2015 № 23-П [Электронный ресурс], Постановление КС РФ

от 06.12.2011 № 27-П [Электронный ресурс] / СПС Консультант Плюс (дата обращения 20.03.2020)

³ См.: Постановление КС РФ от 22.03.2018 № 12-П [Электронный ресурс] / СПС Консультант Плюс (дата обращения 20.03.2020).

применения) ограничивается периодом времени, указанным в ст.109 УПК РФ. Таким образом, как правило, максимальный срок содержания под стражей не может превышать шести месяцев (за исключением лиц, обвиняемых в совершении отдельных тяжких и особо тяжких преступлений).

Срок применения запрета на определенные действия установлен ч. 10 ст. 105.1 УПК. Он не может превышать: по делам о преступлениях небольшой и средней тяжести - 12 месяцев; по делам о тяжких преступлениях - 24 месяца; по делам об особо тяжких преступлениях - 36 месяцев.

В содержании нормы ст. 105.1 УПК РФ не регламентировано положение о зачете времени содержания под стражей в срок запрета на выход из жилого помещения. Представляется необходимость урегулировать данное обстоятельство в связи с обозначенной выше позицией Конституционного Суда РФ по поводу сходства таких мер пресечения, как домашний арест и запрет на совершение определенных действий (в части, касающейся выхода из жилого помещения).

Наряду с этим, нужно помнить и о том, что в соответствии с п. 1.1 ч. 10 ст. 109 УПК РФ запрет на совершение определенных действий (как и арест) засчитывается в срок пребывания под стражей из расчета два дня его применения за один день содержания под стражей, а этот срок, в свою очередь, засчитывается в срок лишения свободы. Следовательно, один день запрета должен засчитываться за один день домашнего ареста, а два дня действия запрета должны засчитываться за один день содержания под стражей. Кроме того, согласно разъяснениям Верховного Суда РФ, утвержденных на Президиуме 31.07.2019, нахождение лица, совершившего преступление до 14.07.2019 (время вступления в силу поправок в УПК) под домашним арестом, засчитывается в срок содержания под стражей в пропорции день на день. Сегодня видится, что в совокупности при использовании трех видов пресечения нужно использовать пропорцию: два дня запрета на день домашнего ареста, а день ареста на день содержания под стражей (если преступление было совершено до 14.07.2019) либо два дня ареста на один день содержания под стражей (когда преступление было совершено позже указанного выше срока)⁴.

Таким образом, в целях недопущения нарушения конституционных прав подозреваемых (обвиняемых), в отношении которых избирается мера пресечения в виде домашнего, некоторые аспекты его правовой регламентации необходимо уточнить.

В этой связи остановимся на полноте и эффективности осуществления территориальным органом ФСИН России контроля лиц, в отношении которых избрана мера пресечения в виде домашнего ареста. Очевидно, что домашний арест стал полноценной альтернативой заключения под стражу, доказав тем самым свою значимость при использовании по делам о преступлениях различной степени общественной опасности. Так, согласно статистическим данным, приведенным Судебным департаментом при Верховном Суде РФ российскими судами в 2018 г. было рассмотрено 7170 ходатайств о применении меры пресечения в виде домашнего ареста, из них было удовлетворено 6329. Кроме того, рассмотрено 28980 ходатайств о продлении срока домашнего ареста, из которых - 27636 удовлетворено⁵.

Применение рассматриваемой меры пресечения не лишено проблемных аспектов, связанных с неконкретностью предписаний закона; отсутствием возможности обеспечить изоляцию обвиняемого (подозреваемого), подвергнутого домашнему аресту; сложностью процедуры избрания этой меры пресечения, не соответствующей незначительности ограничений прав и свобод лица; неоправданными льготами для обвиняемого (подозреваемого), связанные с тем, что домашний арест приравнен к заключению под стражу; неопределенностью в отношении способов контроля за обвиняемыми (подозреваемыми), находящимися под домашним арестом⁶.

В соответствии с Приказом Минюста России № 26, МВД России № 67, СК России № 13, ФСБ России № 105, ФСКН России № 56 «Об утверждении порядка осуществления контроля за нахождением подозреваемых или обвиняемых в месте исполнения меры пресечения в виде домашнего ареста и за соблюдением ими наложенных судом запретов и (или) ограничений» контроль за исполнением запретов и ограничений, возложенных на эти лица, осуществляется территориальным органом ФСИН России - сотрудниками уголовно-исполнительной инспекции (далее - Инспекция), которая не реже двух раз в неделю проводит проверки лица, в отношении которого избрана мера пресечения в виде домашнего ареста, по месту исполнения данной меры пресечения в любое время суток (за исключением ночного времени). При отсутствии у лица, в отношении которого избрана мера пресечения в виде домашнего ареста, запрета и (или) ограничения на использование средств связи дополнительная проверка его нахождения по месту исполнения данной меры пресечения производится с использованием средств телефонной связи при их наличии не реже двух раз в неделю с отражением

⁴ Ответы на вопросы, поступившие из судов, по применению положений статьи 72 УК РФ (утв. Президиумом Верховного Суда РФ 31 июля 2019 г.) Текст информации опубликован не был

⁵ Stat.api- пресс.рф /СПС Консультант Плюс (дата обращения 20.03.2020)

⁶ Челпанова Ю. О. Проблемы применения домашнего ареста // Молодой ученый. 2018. №37. С. 79-81. URL <https://moluch.ru/archive/223/52644/> (дата обращения: 19.03.2020).

результатов в месячной ведомости контроля. Если лицу, в отношении которого избрана мера пресечения в виде домашнего ареста, судом не запрещено или разрешено находиться вне места исполнения данной меры пресечения во время работы и (или) учебы, не реже двух раз в месяц посещает место работы и (или) учебы лица, в отношении которого избрана мера пресечения в виде домашнего ареста, с целью проверки исполнения им наложенных судом запретов и (или) ограничений с отражением результатов в месячной ведомости контроля⁷.

Представляется, что на сегодняшний день эту систему мероприятий нельзя признать эффективной. Находясь под домашним арестом подозреваемый (обвиняемый), в том числе в ночное время суток, может организовать, совершить преступление, а также скрыть его следы, при этом негативно воздействовать на очевидцев и жертву. Поэтому контроль в виде посещения лица, в отношении которого избрана мера пресечения в виде домашнего ареста, дважды в неделю является неэффективным. При этом следует иметь в виду, что штатная численность сотрудников Инспекции зачастую недостаточна для более частых проверок рассматриваемых лиц. Использование средств связи при проверке его нахождения по месту исполнения данной меры пресечения также сводится на нет, т.к. подконтрольное лицо может воспользоваться возможностью телефонной сети перенаправить входящий вызов с одного номера на другой. Нередки случаи, когда подконтрольные лица регистрируют сим-карты на родственников и друзей, которых проверять контролирующий орган права не имеет.

Применяя технические средства для отслеживания передвижения лица, в отношении которого избрана мера пресечения в виде домашнего ареста, сотрудники Инспекции сталкиваются с определенными трудностями, например, случаи умышленной порчи оборудования со стороны подконтрольных лиц, уничтожения, нарушения целостности указанных средств либо совершения иных действий, направленных на нарушение функционирования применяемых к нему аудиовизуальных, электронных и иных технических средств контроля. К сожалению, суд по ходатайству

следователя или дознавателя, а в период судебного разбирательства по представлению контролирующего органа может изменить эту меру пресечения на более строгую, но не обязан⁸. В этом случае Инспекция предъявляет данным лицам иск в гражданском порядке. Однако, практика показывает, что иск, одобренный судом, подконтрольные лица не возмещают.

Наряду с этим, в распоряжении Инспекции отсутствуют аудиовизуальные устройства, что также снижает качество контроля за лицами, в отношении которого избрана мера пресечения в виде домашнего ареста. Аудиовизуальные, электронные и иные технические средства контроля не позволяют в полной мере осуществлять функции контроля за соблюдением лицами, в отношении которого избрана мера пресечения в виде домашнего ареста, запретов и ограничений на отправку и получение почтово-телеграфных отправлений, использование средств связи и информационно-телекоммуникационной сети Интернет. Так, средства персонального контроля (электронный браслет, стационарное контрольное устройство, мобильное контрольное устройство, ретранслятор, персональный трекер) предназначены для дистанционной идентификации и отслеживания местонахождения подозреваемого или обвиняемого, а устройство аудиовизуального контроля - для визуальной и (или) голосовой идентификации подозреваемого или обвиняемого⁹. В этой связи необходимо отметить, что в настоящее время завершена подготовка стратегического планирования деятельности УИС до 2030 года, приоритет отдается «совершенствованию деятельности учреждений и органов УИС, укреплению материально-технической базы, улучшению условий содержания»¹⁰. Возможно, данное обстоятельство позволит решить эту проблему в скором будущем.

Таким образом, вопросы правового регулирования меры пресечения в виде домашнего ареста, а также эффективность деятельности сотрудников территориальных органов ФСИН России по контролю за исполнением рассматриваемой меры пресечения не лишены абсолютной определенности и требуют дальнейшего изучения и правовой регламентации.

⁷ Об утверждении Порядка осуществления контроля за нахождением подозреваемых или обвиняемых в месте исполнения меры пресечения в виде домашнего ареста и за соблюдением ими наложенных судом запретов и (или) ограничений: приказ Министерства юстиции РФ, МВД России, Следственного комитета РФ, ФСБ России и Федеральной службы РФ по контролю за оборотом наркотиков от 11 февраля 2016 г. № 26/67/13/105/56 / СПС Гарант (дата обращения 20.03.2020)

⁸ О внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации в

части избрания и применения мер пресечения в виде запрета определенных действий, залога и домашнего ареста: федер. закон : [от 18 апр. 2018 г. № 72-ФЗ] / СПС Консультант Плюс (дата обращения 19.03.2020)

⁹ Ермасов, Е. В. Вопросы совершенствования и практика реализации меры пресечения в виде домашнего ареста в деятельности уголовно-исполнительных инспекций ФСИН России / Е. В. Ермасов, Г. А. Бурмакин, А. Ш. Габараев // Уголовное право. 2016. № 1. С. 132.

¹⁰ tass.ru / СПС Консультант Плюс (дата обращения 20.03.2020)

Мартьянова К.С.*студентка, 1 курс магистратуры**ФГБОУ ВО «Российская академия народного хозяйства
и государственной службы при Президенте РФ»**Россия, г. Саратов***Яковлева А.П.***кандидат юридических наук, доцент**доцент кафедры гражданского права и процесса
ФГБОУ ВО «Российская академия народного хозяйства
и государственной службы при Президенте РФ»**Россия, г. Саратов*

СООТНОШЕНИЕ ПРИНЦИПА ГЛАСНОСТИ И ЗАКРЫТОГО СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА

Martianova K. S.*student, 1st year of master's degree**Russian presidential Academy of national economy
and public administration Russia, Saratov***Yakovleva A. P.***candidate of law,**associate Professor associate Professor
of the Department of civil law and procedure
Russian presidential Academy of national economy
and public administration Russia, Saratov*

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PRINCIPLE OF TRANSPARENCY AND CLOSED COURT PROCEEDINGS

Аннотация. В данной статье рассматриваются актуальные вопросы соотношения гласности, как одного из основных принципов гражданского судопроизводства и закрытого судебного разбирательства.

Abstract. This article discusses the current issues of the ratio of publicity as one of the main principles of civil proceedings and closed court proceedings.

Ключевые слова: гласность, открытость судебного разбирательства, доступность, закрытое судебное разбирательство.

Keywords: transparency, openness of the trial, accessibility, closed trial.

Актуальность работы заключается в том, что в Конституции РФ [1, Ст.123] закреплено, что разбирательство дел во всех судах является открытым. Рассматривая данную категорию «открытость судебного разбирательства», стоит отметить, что она проявляется в том, что гласность как непосредственное условие социального контроля за судебной властью заставляет каждого судью ставить под контроль свое поведение [5, С.5].

А, достоверная судебная информация способствует полноценному обеспечению доступности и открытости судебной системы для граждан и представителей СМИ, что помогает формированию положительного общественного мнения о деятельности судебной власти, а также выполнению воспитательных задач правосудия [6, С.8-12].

Сущность принципа гласности проявляется в том, что он дает возможность присутствующим в судебном заседании лицам ознакомиться с деятельностью суда. Открытость судебного заседания обеспечивает связь между судом и обществом. Это позволяет органу правосудия осуществлять воспитательную функцию, а, например, журналистам — обозначать

общественную проблему и выносить её на всенародное обсуждение.

Вопросам, связанным с реализацией судами принципа открытости и гласности судопроизводства посвящено постановление Пленума ВС РФ от 15 июня 2010 г. № 16 (ред. от 09.02.2012) «О практике применения судами Закона Российской Федерации «О средствах массовой информации» [2].

Он рассматривает открытость и гласность судопроизводства в качестве одноуровневых понятий, обеспечивающих конституционное право каждого на доступ к информации. Социальное значение открытости и гласности в том, что они ставят работу суда под контроль общества, обеспечивают связь между судом и обществом. Однако, существует такая дилемма, при которой судебное заседание не может иметь открытый и «гласный» характер в связи с рядом определенных обстоятельств, которые также четко прописаны в законе.

Тем не менее, основываясь на принципах разумности и целесообразности, гласность не только может, но и должна быть ограничена. Так, неоспоримыми основаниями к рассмотрению дела в закрытом судебном разбирательстве являются

сведения, составляющие государственную тайну, тайну усыновления (удочерения) ребенка, а также по другим делам, если это предусмотрено федеральным законом. Разбирательство в закрытых судебных заседаниях допускается и при удовлетворении ходатайства лица, участвующего в деле и ссылающегося на необходимость сохранения коммерческой или иной охраняемой законом тайны, неприкосновенность частной жизни граждан или иные обстоятельства, гласное обсуждение которых способно помешать правильно разбирательству дела либо повлечь за собой разглашение указанных тайн или нарушение прав и законных интересов гражданина.

В данном контексте видится противоборство двух принципов, однако, целесообразность закрытого судебного заседания в данном случае является преобладающей.

Все это можно объяснить тем, что применение закрытого судебного заседания в случаях, указанных в законе, оберегает важные общественные отношения, которым гласность судебного разбирательства, такая, какая она существует при обычных обстоятельствах, могла бы навредить. А государство исходит из принципов защиты прав и свобод человека и гражданина, охраны данных прав и свобод.

Стоит согласиться с мнением ученых, которые считают, что с позиций реализации задач судопроизводства открытость правосудия содействует: во-первых, правильному, своевременному и обоснованному разрешению дела; во-вторых, укреплению гарантии независимости судей; в-третьих, беспристрастному осуществлению правосудия, предотвращению коррупции среди судей и усилению ответственности судей за принимаемые решения[4].

Однако, при учете того, что принцип гласности в России закреплен не только на общероссийском (конституционном), но и на международном уровне, стоит заметить, что на практике данный принцип реализуется безупречно.

Как уже удалось выяснить, принцип гласности несколько сковывается в ходе проведения закрытого судебного заседания.

Как считают ряд ученых, стоит обеспечить свободный проход граждан хотя бы в те помещения судов, в которых проводятся открытые судебные заседания[3, С.15]. В то же время, гласность правосудия, как и любая гласность, должна иметь свои пределы, обусловленные законом и здравым смыслом.

Также, принцип гласности на сегодняшний день означает возможность не только присутствовать в зале судебного заседания и фиксировать происходящее, но и знакомиться с материалами судебных процессов через средства массовой информации. Причем, в действующем российском законодательстве хоть и не содержится очевидных препятствий для подобных действий, однако нет и норм, регулирующих указанные отношения.

Таким образом, отмечается, что суд, защищая права одних, нарушает права других. В этой связи заслуживает внимания сложившаяся во многих государствах, в частности в странах-членах Совета Европы, практика использовать иные средства (помимо чтения вслух) для объявления решения суда.

К примеру, депонирование судебных решений в канцелярии, доступной для всех, Европейский суд по правам человека считает, что подобные действия не противоречат п. 1 ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод.

Подводя итоги анализу соотношения принципов гласности и закрытого судебного заседания в гражданском судопроизводстве, можно констатировать, что этот принцип всегда сопутствовал российской действительности, отвечая тому или иному государственному, политическому режиму, существовавшему в отдельный промежуток истории.

В современной же России проблема обеспечения гласности и открытости судопроизводства в условиях утраты доверия населения к справедливости правосудия, по мнению одних ученых, является одной из наиболее актуальных.

Список использованной литературы и источников

Нормативно-правовые акты

1. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г.) (с учетом поправок, внесенных Федеральным конституционным законом «О поправках к Конституции РФ» от 30 декабря 2008 г. № 6-ФКЗ, от 30 декабря 2008 г. № 7-ФКЗ, от 5 февраля 2014 г. № 2-ФКЗ, от 21 июля 2014 г. № 11-ФКЗ) // Собрание законодательства РФ. – 2014. – № 31. – Ст. 4398.

Материалы правоприменительной практики

2. Пленум ВС РФ от 15 июня 2010 г. № 16 (ред. от 09.02.2012) «О практике применения судами Закона Российской Федерации «О средствах массовой информации» // Российская газета. 2010. 28 дек.

Научная литература

3. Воронов А.Ф. Эволюция принципа устности в гражданском процессе // Законодательство. 2015. № 8. 240 с.

4. Малешин Д.Я. Концепция реформы открытости правосудия // Законодательство. 2016. № 5. 500 с.

5. Чижков С.Л. Социальный контекст проблемы транспарентности правосудия // Проблемы транспарентности правосудия. Сост. Е.Б. Абросимова, С.Л. Чижков. М., 2005. 200 с.

Статьи в научных журналах и сборниках

6. Добровлянина О.В. Правовое регулирование гласности судебного разбирательства в российском уголовном процессе // Вестник Прикамского социального института. 2016. № 1 (73). С. 8-12.

Томляк Таїса Сергіївна
асистент кафедри права,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Tomlyak Taisa
Assistant of the Department of Law,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)

PROTECTION OF PROPERTY RIGHTS IN THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Томляк Таиса Сергеевна,
ассистент кафедры права,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)

ЗАЩИТА ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Анотація. У статті розглянуто правові позиції Європейського суду з прав людини (далі – Суд). Зокрема, досліджено рішення Суду у справах щодо правомірності втручання у право власності з огляду на положення Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Протокол №1 до Конвенції).

Також, у статті конкретизовані принципи, які, на думку Суду, держава повинна дотримуватись при втручанні у право власності.

Крім того, встановлено, що поняття «власності» в розумінні ч. 1 ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції має самостійне значення. Тобто, вказане поняття не може залежати від юридичної класифікації його в національному законодавстві і не може обмежуватися власністю на речі.

Також, нами досліджено широке розуміння в практиці Суду «інтересів суспільства» при застосуванні заходів позбавлення права власності і забезпечення при цьому пропорційного співвідношення між поставленою метою та використаними засобами.

Крім того, розглянуто взаємозв'язок між статтею 1 Протоколу № 1 та іншими статтями Конвенції, адже питання, що виникають у зв'язку з користуванням своїм «майном», також можуть стосуватися інших статей Конвенції.

Проаналізовано деякі рішення Суду з прав людини та його тлумачення понять «власність», «майно» і «право власності».

Abstract. The article considers the legal positions of the European Court of Human Rights (hereinafter - Court). In particular, the decision of the Court in cases of legality of interference with property rights was examined in the light of the provisions of Protocol № 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter Protocol №1 to the Convention).

Also, the article specifies the principles that, in the opinion of the Court, the state must adhere to when interfering in property rights.

In addition, it is established that the concept of "property" within the meaning of Part 1 of Art. 1 of Protocol No. 1 to the Convention has an independent meaning. That is, this concept cannot depend on its legal classification in national law and cannot be limited to ownership of things.

Also, we considered a broad understanding in the practice of the Court "interests of society" in the application of measures of deprivation of property rights and ensuring a proportional relationship between the goal and the means used.

In addition, the relationship between Article 1 of Protocol No. 1 and other articles of the Convention is considered, as issues arising in connection with the use of one's "property" may also relate to other articles of the Convention.

Some decisions of the Court of Human Rights and its interpretation of the concepts of "property", "property" and "property rights" are analyzed.

Аннотация. В статье рассмотрены правовые позиции Европейского суда по правам человека (далее - Суд). В частности, исследованы решения Суда по делам о правомерности вмешательства в право собственности с учетом положений Протокола № 1 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод (далее Протокол №1 к Конвенции).

Также, в статье конкретизированы принципы, которые, по мнению Суда, государство должно соблюдать при вмешательстве в право собственности.

Кроме того, установлено, что понятие «собственности» в понимании ч. 1 ст. 1 Протокола № 1 к Конвенции имеет самостоятельное значение. То есть, указанное понятие не может зависеть от юридической классификации его в национальном законодательстве и не может ограничиваться собственностью на вещи.

Также, нами рассмотрено широкое понимание в практике Суда «интересов общества» при применении мер лишения права собственности и обеспечения при этом пропорционального соотношения между поставленной целью и использованными средствами.

Кроме того, исследовано взаимосвязь между статьей 1 Протокола № 1 и другими статьями Конвенции, ведь вопросы, возникающие в связи с использованием своим «имуществом», также могут касаться других статей Конвенции.

Проанализированы некоторые решения Суда по правам человека и его толкование понятий «собственность», «имущество» и «право собственности».

Ключові слова: право власності, Європейський суд з прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, держава, майно, баланс між приватним та публічним інтересом.

Key words: property rights, the European Court of Human Rights, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the state, property, the balance between private and public interest.

Ключевые слова: право собственности, Европейский суд по правам человека, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, государство, имущество, баланс между частным и публичным интересом.

Постановка проблеми. Зважаючи на євроінтеграцію нашої держави, великого значення набувають вивчення досвіду та правової доктрини, які більш за все реалізовано в рішеннях Суду та приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права.

Основною метою удосконалення національного законодавства є досягнення європейських стандартів життя та гідного місця України в світі, а також об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та недискримінації, вирішення основних системних проблем у сфері захисту прав і свобод людини.

У зв'язку із цим, безумовно, посилюється актуальність наукових досліджень у сфері прав людини як фундаментальної цінності громадянського суспільства, їх реалізації, правової активності носіїв прав, діяльності держави щодо забезпечення прав людини. Окреме, важливе місце в цьому посідає і захист права власності, особливо з огляду на політичні, економічні і соціальні проблеми в Україні упродовж останніх років.

Після ратифікації Україною Конвенції виникла необхідність імплементації Конвенції та рішень Суду в національне законодавство. Але наскільки це відповідає сучасним реаліям української судової практики й українському законодавству? Спробуємо розібратися.

Оскільки Конвенція є міжнародним договором, а отже, процес тлумачення і застосування її положень відповідає міжнародно-правовим правилам. Поряд з цим, вважаємо, що на рівні Суду діє незалежне від національного тлумачення поняття власності, а тому дослідження статті набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш ґрунтовно проблеми захисту права власності у практиці Суду викладено в роботах таких юристів: І. М. Арцибасова, Ю. М. Антонян, І.

П. Біщенко, Ю. Ю. Берестневої, І. В. Бобровського, Н. Т. Блатової та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних підходів європейської правової традиції щодо захисту права власності через рішення Європейського Суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 53 Конвенції, загальновизнано, що механізм захисту, передбачений Конвенцією, є субсидіарним до механізму, який зобов'язана забезпечити держава-учасниця Конвенції на національному рівні, оскільки ніщо в Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи нівелює будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є [1].

В практиці Суду також неодноразово зауважувалось, що Конвенція не є застиглим правовим актом, вона відкрита для тлумачення з огляду на потреби сьогодення. Предмет і мета Конвенції як правового акта, що забезпечує захист прав людини, вимагає, щоб її норми трактувались і застосовувались таким чином, щоб зробити її гарантії ефективними і реальними [2, с. 90-91].

У контексті захисту права власності такими гарантіями, на нашу думку, перш за все є сама ст. 1 Першого Протоколу «Захист власності».

Зауважимо, що право власності не було виділене у Конвенції як окреме право, але стаття 1 Першого протоколу передбачила: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів» [3].

Аналіз практики Суду показує, що Суд розглядає захист права власності саме через тлумачення поняття «власність».

Так, Суд у справі «Кечко проти України» від 8 листопада 2005 р. (Заява № 63134/00) зазначив, що поняття «власності», яке міститься в ч. 1 ст. 1 Протоколу № 1, має автономне значення, яке не обмежене власністю на фізичні речі і не залежить від формальної класифікації в національному законодавстві: деякі інші права та інтереси, наприклад, борги, що становлять майно, можуть також розглядатись як «майнові права», і, таким чином, як «власність» у цілях вказаного положення. Питання, що потребує визначення, полягає в тому, чи мав відповідно до обставин справи, взятих в цілому, заявник право на матеріальний інтерес, захищений ст. 1 Протоколу № 1 [5].

Варто зазначити, що скарга заявника стосувалась надбавок до заробітної плати. У контексті ст. 1 Протоколу № 1 Суд додав: «Держава може вводити, призупиняти чи закінчити виплату таких надбавок, вносячи відповідні зміни в законодавство. Однак якщо чинне правове положення передбачає виплату певних надбавок і дотримано всі вимоги, необхідні для цього, органи державної влади не можуть свідомо відмовляти у цих виплатах, доки відповідні положення є чинними. Відповідно було порушено ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції.» [5].

Разом з тим, у справі «Балан проти Молдови» від 29 січня 2008 р. (Заява № 19247/03) Суд більш ширше розтлумачив поняття «власність», зазначивши наступне: «Власність» може бути або «найним майном», або майном, включаючи претензії щодо яких заявник може стверджувати, що він чи вона має принаймні «законне сподівання» на отримання ефективного користування правом власності. На відміну від цього, надія на визнання права власності, яке було неможливо здійснити ефективно, не може вважатися «володінням» у значенні ст. 1 Протоколу № 1, а також умовна претензія, яка не витікає в результаті невиконання цієї умови [6].

Оскільки справа «Балан проти Молдови» стосувалася незаконного використання Міністерством Внутрішніх Справ Молдови зробленої заявником фотографії, Суд у контексті ст. 1 Протоколу № 1 нагадав, що ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод застосовується до інтелектуальної власності.

Поряд з цим, варто зазначити, що у практиці Суду є і рішення, в яких суд дійшов висновку, що майновий інтерес за своєю природою є вимогою, яка може розглядатись як «майно» лише в тому випадку, коли він має достатню підставу у національному законодавстві.

Зокрема, у справі «Воловік проти України» від 6 грудня 2007 року (заява № 15123/03) Суд визнав, що поняття «власність», яке передбачене ч. 1 ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, має автономне значення, яке не обмежується правом власності на

матеріальні речі та не залежить від формальної класифікації у національному законодавстві, певні інші права та інтереси, які становлять майно (наприклад заборгованість), можуть також розглядатись як «право на власність» та відповідно як «власність» для цілей цієї статті. Там, де майновий інтерес за своєю природою є вимогою, він може розглядатись як «майно» тільки тоді, коли він має достатню підставу у національному законодавстві або у разі встановлення такого інтересу остаточним судовим рішенням, яке може бути виконано. Суд вважає, що вимоги заявника за українським законодавством щодо страхової виплати та грошової компенсації не можуть розглядатись як «власність» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1, оскільки вони не були визнані та закріплені у судовому рішенні, яке набрало законної сили. В українському законодавстві також не передбачені положення, які могли б дозволити зробити висновок, що заявник принаймні, мав легітимні очікування щодо отримання сум, які він вимагав [7].

У справі «Фабрі проти Франції» від 7 лютого 2013 року (заява № 16574/08) Суд прийшов до подібного висновку щодо наявності права на набуття майна. Зокрема, Суд вказав, що стаття 1 Протоколу № 1 не гарантує право набуття майна, зокрема, шляхом успадкування за законом або дарування. Однак поняття «майна» може включати як «дійсне майно», так і майнові цінності, включно з правом вимоги, на підставі чого заявник може стверджувати, що має принаймні «законне очікування» отримати у дійсне володіння право власності. Законне очікування повинно мати «достатню національноправову основу». Також поняття «майно» може поширюватись на отримання певних послуг, яких зацікавлені особи були позбавлені через дискримінаційні умови надання. Разом з тим, очікування на визнання права власності за набувальною давністю, яке протягом достатньо тривалого часу нема можливості ефективно здійснювати, не можна вважати «майном» в розумінні ст. 1 Протоколу № 1; те саме стосується й надання послуги під умовою, яка не була здійснена через невиконання умови. Хоча переважно декларативний характер рішень Суду залишає державам вибір засобів для усунення наслідків порушення, слід водночас нагадати, що вжиття загальних заходів накладає на державу обов'язок сумлінно запобігати новим порушенням, подібним до констатованих у рішеннях Суду. Це накладає на національні суди обов'язок забезпечити, відповідно до конституційного ладу і з повагою до принципу правової визначеності, повноцінну дію інтерпретованих Судом норм Конвенції [9, с. 43-52].

Проводячи аналіз рішень Суду, які стосуються податкових спорів, можна зробити висновок, що до такої категорії справ Суд також застосовує ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції. Суд розглядає незаконне стягнення податків як втручання держави у володіння особи своїм майном чи коштами.

Так, у справі "Інтерсплав" проти України" від 09 січня 2007 року (заява № 803/02) платник податків, спільне підприємство "Інтерсплав", здійснював діяльність із виробництва продукції з використанням переробленого металу, що купується в Україні, придбання якого оподатковувалося ПДВ за ставкою 20 %. Велика частина продукції заявника експортувалася з України за нульовою ставкою ПДВ, тому заявник, на його думку, мав право на відшкодування ПДВ. Заявник стверджував про порушення державою в особі податкових органів Першого протоколу до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (Конвенція) через систематичну затримку відшкодування ПДВ. У даній справі Суд визнав порушення статті 1 Першого протоколу, оскільки фактично постійні затримки відшкодування і компенсації у поєднанні із відсутністю ефективних засобів запобігання або припинення такої адміністративної практики, так само як і стан невизначеності щодо часу повернення коштів заявника, порушив «справедливий баланс» між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном [8].

Отже, у вказаній справі, Суд прийшов до висновку, що при наявності зловживань в системі оподаткування певною організацією державні органи повинні застосовувати відповідні заходи впливу саме до винного суб'єкта, а не розповсюджувати на інших осіб негативні наслідки.

Аналізуючи рішення Суду, що стосуються захисту права власності можна зробити висновок, що Суд звертає велику увагу на принципи, яких повинна дотримуватись держава при втручанні у право власності.

Зокрема у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» від 22 травня 2018 року (Заяви № 846/16 та № 1075/16) Суд зауважив, що будь-яке втручання у здійснення конвенційного права має переслідувати законну ціль. Аналогічно у справах, пов'язаних з позитивним обов'язком, має існувати законне виправдання бездіяльності держави. Принцип «справедливого балансу», притаманний ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції сам по собі передбачає існування загального інтересу суспільства. Крім того, слід нагадати, що різні норми, закріплені у ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції не є окремими, тобто не пов'язаними між собою, та що друга і третя норми стосуються лише конкретних випадків втручання у право на мирне володіння майном. Одним із наслідків цього є те, що існування суспільного інтересу, яке вимагається відповідно до другого речення, або загального інтересу, посилює на яке міститься у другому пункті, впливає з принципу, встановленого у першому реченні, а отже втручання у здійснення права на мирне володіння майном у розумінні першого речення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції також повинно переслідувати мету у суспільному інтересі (див. рішення у справі «Алішич та інші проти Боснії і Герцеговини, Хорватії, Сербії,

Словенії та Колишньої югославської Республіки Македонії», заява № 60642/08, п. 105) [4].

Аналізуючи рішення у справі «Зеленчук і Цицюра проти України», можна виокремити у прецедентній практиці Суду наступні принципи, яких держава повинна дотримуватись при втручанні у право власності – принцип мирного володіння майном, принцип демократичного суспільства, принцип законності та принцип «справедливого балансу». Поряд з цим, Суд у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» зробив важливий висновок щодо законності мораторію на продаж землі в Україні.

Зокрема, Суд зазначив «оцінка дотримання ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції може стосуватись не лише умов отримання фізичними особами орендної плати за землю та ступеню втручання держави у свободу договору та договірних відносин на ринку оренди, але також існування процесуальних та інших гарантій, які забезпечують, щоб функціонування системи та її вплив на майнові права орендодавця не були свавільними та непередбачуваними (див. рішення у справі «Амато Гаучі проти Мальти» (Amato Gauci v. Malta), заява № 47045/06, п. 58) [4].

З положень статті 1 Протоколу 1 не передбачається обов'язку держави щодо сплати компенсації за втрату особою її майна, але сама по собі вимога дотримуватись справедливого балансу між інтересом особи та суспільним інтересом означає виплату такої компенсації.

В контексті зазначеного, Суд у рішенні по справі «Священні монастирі проти Греції», зазначив, що стаття 1 Першого Протоколу не гарантує права на компенсацію за всіх обставин, оскільки законні цілі в інтересах суспільства можуть зробити необхідними відшкодування в меншому, ніж ринкова вартість, розмірі. Особливими обставинами, що виправдовують менше відшкодування або відсутність компенсації взагалі, можуть бути умови, за яких було придбане майно [14].

Забезпечення принципу справедливого балансу слід розцінювати, як принцип згідно якого втручання у право власності припустиме лише в тому випадку, коли воно передбачає правомірну мету в суспільних інтересах. Поряд з цим, при втручанні у право користування майном необхідно дотримуватись «справедливої рівноваги» між суспільними інтересами та необхідністю дотримання прав людини.

Так, у рішенні Суду справа «Імобільяре Саффі» проти Італії» від 28 липня 1999 року (заява № 22774/93) Суд наголосив на тому, що втручання, особливо коли воно має розглядатися в контексті частини другої статті 1 Протоколу № 1, має забезпечити «справедливу рівновагу» між вимогами загальних інтересів і вимогами захисту основних прав людини. Важливість забезпечення цієї рівноваги відбивається в структурі статті 1 загалом, а отже, й у частині другій. Має бути розумне співвідношення між засобами, що використовуються, і поставленою метою.

З'ясовуючи, чи дотримано цієї вимоги, Суд визнає, що держава має право користуватися широкими межами свободи розсуду як у виборі засобів примусового виконання наказів, так і у з'ясуванні виправданості наслідків такого виконання наказів у світлі загальних інтересів – виконання, що спрямоване на досягнення мети, поставленої даним законом. У таких сферах, як житлова, що відіграє центральну роль у забезпеченні добробуту й економічної політики в сучасному суспільстві, Суд поважатиме законодавчі рішення, якщо вони відповідають загальним інтересам і ґрунтуються на чітко сформульованому розумному вмотивуванні (див. рішення у справі «Меллахер та інші проти Австрії» (Mellacher and Others v. Austria), заяви №№ 10522/83; 11011/84; 11070/84, рішення від 19 грудня 1989 р., п. 48, та у справі «Шассанью та інші проти Франції» (Chassagnou and Others v. France) [GC], від 29 квітня 1999 р., заяви №№ 25088/94, 28331/95 та 28443/95, п. 75) [11].

Необхідно також звернути увагу на те, що дискримінаційні заходи щодо обмеження права мирно володіти майном не можуть відповідати загальному (суспільному) інтересу. Зокрема, в контексті зазначеного інтерес становить позиція Суду у справі «Маркс проти Бельгії» від 13 червня 1979 року. У даній справі Суд розглядав застосування бельгійського спадкового законодавства. У ньому проводилось розмежування між правом на спадкування дітей, народжених у шлюбі, та позашлюбних дітей. Згідно з аргументами Уряду Бельгії, право на мирне володіння майном було легітимно обмежено з міркувань загального інтересу. Відхиляючи аргументи Уряду Бельгії, Суд зазначив про дискримінаційний характер обмеження і вказав, що дискримінаційне обмеження не є розумним, а, відтак, не може вважатися легітимним [13].

Важливий висновок щодо принципу «належного урядування» Суд зробив у справі «Рисовський проти України» від 20 жовтня 2011 року (заява № 29979/04). Так, Суд визнав низку порушень пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції та статті 13 Конвенції у справі, пов'язаній із земельними правовідносинами; в ній також викладено окремі стандарти діяльності суб'єктів владних повноважень, зокрема, розкрито елементи змісту принципів «доброго врядування». Так, Суд зазначив, що принцип «належного урядування», як правило, не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість (див. зазначене вище рішення у справі «Москаль проти Польщі» (Moskal v. Poland), п. 73). Будь-яка інша позиція була б рівнозначною, *inter alia*, санкціонуванню неналежного розподілу обмежених державних ресурсів, що саме по собі суперечило б загальним інтересам (див. там само). З іншого боку, потреба виправити колишню «помилку» не повинна непропорційним чином втручатися в нове право, набуте особою, яка покладалася на легітимність добросовісних дій

державного органу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (Pincova and Pinc v. the Czech Republic), заява № 36548/97, п. 58, ECHR 2002-VIII). Іншими словами, державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків (див. зазначене вище рішення у справі «Лелас проти Хорватії» (Lelas v. Croatia), п. 74). Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються (див., серед інших джерел, *mutatis mutandis*, зазначене вище рішення у справі «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (Pincova and Pinc v. the Czech Republic), п. 58, а також рішення у справі «Гаші проти Хорватії» (Gashi v. Croatia), заява № 32457/05, п. 40, від 13 грудня 2007 року, та у справі «Трго проти Хорватії» (Trgo v. Croatia), заява № 35298/04, п. 67, від 11 червня 2009 року). У контексті скасування помилково наданого права на майно принцип «належного урядування» може не лише покласти на державні органи обов'язок діяти невідкладно, виправляючи свою помилку (див., 137 наприклад, рішення у справі «Москаль проти Польщі» (Moskal v. Poland), п. 69), а й потребувати виплати відповідної компенсації чи іншого виду належного відшкодування колишньому добросовісному власникові (див. зазначені вище рішення у справах «Пінкова та Пінк проти Чеської Республіки» (Pincova and Pinc v. the Czech Republic), п. 53, та «Тошкуче та інші проти Румунії» (Toscuta and Others v. Romania), п. 38) [12].

Таким чином, згідно рішень Суду грань між загальним та суспільним інтересом є умовною. У практиці Суду відсутня чітка вказівка, що для визначення законності втручання у володіння майном необхідно використовувати загальний або суспільний інтерес.

Аналізуючи рішення Суду, можна зробити висновок, що Суд звертає особливу увагу на розумну пропорційність між застосованими засобами та переслідуваною метою при втручанні у власність. Саме з позиції розумної пропорційності між застосованими засобами та переслідуваною метою при втручанні у власність Суд у справі «Світ розваг, ТОВ та інші проти України» від 27 червня 2019 р. (заяви № 13290/11 та дві інших) зазначив, що у будь-якому випадку тлумачення національного права національними судами означало, що розсуд виконавчої влади не обмежувався ніяким правилом, яке указувало б з достатньою чіткістю обсяг та умови його здійснення. Тому воно не забезпечувало значної міри захисту проти свавілля. Цих міркувань достатньо для того, щоб Суд зробив висновок, що національні правові положення не дотримували вимоги якості «закону» і, таким чином, що зупинення дії ліцензії не було законним. Встановлений принцип прецедентного права Суду полягає в тому, що оскільки свобода розсуду

законодавчого органу при реалізації соціальної та економічної політики є широкою, Суд поважатиме рішення законодавчого органу стосовно того, що є предметом інтересу громадськості, якщо це рішення не буде явно безпідставним. Суд погоджується з висновком національних органів влади про те, що заборона переслідувала загальний інтерес та служила законній меті запобігання злочинності, у тому числі злочинності неповнолітніх, ухилення від сплати податків та сприяла боротьбі з залежністю від азартних ігор. Проте Суд повторює, що ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) вимагає, щоб для усіх втручань існували розумна пропорційність між застосованими засобами та переслідуваною метою. Цей справедливий баланс буде порушений, якщо відповідна особа повинна нести індивідуальний та окремий тягар [10].

Поряд з цим існує взаємозв'язок між статтею 1 Протоколу № 1 та іншими статтями Конвенції, адже питання, що виникають у зв'язку з користуванням своїм «майном», також можуть стосуватися інших статей Конвенції.

Аналізуючи рішення ЄСПЛ, варто зазначити, що ряд справ розглянутих ЄСПЛ стосуються як статті 8 Конвенції, так і статті 1 Протоколу № 1 мають відношення до житла. Зокрема, у справі *Surugiu v. Romania* ЄСПЛ дійшов висновку, що може існувати дублювання понять «власність» та поняття «житло» та згідно зі ст. 1 Протоколу № 1, проте наявність «житла» не залежить від існування права або інтересів щодо нерухомого майна.

Також, в рішеннях Суду спостерігається взаємозв'язок між статтею 1 Протоколу 1 та іншими статтями Конвенції: ст. 2 - право на життя, ст. 3 - заборона катування, ст. 4 - заборона рабства і примусової праці, ст. 6 - право на справедливий суд, ст. 7 - ніякого покарання без закону, ст. 8 - право на повагу до приватного і сімейного життя, ст. 10 - свобода вираження поглядів, ст. 11 - свобода зібрань та об'єднання, ст. 13 - право на ефективний засіб юридичного захисту, ст. 14 - заборона дискримінації.

Висновки.

Україна, визнавши норми Конвенції і практику Суду джерелом права, взяла на себе обов'язки дотримання конвенційних гарантій у сфері захисту прав людини й основоположних свобод.

Проте, брак розуміння гарантій прав і свобод людини має місце у національній правозастосовній діяльності, оскільки остаточність судових рішень Суду та обов'язковість їх виконання слід розглядати як найважливішу загальну умову гарантування прав і свобод людини.

Виходячи з проведеного дослідження, резюмуємо що:

Суд діє за принципом автономності тлумачення понять і у своїй практиці самостійно встановлює визначення досліджених питань;

Суд має власне розуміння концепції власності;

Суд розглядає категорію «майно» як те, яке можуть становити як наявне майно, так і активи та

вимоги, стосовно яких особа може стверджувати, що вона має сподівання на реалізацію майнового права.

Дійсно, на нашу думку, Суд значно розширив розуміння власності і «майна» в значенні статті 1 Першого протоколу, проте не можна назвати жодного права чи свободи людини, які б встановив Суд щодо розвитку положень Конвенції.

Крім того, аналізуючи практику Європейського суду, у контексті Європейської конвенції, можна зробити ще один висновок, що розуміння власності, майна, постійно розширюється. Цьому безумовно сприяє позиція Європейського суду, який постійно повторює, що «власність, у розумінні Конвенції та Протоколу до неї, це самостійне явище, яке жодним чином не пов'язане із національним його розумінням та має тлумачення незалежне від національного.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. Урядовий кур'єр. 2010. № 215.
2. Туманов В.А. Європейський Суд з прав людини: нарис організації та діяльності. Норма. 2001. с.90-91.
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Протокол від 20.03.1952 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення 05 червня 2020 року).
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Зеленчук і Цюцюра проти України» від 22 травня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79 (дата звернення 06 червня 2020 року).
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Кечко проти України» від 8 листопада 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_025 (дата звернення 06 червня 2020 року).
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Балан проти Молдови» від 29 січня 2008 р. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/15296531171517493988%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%84%D0%A1%D0%9F%D0%9B_30.01.2018%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf (дата звернення 06 червня 2020 року).
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Воловік проти України» від 6 грудня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_336 (дата звернення 10 червня 2020 року).
8. Рішення ЄСПЛ у справі "Інтерсплав" проти України" від 09 січня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194 (дата звернення 10 червня 2020 року).
9. Сидорова Л.В. Захист права власності в практиці Європейського Суду з прав людини. Видавничий Дім «Ратіо Деціденді». 2019. с. 43-52.
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Світ розваг, ТОВ та інші проти України» від 27 червня 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e05 (дата звернення 10 червня 2020 року).

11. Рішення ЄСПЛ у справі «"Імобільяре Саффі" проти Італії» від 28 липня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075 (дата звернення 10 червня 2020 року).

12. Рішення ЄСПЛ у справі «Рисовський проти України» від 20 жовтня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854 (дата звернення 10 червня 2020 року).

13. Рішення ЄСПЛ у справі «Маркс проти Бельгії» від 13 червня 1979 року. URL: http://european-court.ru/uploads/ECHR_Marckx_v_Belgium_13_06_1979.pdf (дата звернення 11 червня 2020 року).

14. Рішення ЄСПЛ у справі «Священні монастирі проти Греції» від 09.11.1994 року. URL: http://european-court.ru/uploads/ECHR_The_Holy_Monasteries_v_Greece_09_12_1994.pdf. (дата звернення 11 червня 2020 року).

References

1. Konvenciya pro zahist prav lyudini i osnovopolozhnykh svobod vid 04 listopada (1950) [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Uryadovij kur'er (2010, №215) [in Ukrainian].

2. Tumanov V.A. (2001). Yevropeys'kyi Sud z prav lyudyny: narys orhanizatsiyi ta diyal'nosti [European Court of Human Rights: an outline of the organization and activities]. Norma.

3. Protokol do Konventsii pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod [Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. (1952, March 20) Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 [in Ukrainian].

4. Rishennya YESPL u spravi «Zelenchuk i Tsyutsyura proty Ukrayiny» vid 22 travnya 2018 roku [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Zelenchuk and Tsyutsyura v. Ukraine of 22 May 2018]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79 [in Ukrainian].

5. Rishennya YESPL spravi «Kechko proty Ukrayiny» vid 8 lystopada 2005 r. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Kechko v. Ukraine of 8 November 2005]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_025 [in Ukrainian].

6. Rishennya YESPL u spravi «Balan proty Moldovy» vid 29 sichnya 2008 r. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Balan v. Moldova of 29 January 2008]. Retrieved from: http://www.nsj.gov.ua/files/15296531171517493988%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%84%D0%A1%D0%9F%D0%9B_30.01.2018%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf [in Ukrainian].

7. Rishennya YESPL u spravi «Volovik proty Ukrayiny» vid 6 hrudnya 2007 roku [Judgment of the

European Court of Human Rights in the case of Volovik v. Ukraine of 6 December 2007]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_336 [in Ukrainian].

8. Rishennya YESPL u spravi "Intersplav" proty Ukrayiny" vid 09 sichnya 2007 roku. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Intersplav v. Ukraine of 9 January 2007]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194 [in Ukrainian].

9. Sidorova L.V. (2019) Zakhyst prava vlasnosti v praktysi Yevropeys'koho Sudu z prav lyudyny [Protection of property rights in the case law of the European Court of Human Rights]. Vydavnychyy Dim «Ratio Detsidendi»

10. Rishennya YESPL u spravi «Svit rozvah, TOV ta inshi proty Ukrayiny» vid 27 chervnya 2019 roku. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Entertainment World, LLC and others against Ukraine" of June 27, 2019]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e05 [in Ukrainian].

11. Rishennya YESPL u spravi «"Immobil'yare Saffi" proty Italiyi» vid 28 lypnya 1999 roku. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Immobiliare Saffi v. Italy" of 28 July 1999]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075 [in Ukrainian].

12. Rishennya YESPL u spravi «Rysovs'kyi proty Ukrayiny» vid 20 zhovtnya 2011 roku. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Rysovsky v. Ukraine of 20 October 2011.]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854 [in Ukrainian].

13. Rishennya YESPL u spravi «Marks proty Bel'hiyi» vid 13 chervnya 1979 roku. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Marx v. Belgium of 13 June 1979.] Retrieved from: http://european-court.ru/uploads/ECHR_Marckx_v_Belgium_13_06_1979.pdf [in Ukrainian].

14. Rishennya YESPL u spravi «Svyashchenni monastiri proty Hretsiyi» vid 09.11.1994 roku. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Sacred Monasteries v. Greece" of November 9, 1994]. Retrieved from: http://european-court.ru/uploads/ECHR_The_Holy_Monasteries_v_Greece_09_12_1994.pdf. [in Ukrainian].

Відомості про автора

ТОМЛЯК Таїса Сергіївна – асистент кафедри права, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3).

TOMLYAK Taisa - Assistant of the Department of Law, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3 Soniachna Str).

ТОМЛЯК Таїса Сергеевна – ассистент кафедры права, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3).

#6(58), 2020 część 1

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

#6(58), 2020 part 1

East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)**Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)****Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)****Kehan Schreiner (Hebrew University)****Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)****Anthony Maverick (Bar-Ilan University)****Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)****Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)****Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)****Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)****Redaktor naczelny - Adam Barczuk****Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)****Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)****Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)****Kehan Schreiner (Hebrew University)****Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)****Anthony Maverick (Bar-Ilan University)****Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)****Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)****Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)****Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)****Editor in chief - Adam Barczuk****1000 kopii.****Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska»****Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe****Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska****E-mail: info@eesa-journal.com ,****<http://eesa-journal.com/>****1000 copies.****Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland»****East European Scientific Journal****Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland****E-mail: info@eesa-journal.com ,****<http://eesa-journal.com>**